

Spanias økonomiske betydning for Norge 1920-1939

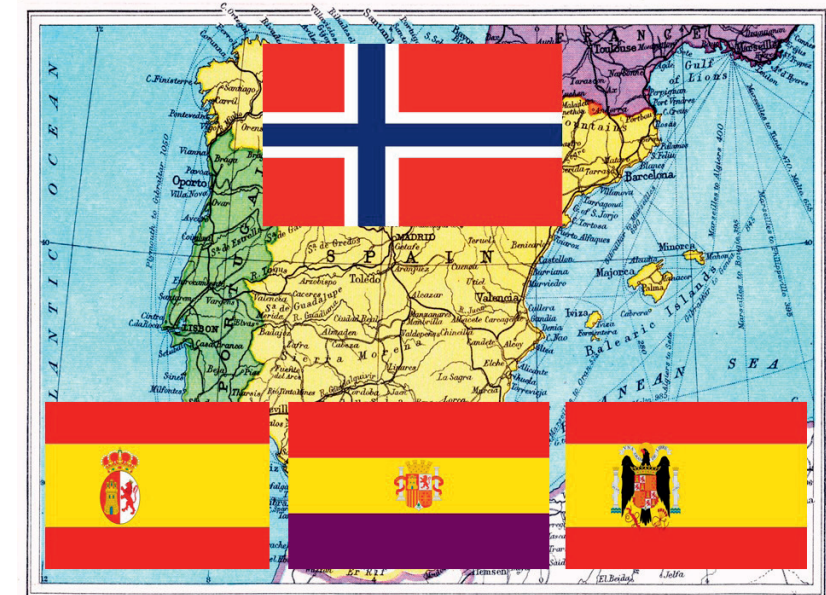
NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historie og klassiske fag

Andreas Nilsen Kosmo

Spanias økonomiske betydning for Norge 1920-1939

Masteroppgave i historie

Trondheim, våren 2013

Spanias økonomiske betydning for Norge 1920-1939

Andreas Nilsen Kosmo

Masteroppgave

Institutt for historie og klassiske fag

Det humanistiske fakultet

NTNU

Trondheim

våren 2013

Forside illustrasjon: Selvlaget illustrasjon som viser flagg for Norge og Spania frem til 1931, Republikk-Spania 1931-1939 og Franco-Spania 1936-1975 på et kart over Spania.¹

¹ Bilder hentet fra wikipedia og fra www.probertencyclopaedia.com/photolib/maps/Map%20of%20Spain%20and%20Portugal%201949.htm

Førord:

Nå som jeg sitter her med mitt ferdige produkt vil jeg dedikere denne oppgaven til alle mine gode hjelpere gjennom denne humpete veien som har vært denne oppgaven.

Mitt valg av tema har tatt meg gjennom mange ulike former for problemstillinger og endringer av denne oppgaven for å komme frem til denne teksten som følger. Uten motivasjon fra mine gode hjelpere ville neppe et slikt prosjekt ha blitt en realitet.

Først og fremst vil jeg rette en takk til min veileder, Førsteamanuensis Pål Thonstad Sandvik. En stor del av æren for denne oppgaven skal han ha for å ha ledet meg gjennom denne kronglete veien frem mot målet med et evig kritisk blick på mitt valg av tema og min tekst.

Jeg ønsker også å rette en stor takk til mine ulike korrekturlesere gjennom mitt arbeid med denne oppgaven. Her får Dr. Lars Jøran Kjerpeseth og Kaja Istad en stor takk for å ha hjulpet meg ekstra det siste døgnet med korrekturlesing. Ellers vil jeg rette en takk til Odd Einar Myrnes Hansen som har lært meg kunsten å lage grafer. Jeg ønsker også å takke Anders Lervold for hjelp med mine primærkilder.

For øvrig fortjener linjeforeningen Det Historiske Selskab, og alle de ulike menneskene tilknyttet dette miljøet opp gjennom årene, en stor takk for god avkobling med ulike fagsosiale aktiviteter, studieturer og annen gode digresjoner fra min oppgave.

Nå som jeg nærmer meg avslutningen på mitt forord vil jeg takke mine husverter for å ha hatt meg boende hos seg i alle mine år i denne byen. Til alle mine øvrige venner og bekjente for å ha motivert meg under innspurten av denne oppgaven og til min familie for støtte hjemmefra.

Sist men ikke minst vil jeg takke Siri for å ha stått meg nærmest når dette prosjektet har slått seg vrang og påfølgende frustrasjon har slått ned i et ellers så behersket sinn. Uten motivasjon fra den kanten har dette prosjektet neppe sett dagens lys.

Igjen takk til deg og til alle mine hjelpere.

Andreas Nilsen Kosmo

NTNU, Dragvoll, Trondheim

21. mai 2013

Innhold

Forord:.....	i
Innhold	iii
Kapittel 1: Innledning.....	1
Del 1: Bakgrunn.....	1
Del 2: Tidligere forskning og litteratur om emnet.....	3
Del 3: Problemstilling, metode og struktur	5
Del 4: Kilder	10
Del 5: utfordringer med mine kilder	12
Kapitel 2: Norges økonomiske utvikling, handel og skipsfart 1920-1939:	15
Del 1: Norges økonomiske utvikling 1920-1939:	15
Del 2: Internasjonale forhold og Norges økonomi, handel og skipsfart 1920-1939:	17
Del 3: Norges skipsfart 1920-1939:.....	19
Del 4: Norges utenrikshandel 1920-1939:.....	21
Del 5: Norges stilling i forhold til andre handelspartnere:	23
Avslutning:	25
Kapitel 3: Norsk økonomiske samkvem med Spania 1920-1939	27
Del 1: Spanias økonomiske utvikling 1920-1935:	27
Del 2: Norges økonomiske samkvem med Spania 1920-1935:.....	29
Del 3: Spanias økonomiske utvikling 1936-1939:	33
Del 4: Borgerkrigen og det økonomiske samkvemmet med Spania 1936-1939:	35
Del 5: Norges økonomiske samkvem med Spania 1936-1939:.....	40
Avslutning:	42
Kapittel 4: Betydningen av det økonomiske samkvemmet med Spania for Norge 1920-1935.....	45
Del 1: Betydningen av importvarene for Norge og Spania betydning for dem 1920-1935: 45	
Del 2: Betydningen av eksportvarene for Norge og Spania betydning for dem 1920-1935	54

Del 3: Betydningen av eksportvarene for Norge og Spanias betydning for dem 1920-1935:	58
Del 4: Skipsfartens betydning for Norge og Spanias betydning for skipsfarten 1920-1935	67
Konklusjon:	71
Kapitel 5: Norges økonomiske betydning for Spania 1920-1939	73
Del 1: Norges økonomiske betydning for Spania 1920-1935:	73
Konklusjon 1920-1935:	77
Del 2: Betydningen av norsk skipsfart for Spania 1936-1939:	78
Del 3: Norges betydning som avsetningsmarked for Spanias eksport 1936-1939:	79
Del 4: Betydningen av importen fra Norge for Spania 1936-1939:	81
Del 5: Spanias kjøp av klippfisk og Norges betydning som leverandør 1936-1939:	85
Konklusjon Norges økonomiske betydning for Spania 1936-1939:	89
Kapitel 6: Spanias betydning norsk import, eksport og skipsfart 1936-1939	91
Del 1: Spanias betydning som leverandør av varer til Norge 1936-1939	91
Del 2: Spanias betydning som importør av norske eksportvarer 1936-1939:	100
Del 3: Spania betydning for norsk skipsfart 1936-1939	113
Konklusjon:	115
Kapittel 7: Spanias betydning for norsk klippfiskeksport 1936-1939	117
Del 1: Alternative markeder 1936-1939	117
Del 2: Norsk fisks posisjon i Portugal, Brasil, Cuba og Argentina 1920-1935:	120
Del 3: Portugal, Brasil, Cuba og Argentina: Mulige alternative avsetningsmarkeder 1936-1939?	121
Konklusjon:	128
Kapittel 8: Konklusjon Spanias økonomiske betydning for Norge 1920-1939	129
Kilder	I
Litteratur:	III

Kapittel 1: Innledning

I sin artikkel «*Norges ytre handelspolitikk i den senere tid*» skriver Morten Tuveng i 1939 at Norge måtte «*tilpasse sin handelspolitikk for å opprettholde sin utenrikshandel*».² Dette var blant annet tilfellet med det økonomiske samkvemmet Norge hadde med Spania i mellomkrigstiden.

Hele to ganger i løpet årene 1920-1939 havnet Norges økonomiske samkvem med Spania i store vansker. Begge gangene var årsaken uenigheter av handelspolitisk karakter og begge gangene ga Norge etter for spansk press.

Formålet med min oppgave er å analysere hva det økonomiske samkvem med Spania hadde å si for Norge i mellomkrigstiden. Hovedvekten i analysen vil være årene 1936-1939. Formålet med dette er å forstå hvorfor Norge valgte å komme til en økonomisk overenskomst med Franco. Som mine funn vil vise, var Spania av en stor økonomisk betydning for Norge i lys av de viktige næringer det økonomiske samkvemmet med Spania var knyttet til.

Del 1: Bakgrunn

Som en stor skipsfart og eksportnasjon hadde Norge en eller annen form for økonomisk samkvem med de fleste land i verden. Dette samkvemmet varierte i omfang fra land til land og den økonomiske betydningen av de ulike landene varierte også. Jo mer betydningsfullt et økonomisk samkvem var for Norge, jo mer problematisk var ble det om dette samkvemmet opplevde problemer.

Hele to ganger mellom årene 1920-1939 opplevde Norge problemer med sitt økonomiske samkvem med Spania. Den første uenigheten var den såkalte «vinlandskonfliten» mellom 1921 og 1922 mellom Norge, Island og andre klippfiskeeksportører og vineksporthører som Spania, Portugal og Frankrike. Avholdsbevegelsen i hadde i disse landene fått politisk gjennomslag for importforbud for alkohol. I denne striden brøt Norge gamle innarbeidede handelstradisjoner med vinimportørene og land som Spania ble stående som den fornærmede part.³

Siden Norge var et viktig marked for både Portugal og Spanias alkoholeksport, svarte

²Morten Tuveng «*Norges ytre handelspolitikk i den senere tid*» i «*Statsøkonomisk Tidsskrift 1939*», Redaktør Erling Petersen, forlagt av H. Aschehoug & co, Oslo 1939 s 248

³Vollan, Odd: «*Den norske klippfiskhandelens historie*», Øens forlag, Førde 1956 s 366 og Stats økonomisk tidsskrift 1939 s 236-237

disse to med å innføre økt toll på importerte fiskevarer etter importforbudet i Norge ble innført.⁴ Hvor alvorlig en slik politikk var, kan man tydelig se med at klippfiskeeksporten til både Spania og Portugal falt. Mens klippfiskeeksporten gikk opp til Spania fra 1921 til 1922 til, hadde uenigheten med Portugal utviklet seg til en enda større tollkrig. Med denne falt Portugal nesten helt ut som handelspartner da eksporten dit på 1,4 % av norsk totaleksport i 1921 gikk ned til 0,06 % i 1922. Oppgangen i eksporten til Portugal i 1923 viste at konflikten var løst. Konsekvensene ble blant annet en stor ledighet for fiskerne mellom 1920 og 1923.⁵

Den daværende norske regjeringen ga etter for spanske krav med hensyn til vinlandenes betydning for norsk klippfiskavsetning. Årsaken var at Norge, og klippfiskeeksportørene hadde vært den svakere part i denne konflikten og kunne ikke vinne.⁶

I denne konflikten var det bare klippfiskeeksporten som ble berørt. Når det kom til problemene i dette økonomiske samkvemmet for årene 1936-1939, kan man se hele det økonomiske samkvemmet var i fare.

Årsaken til problemene for Norges økonomiske samkvem med Spania for disse årene kan man se både var skyld i selve utviklingen som følge av borgerkrigen, men også på grunn av politiske holdninger i Norge.

Allerede ved utbruddet i borgerkrigen sommeren 1936 var det bred uenighet om hvordan man skulle forholde seg til partene i konflikten. Arbeiderbevegelsen på støttet opp om Republikken mens store deler av norsk næringsliv og høyresiden var mer skeptiske til Republikken og mer vennlig innstilt til nasjonalistene. Mellom disse gruppene satt den norske Arbeiderpartiregjeringen. Selv om den var mer sympatisk innstilt overfor Republikken enn opprørerne, skulle den ivareta Norges interesser i Spania.⁷

Disse interessene havnet i store vansker som følge av borgerkrigen. For å ivareta sine interesser i Spania, gikk blant annet Rederforbundet og Industriforbundet sammen for å påvirke den norske regjeringen til handling i denne saken. De sendte blant annet en privat utsending til Franco-Spania for å ivareta Norsk skipsfart, industri og fiskeriinteresser der nede.⁸ Det ble etter hvert klart at skulle Norge ha et økonomisk samkvem med Spania, slik man hadde hatt før borgerkrigen, måtte man komme til en økonomisk overenskomst med Franco.

⁴ Tuveng 1939 s 236-237

⁵ Norges Handel 1922, Norges Handel 1926 s 16 s 20 og Grytten s 180

⁶ Fure, Odd-Bjørn «*Mellomkrigstid 1920-1940*» bind 3 i «*Norsk utanrikspolitisk historie*» Universitetsforlaget. Oslo 1996 s 164

⁷ Moen, Jo Stein og Sæther, Rolf «*Tusen dager: Norge og den spanske borgerkrigen 1936-1939*» 2, opplag Gyldendal Norsk Forlag AS 2009 s 24-25 og s 40

⁸ Brundtland, Arne Olav: «*Utnevnelse av handelsrepresentant hos Franco: en studie i politiske interessegruppers aktivitet*». Hovedfagsoppgave, Oslo 1962 s 16 og s 88-89

Det var ikke enkelt å overbevise opinionen eller regjeringen om at Norge hadde behov for et forhold til seierherren i borgerkrigen, selv ikke av økonomisk årsaker. Enhver tilnærming til Franco og opprørerne ble kraftig protestert mot. Et av eksemplene på denne misnøyen var motstanden mot utnevnelsen av handelsagent til Franco.⁹ Store deler av den norske arbeiderbevegelsen mente derimot at en handelsagent var første steget til full anerkjennelse av opprørerne.¹⁰

Her ble landet økonomiske interesser skjøvet til side for politiske overbevisninger. Regjeringen opplevde et økt press fra begge parter. Både i det offentlige rom og gjennom sine kanaler påvirket de ulike partene regjeringen for å handle etter deres ønske. På grunn av å ikke handle med en gang, ble den regjeringen anklaget i ulike aviser i samtiden for sin «*blinde egoisme og manglede evne til å se landets interesser*».¹¹

Samtidig kan man se at utenriksdepartementet jobbet iherdig med å komme få til en løsning på forholdet til Franco-Spania. Her ble Norges økonomiske interesser i Spania lagt vekt på. Etter mye diskusjon og påvirkning fra sentrale aktører i denne saken ble en offisiell handelsagent sendt til Franco i november 1938.¹² Det kom derimot krav fra Franco-Spania at det var en full anerkjennelse av den kommende seierherren som måtte til for å sikre de økonomiske interesser. Etter at Franco erklærte seier 1.april anerkjente Norge hans regime tre dager senere. Fra høsten 1939 ble også en ny avtale mellom Norge og Franco-Spania undertegnet som sikret videre økonomisk samkvem.¹³

For å forstå hvorfor Norge hele to ganger rette seg etter spanske økonomiske krav, må man forstå den økonomiske betydningen Spania hadde for Norge.

Del 2: Tidligere forskning og litteratur om emnet

Konkret på mitt tema er det ikke skrevet så mye tidligere. Det er skrevet noe om Norges forhold til Spania i mellomkrigstiden og relasjonene mellom Norge og partene i den spanske borgerkrigen.

Overordnet vil jeg starte med å trekke frem Odd-Bjørn Fure sin bok «*Mellomkrigstid: 1920-1940*» som er tredje bind i «*Norsk utenrikspolitisk historie*» fra 1996.

⁹ Kan blant annet lese at statsminister Nygaardsvold hadde mottatt direkte trusler fra «arbeidierhold» om boikott av spanske varer dersom regjeringen gikk til utnevnelse av en handelsagent til Franco: Brundtland 1962 s 43

¹⁰ Moen og Sæther 2009 s 259 og s 262-263

¹¹ Nevner bare at det var en innsender i Morgenavisen som ga uttrykk for dette. Brundtland 1962 s 21

¹² Kan også se i at Arbeiderpartiets sentralstyre og gruppestyre i Stortinget hadde truet om at regjeringen ville gå i 1938 dersom forslaget om handelsagent ble etterfulgt: Fure 1996 s 291

¹³ Moen og Sæther 2009 s 182-184 og Fure 1996 s 291

Dette verket gir en detaljert og god beskrivelse av alt fra utenrikspolitikk til handelspolitikk for denne tiden. Dette er en meget god beskrivelse av hvordan Norge forholdt seg til utlandet på det økonomiske og politiske planet. I tillegg kan man lese om Norges forhold til Spania under boerkrigen og hvordan Norge forholdt seg til de ulike partene.

For Norges forhold til Spania under borgerkrigen har man også boken «*Tusen dager: Norge og den spanske borgerkrigen 1936-1939*» fra 2009 av Jo Stein Moen og Rolf Sæther. Denne boken er en meget detaljert og interessant bidrag til dette temaet. Med et sterkt fokus på de fleste relasjoner Norge hadde til den spanske borgerkrigen, som blant annet handel- og skipsfartsmessig, får forfatterne også frem den splittelsen man i samtiden fikk i Norge som følge av borgerkrigen. Her kan man blant annet se hvordan de ulike samfunnslag ga sin støtte til partene i borgerkrigen og hvordan regjeringen forholdt seg til både debatten rundt handelsagent og overenskomst med Franco.

Går man mer i dybden for den økonomiske betydningen av Spania er Arne Olav Brundtland sin hovedfagsoppgave fra 1962, «*Utnevnelse av handelsrepresentant hos Franco: en studie i politiske interessegruppers aktivitet*»¹⁴, er et meget viktig verk i min sammenheng. Her tar Brundtland for seg arbeidet de norske næringinteressene gjorde opp mot norske myndigheter for å få en økonomisk tilnærming til Franco.

Her kan man se at Spania hadde en betydning for importen og eksporten av en rekke varer som olivenolje, klippfisk, sinkmalm, papirmasse, kalksalpeter samt skipsfarten. I tillegg trekker han frem de mange mindre firmaene som hadde interesser i Spania.¹⁵ Dette kan man tydelig se med at Brundtland fokuserer på arbeidet til Rederforbundet samt Industriforbundets Spania-utvalg som besto av representanter fra De Norske Hermetikkfabrikkers Landsforening, Norsk Celluloseforening, A/S Norsk Tremassekompani, Norsk Hydro og Norske Zinkkompani.¹⁶

Når det kommer til øvrig litteratur rundt dette temaet skal man huske at det etter andre verdenskrig var det en tilsvarende debatt i Norge som gikk på Norges økonomiske samkvem med Spania. Også i denne debatten ble Spanias økonomiske betydning vektlagt når det kom til Norges forhold til Spania.¹⁷ Denne debatten har Edgeir Benum behandlet i sin bok «*Maktsentra og opposisjonen: Spaniasaken i Norge 1946 og 1947*» fra 1969. Denne boken

¹⁴ Klausulert oppgave, tillatelse for tilgang gitt av forfatters ektefelle juli 2011 pr e-post.

¹⁵ Her finner man alt fra produsenter og eksportører av cellulose, tran, sement og andre firmaer som viste hvordan den norske politikken overfor Franco påvirket dem: Brundtland 1962 s 97-98

¹⁶ Brundtland 1962 s 89

¹⁷ Denne debatten faller utenfor min analyse da den er satt i tiden etter andre verdenskrig med helt andre økonomiske forutsetninger. For videre detaljer om denne se Edgeir Benum «*Maktsentra og opposisjonen: Spaniasaken i Norge 1946 og 1947*» fra 1969.

omhandler hvordan debatten var om anerkjennelse av Franco etter andre verdenskrig. Her er det også vektlagt betydningen Spania hadde for ulike næringer og enkelte referanser til forhold før selve borgerkrigen. Dette er derfor en viktig bok rundt dette temaet.

For øvrig litteratur rundt berørte norske næringer tilknyttet Spania vil jeg trekke frem et par av viktige verker i relasjon til min oppgave. Her vil jeg først og fremst starte med Odd Vollan sin bok om «*Den norske klippfiskhandelens historie*» fra 1956. Denne boken gir en meget detaljert beskrivelse av denne næringen og de ulike markedene. Dette er også et verk som de fleste andre verker om denne handelen referer til så jeg har studert denne. Den er full av detaljer om denne handelen generelt, problemer for den samt markedsforhold i de landene jeg har undersøkt.

Når det kom til skipsfart har jeg studert Kåre Randulf –Upsahl sin artikkel «*Norges skipsfart i mellomkrigstiden og dens betydning for landets økonomi*» fra 1946. Denne er en meget god beskrivelse av skipsfarten i denne tiden og betydningen av den. Jeg har også funnet mye nyere litteratur som referer til denne artikkelen.

Jeg har også undersøkt Morten Tuvegs artikkel i «*Norges ytre handelspolitikk i den senere tid*» fra «*Statsøkonomisk Tidsskrift*» i 1939. Denne har en hel del opplysninger for å forstå samtidens økonomiske forhold, arbeid med mine kilder og markedsforhold oppsummert i denne perioden.

For kilder på spanske forhold er Antony Beevors «*Kampen om Spania: den spanske borgerkrigen 1936-1939*» fra 2009, en meget god kilde til informasjon om Spania for årene 1936-1939. Når det kommer til Spanias økonomi og handel har jeg benyttet meg av to bøker om temaet.

Den ene er Joseph Harrison «*An economic history of modern Spain*» fra 1978 og Gabriel Tortella: «*The Development of Modern Spain: an Economic History of the Nineteenth and Twentieth Centuries*» fra 2000 som er oversatt fra spansk. Disse er to ulike bøker med ulik vinkling og er derfor nyttige i min sammenheng.

Del 3: Problemstilling, metode og struktur

Problemstilling: Uten noen helhetlig analyse av det økonomiske samkvemmet i mellomkrigstiden blir det ikke like lett å forstå den økonomiske betydning Spania hadde for Norge. Det eneste man har å gå etter er argumentene fra de ulike næringene under debatten i forbindelse med overenskomst med Franco-Spania. Det jeg har valgt å gjøre i min oppgave er å bidra med min analyse av det økonomiske samkvemmet som en del i forskningen om

Norges relasjoner med Spania 1920-1939.

Relevante spørsmål jeg har valgt å finne ut av er først og fremst hvilke varer og tjenester var knyttet til det spanske markedet. Det har også vært relevant å studere påstandene om Spanias betydning for de varer som tidligere forskning har vist var viktige i relasjon til Spania. Jeg har sett det som nødvendig å ta en fullstendig analyse over både import og eksportvarene i det norsk spanske varebyttet så vel som den norske skipsfarten involvert i Spania

Et annet relevant spørsmål som er viktig er hvilken økonomisk betydning hadde disse varene og tjenestene å si for Norge i denne perioden. Fra Industriforbundet i februar 1938 i relasjon til debatten om handel med Franco høre at: *«et moment som i denne forbindelse også må tillegges den aller største betydning er at de norske fabrikker derved vil få støtte i sine bestrebelser for å unngå driftsans og alt hva der medfølger under de vanskelige markedsforhold man har i dag»*.¹⁸ For å finne svar på hvilke følger dette ville være trenger jeg en slik analyse av den økonomiske betydningen av de viktige varer og tjenester for Norge. Jeg har også måtte studere markedsforholdene for årene 1936-1939 for disse varene.

Jeg vil også se på hvilken betydning Spania hadde hatt for disse varene og tjenestene både i tiden før borgerkrigen og for årene 1936-1939. I første omgang skal jeg se på hvor viktig Spania var ut fra kvalitet og tilgjengelighet for disse varene så vel som avsetningen av de norske varene. Årsaken til denne delen av min analyse kan man se i lys av et intervju i avisen «Stavangeren» med Francos handelsrepresentant til Norge den 21. desember 1937 at det ville bli levert varer av beste kvalitet til *«de land som fra starten av viste så meget interesse for handel med oss»*.¹⁹ Jeg vil undersøke kvaliteten på de spanske varene i forhold til andre lands vare for å se om dette var viktig for å forstå Spanias betydning.

Når det kom til eksportvarene skal jeg undersøke betydningen av Spania som avsetningsmarked for årene 1936-1939 samt studere alternative avsetningsmarkeder. Dette har jeg gjort siden Spania blant beskrevet som meget viktig for flere varer. Her kan man blant annet se at Spania ble beskrevet for å ha vært av *«nasjonaløkonomisk betydning»* for rogneksporten,²⁰ og som Norges *«eneste marked»* for klippfiske.²¹ I tillegg ble det hevdet at skip involvert i farten på ikke kunne finne beskjeftigelses andre steder.²²

Jeg ønsker også å finne svar på hvordan stillingen i det økonomiske samkvemmet var

¹⁸ Norges Industriforbund til UD 19. februar 1938. Riksarkivet(Ra/s-2259/dya/19046)

¹⁹ Intervju med Manuel Agram fra avisen «Stavangeren» den 21. desember 1937(Ra/s-2259/dya/19046)

²⁰ N. Anthonisen og co. til Gunnar Jahn i SSB 22. februar 1939(RA/s-2259/dk/13277)

²¹ Brundtland 1962 s 64

²² Brundtland 1962 s 18

mellom de to landene. Moen og Sæther trekker frem i sin bok at handelspolitisk var Norge den svake part.²³ For å forstå Spanias sterkere posisjon overfor Norge blir det også viktig å se på Norges stilling i Spania både før borgerkrigen og for årene 1936-1939.

Metode: Det første jeg gjorde var å avgrense perioden jeg skulle undersøke. For å forstå den økonomiske betydningen av Spania har jeg måtte undersøkt hele mellomkrigstiden.²⁴ Med å ta for seg den økonomiske betydningen for 1920-1939, med hoved analysen for årene 1936-1939, ser man utviklingen over tid og få en bedre forståelse av betydningen.²⁵

Etter avgrensingen samlet jeg inn det nødvendige statistiske materialet. Jeg har konsentrert meg om de viktigste varene i det norsk-spanske varebyttet. Enkelte av varene er å finne for hvert år i dette varebyttet, andre kommer med etter hvert, andre forsvinner ut i løpet av disse årene mens noen er borte for så å komme tilbake igjen.

Utvalget har vært gjort ut i fra varens verdi i varebyttet mellom Norge og Spania over de viktige varene. Jeg har også gjort dette utvalget ut i fra hvilken betydning disse varene hadde for Norge og norsk næringsliv. Dette har jeg ved å se på hvilke næringer disse varene var knyttet til og deretter sett på den økonomiske betydningen disse næringene hadde for Norge. For å finne svaret på dette har jeg måtte samlet en hel del ulik litteratur som omhandler disse varene og de næringer disse varene var knyttet til. Jeg har også sett på hvor mange personer disse næringene sysselsatte.

Ut fra kriteriene over hvilke varer som har vært viktig i det norsk-spanske varebyttet, og hva som er nevnt i litteratur rundt evnet, har jeg valgt å ta for meg følgende varer:

Importvarer: olivenolje, salt,²⁶ og sinkmalm. Jeg vil også vise til importen, og betydningen av, appelsiner og vin.²⁷ De var viktige på sine områder som mine funn vil vise.

Eksportvarene: klippfisk, rogn²⁸, tremasse og cellulose, kalksalpeter,²⁹ og sink³⁰. For

²³ Moen og Sæther 2009 s 183 Moen og Sæther 2009 s 183

²⁴ Det ville være et for dårlig grunnlag å se på den økonomiske betydningen av Spania under «vinlandskonflikten». Jeg har ikke kunne behandle Spanias betydning etter andre verdenskrig da det var helt andre forutsetninger etter denne krigen enn i mellomkrigstiden.

²⁵ Årsaken til at jeg har utelukket 1919 så godt som alle kilder jeg har brukt ser på perioden 1920-1939 når de omtaler mellomkrigstiden.

²⁶ Denne importvaren fra Spania dreier seg om «uemballert koksalt». Det var også andre typer salt, men denne var viktigst i min sammenheng og var størst av de tre typene salt: Kilde «Norges Handel», SSB statistikkserie. Det er i all hovedsak til salting av fisk jeg har valgt å se saltimporten i relasjon til, men det har også kommet meg for øye at koksalt ble benyttet i Australia til fremstillingen av Cellulose(Norges Utenrikshandel 1924 s 335)Salt til dette formålet er derimot ikke å finne i andre av mine kilder

²⁷ Her er det snakk om vin over 14 % på «fustasjer» som utgjorde størst importverdi. Vi skal merke oss at i 1920 så er skillet på inntil og over 12 %: Norges Handel

²⁸ Her dreier det seg om saltet torskerogn. Denne rogn typen var aller størst i forhold til andre rogn typer og var gjennomgående i dette varebyttet.

²⁹ Også tidligere kjent under navnet «Norgessalpeter». Årsaken for at navnet endres må man se i sammenheng

disse var Spania av stor økonomisk betydning som mine funn vil vise. Øvrige viktige eksportvarer som hadde en stor eksportverdi var avisepapir og natriumnitrat.³¹ Spania var ikke av så stor betydning for disse varene ut fra mine kilder.

Det var også en rekke andre varer som utgjorde en stor andel i dette varebyttet mellom Norge og Spania. For importvarene var det vindruer, hasselnøtter, rosiner, fiken og mandler. Av disse kan man se at bare mandler har trukket frem som nødvendighetsartikler.³² Dette er ikke varer som har vært viktige i min analyse. For eksportvarene var det både tran, et par skipssalg og et par andre varer. Disse varene har jeg ikke behandlet siden de hadde en såpass lav import og eksportverdi i forhold til de viktigste varene. Jeg har også utelatt dem siden de ikke var like gjennomgående i varebyttet for disse årene så vel som manglende omtale i mine kilder.

Når det kom til selve betydningen av dette varebyttet har jeg i tillegg måtte se på det totale norske varebyttet i samme periode for å sette Spania inn i denne konteksten. Herunder måtte jeg finne hvilke handelspartnere og varegrupper som utgjorde størst andel av denne utenrikshandelen. Jeg har også sett på den norske skipsfarten i denne perioden som en helhet og dens relasjon til Spania. Her har jeg også benyttet tilgjengelig statistisk materiale.

Går man over til Spanias betydning for disse varene og tjenestene, med hovedvekt på årene 1936-1939, har jeg måttet gå mer til relevant arkivmateriale for denne saken. Mine kildefunn her viser godt Spanias betydning for de viktigste importvarene, eksportvarene og skipsfarten.³³ Jeg herunder se på kvaliteten på de spanske varene som Norge importerte samt hvor viktig eksporten til Spania var for disse varene.

For å underbygge Spanias økonomiske betydning for disse årene har jeg også måtte undersøkt alternativer til Spania for årene 1936-1939. Her har jeg sett på alternative leverandører, alternative avsetningsmarkeder så vel som alternativer til skipsfartstjenestene knyttet til Spania.

For dette har jeg både tatt i bruk litteratur, tidsskriftserier, statistikk og enkelte relevante kildefunn for å undersøke eventuelle alternativer.

Oppgavens struktur: I kapittel 2 skal jeg beskrive den økonomiske utviklingen i Norge for

med at etter en avtale med IG Farben, la Norsk Hydro om sin produksjon av Norgessalpeter til tyskeres hvite og renere kalksalpeter: Gjølme Ketil Andersen og Yttri Gunnar: *«Et forsøk verd: forskning og utvikling i Norsk Hydro gjennom 90 år»* universitetsforlaget 1997 Yttri s 106 og 108

³⁰ Ifølge mine kilder var det bare elektrolytisk sink som Norge produserte: Imperial Institute-kildene

³¹ Natriumnitrat var også betegnet som «natronsalpeter» i Norges Handel se også <http://snl.no/salpeter>

³² Brundtland 1962 s 30

³³ Kildematerialet varierer fra vare til vare samt at kildesituasjonen har vært litt mer begrenset for skipsfarten enn varebyttet. Dette redegjør jeg for nedenfor med å se på utfordringer med kildene samt andre problemer

1920-1939. Jeg vil også gi en oversikt over den totale norske utenrikshandelen for hele denne perioden så vel som de viktigste varegruppene og deres andel av varehandelen. Her skal jeg også se på de største handelspartnerne for Norge. Jeg skal også vise hvordan økonomiske relasjonen mellom Norge og enkelte handelspartnere hadde opplevd problemer i denne tiden.

I kapittel 3 skal jeg se på det økonomiske samkvemmet Norge hadde med Spania for 1920-1939. Dette vil bli behandlet i to deler, 1920-1935 og 1936-1939. Her skal jeg vise hvor stor andel av den totale norske importen, eksporten og skipsfarten Spania utgjorde.

Når jeg skal analysere Spanias betydning for disse varene i kapitel 4, har jeg sett på Spanias andel av importene og eksporten av denne varen. Jeg skal også vise Spanias betydning for disse varene når det kom til kvalitet og tilgjengelighet. I tillegg vil jeg se på prisen Spania ga i forhold til andre land. Som kapitlet vil vise var Spania viktig for klippfiskesporten, hermetikkindustrien, kalksalpeter eksport, papirmasse og sinkeeksporten. Det nettopp disse næringene som opplevde problemer som følge av borgerkrigen. Jeg skal også vise at Spania var viktig for saltimporten og rogneksporten.³⁴

For å diskutere Norges økonomiske betydning for Spania i kapitel 5 skal jeg først se på betydningen for årene 1920-1935 og så for 1936-1939. Herunder skal jeg vise den konkurransen som Norge opplevde i Spania for å forklare det økonomiske behovet Spania hadde for Norge.

I kapittel 6 skal jeg diskutere Spanias betydning for skipsfarten, importvarene og eksportvarene for årene 1936-1939 og alternative markeder. For importvarene vil jeg vektlegge alternativene ut fra kvalitet og tilgjengelighet for importvarene. Jeg skal også se på alternative avsetningsmarkeder for norske eksportvarer, og da må man se på markedsforhold for disse varene og eventuell konkurranse for de enkelte varene. Jeg holdt fokuset på de handelspartnere som enten er referert til som alternativer i de kildene jeg har, eller som har vært viktige for den enkelte varen i tidsrommet 1920 til 1935. Jeg har sett dette som meget relevant i en tid med mindre frihandel og mer faste avtaler mellom de enkelte handelspartnere. Det samme gjelder for alternativer til delene av den norske skipsfarten som var tilknyttet Spania.

Kapittel 7 skal analysere Spanias betydning som importør av norsk klippfisk for årene 1936-1939 med hovedvekt på alternative avsetningsmarkeder. En av årsakene til dette er at

³⁴ Brundtland nevner ikke saltimporten mens Benum trekker frem denne: Benum 1969 s 20. Jeg kan derimot ikke se at Brundtland eller Benum har trukket frem denne varen i sine bøker. Mine funn har derimot vist at både betydningen av denne varen for Norge så vel som Spanias betydning for den. I tillegg har jeg detaljerte kilder over saltimporten og Spanias betydning for denne

fiskeprodukter hadde meget få avsetningsmarkeder i lys av hvordan disse var foredlet.³⁵ Her har jeg et sterkt fokus på Portugal så vel som Brasil, Cuba og Argentina. Jeg har også studert øvrige latinamerikanske land. Årsaken til dette streket fokuset Latin-Amerika finner vil jeg først og fremst forklare med at denne verdensdelen allerede tidligere hadde erstattet Spania og Portugals betydning for norsk klippfiskeksport.³⁶ En annen årsak er at norske klippfiskeksportører hadde som følge av de vanskelige forholdene for klippfisk i mellomkrigstiden forsøkt å ekspandere på det latinamerikanske markedet. Konklusjonen av det forsøket var at disse markedene kunne supplere, men aldri erstatte det spanske.³⁷ Min analyse vil vise at disse markedene var dårligere avsetningsmarkeder for norsk klippfisk enn de hadde vær tidligere.

Mitt kapittel 8 er min konklusjon der jeg skal trekke de lange trådene å oppsummere min oppgave. Jeg vil her vise hvor stor andel Spania hadde utgjort for de enkelte varer ut fra total eksport og importverdi for hele perioden. Dette har jeg valgt for å gi et helhetlig bilde av den økonomiske betydningen av Spania for årene 1920-1939.

Del 4: Kilder

Riksarkivet: Fra Riksarkivet har jeg undersøkt materiale fra Utenriksdepartementet, Handelsdepartementet, Fiskeridepartementet samt andre relevante kilder. For å starte med Utenriksdepartementet kan man se at det er fire esker med relevant materiale. Her er alt fra handelsforbindelse med Spania under borgerkrigen, skipsfartsinteresser i Spania og forholdet til Franco.³⁸

Fra Handelsdepartementets handelskontor er det to esker som inneholder kilder om markedsforhold i Spania og Spanias betydning for ulike varer.³⁹

For en bedre forståelse av markedsforhold for klippfiskavsetning har jeg undersøkt kilder fra Fiskeridepartementet, Eksportkontoret. Her er det en hel del ekser som inneholder klippfiskeksport til ulike land som er knyttet til min analyse.⁴⁰

Foruten disse eskene har jeg brukt ulike opplysninger i andre ekser fra disse som

³⁵ Fure 1996 s 178

³⁶ Vollan 1956 s 331

³⁷ Fure 1996 s 178

³⁸ Riksarkivets samlinger fra Utenriksdepartementet:s-2259/dya-sakarkiv mapper 9045 til 9048

³⁹ Fra Riksarkivets samlinger fra Handelsdepartementet, Handelskontoret s-1383/da-sakarkiv eske 0246 og 0247

⁴⁰ Fra Riksarkivets samlinger fra Fiskeridepartementet, Eksportkontoret s-1377da-sakarkiv. Mapper jeg har sett på er nummerert etter de ulike land jeg har undersøkt: Disse er nummerert alfabetisk med for eksempel ekse 0005 for Brasil, eske 0013 for Portugal, 0001 for Argentina osv.

opplysninger fra Forsynings og gjenreisning departement.⁴¹ Disse inneholder enkelte opplysninger om markedsforhold rett før utbruddet av andre verdenskrig som ikke har vært å finne i andre arkiver.

Statistikk: For å få frem Norges handel med Spania, totale utenrikshandel og hvilke varer som var i denne handelen har jeg benyttet offisiell norsk statikk i form av «*Norges Handel*» fra årene 1920 til 1939.

Når det kommer til skipsfarten har jeg benyttet en del opplysninger fra «*Norges Skipsfart*» for å se på antall skip i den norske handelsflåten, antall anløp, ansatte, og størrelsen på de ulike skipene. Denne artikkelserien er derimot ikke komplett da denne serien ikke er utgitt mellom 1931 og 1937.⁴²

Statistikkilder på fisket har jeg tatt i bruk «*Norges Fiskerier*» kan man finne opplysninger om tilvirket mengde klippfisk og rogn. I tillegg har man opplysninger om ansatte i fiskeriene fra denne serien.

Ellers har jeg hentet inn en del opplysninger fra Statiske Årbok for enkelte år. Her kan man blant annet se en oversikt over antall ansatte i de ulike næringene jeg skal se på. Jeg har også brukt diverse opplysninger fra av Agnus Maddison «*Historical Statistics*» for å se på den økonomiske utviklingen i Norge, Spania og andre land.

For å få en bedre oversikt over mineraleksport, produksjon og import har jeg tatt i bruk Kildeserien «*Imperial Insitute: The mineral industry of the British Empire and Foreign Countries*» som er å finne i «*British Geological Survey*».⁴³ Disse artikkelseriene, heretter omtalt som «Imperial Institute», gir den mest detaljerte oversikten over import og eksport for hele min periode av salt, sink og nitrater. Tallene her lar seg godt sammenligne med norske eksporttall fra Norges Handel både for kalksalpeter og for sink.

Tidsskrift: Her har jeg valgt hovedfokus på «*Norges Utenrikshandel*». Denne serien som ble utgitt av Opplysningskontoret For Næringsveiene, hadde som oppgave å spre opplysninger i Norge om politiske, kommersielle, økonomiske og sosiale og kulturelle forhold i utlandet.⁴⁴ Denne er basert på opplysninger innsendt fra ambassader, konsulater og utenriksstasjoner og omhandler markedsforhold i enkelte land. Dette er alt fra forholdt rundt en enkelt vareartikkel eller hele landets samlede import og eksport. Denne serien har vært meg til stor hjelp for å forstå markedsforhold i samtiden og betydningen av de ulike varene.

⁴¹ Forsynings og gjenreisning departement: s-2205/D/ Eske 0225 mappe 7 og Eske 0212 mappe 6

⁴² For året 1938 og 1939 er denne slått sammen i samme utgave.

⁴³ <http://www.bgs.ac.uk/mineralsuk/statistics/worldArchive.html>: _Nedlastet april-mai 2013

⁴⁴ Tuveng 1939 s 262

Stortingsmeldinger: Her har jeg bare benyttet en i min oppgave i relasjon til skipsfart på Spania. Dette er Stortingsmelding Nr 37 1937. «*Om Norge og ufreden i Spania*».

Sekundærlitteratur: Herunder har jeg tatt i bruk en stor mengde bøker, artikler og annen litteratur til å forstå norsk og spansk økonomisk utvikling i perioden, arbeidsledighet, markedsforhold og de ulike næringene tilknyttet det norsk-spanske økonomiske samkvemmet.

For enkeltopplysninger rundt varer, næringer eller andre opplysninger som ikke er dekket av mine andre kilder har jeg tatt i bruk nettsiden til Store Norske Leksikon, men dette er bare ved enkelttilfeller.

Del 5: utfordringer med mine kilder

Det er et par utfordring med å benytte det kildematerialet jeg har benyttet. I all hovedsak dreier det seg om enkelte utfordringer rundt statistikkseriene. Disse forhold vil jeg derimot ikke si er så stor utfordring i relasjon til min oppgave, men jeg vil redegjøre for dem her.

Utfordringer i Norges Handel knytter seg for det meste opp mot at føringene av enkelte varer endrer seg gjennom disse årene så vel som at de blir delt opp i mindre undersorter. Når det kommer til klippfisken vil jeg opplyse at det er alle kvaliteter slått sammen selv om det er torsken som dominerer.⁴⁵

For å bevege oss over til eksporten av treforedlingsprodukter er det en rekke ulike varettyper og betegnelser i Norges Handel man må ta hensyn til. Disse varene var ført opp med mindre konkrete detaljer i de tidligste årgangene. Dette gjør god beskrivelse litt mer vanskelig enn for de fleste andre varer.⁴⁶ Jeg vil også bruke fellesbetegnelser på enkelte varer som «papirmasse» for tremasse og cellulose siden er felles fellesbetegnelsen på disse to varene.⁴⁷

Jeg vil her nevne at de variasjoner både i mengde og verdi kunne henge sammen med andre forhold enn at man ikke fikk eksportert eller importert fra et enkelt marked. For å ta et relevant eksempel her kan man se at både cellulose og tremasse som man ser i denne perioden hadde sine ulike forklaringer som arbeidskonflikter og produksjonsstans.⁴⁸ Det er også en del utfordringer med betegnelsen på de ulike varene, særlig ved sammenligning.

⁴⁵ Her kan man kort nevne at selv om torsk utgjorde hele 97,3 % av all fremstilt tørr og klippfisk: Vollan 1956 s 15, har jeg ført opp all klippfisk under ett.

⁴⁶ Herunder kan man se at det både var ulike føringer for tremasse, cellulose. Det er tørr tremasse og tørr sulfittcellulose som jeg skal behandle siden Spania ikke avtok stort av hverken den våte tremassen eller cellulose.

⁴⁷ Evjen, Knut A: «*En oversikt over Sveriges, Finlands og Norges eksport av tremasse og cellulose og dens fordeling på fem utvalgte markedsområder i årene 1927-29, 35,37 og 47-49 med en beskrivelse av hva som er skjedd på disse markeder mellom disse tidspunkter*» Norges handelshøyskoles studentkontor, Bergen 1951 s 2

⁴⁸ Norges handel 1926 s 13 og Norges Handel 1927 s 12

Når det kom til total eksport og importverdi, pris land ga for de ulike varene, kostnader og generell verdi av varer, må man ha i tankene kronekursen i denne tiden.

Må også huske at enkelte land ført opp som leverandører kunne dreie seg om reeksport siden disse landene ikke produserte denne varen selv. Et godt eksempel her er Tyskland som nest største leverandør av olivenolje i 1920. Etter 1935 er derimot ikke dette et så stort problem siden man tar for se «produksjonsland/salgsland», «kjøpsland» og «forbruksland». Jeg har derimot andre kilder som påpeker at det kan dreie seg om andre lands vare enn det som kommer frem av norsk statistikk. Enkelte år der noe av utførselen til Spania er «*fremmede varer*», men for vårt tilfelle er dette snakk om såpass små summer og ikke noen av de viktige varer eller varer av en stor betydning at dette har noe utslag.

Andre utfordringer med i andre statistikkseriene jeg vil trekke frem er blant annet vanskeligheter med å slå fast gjennomsnittproduksjonen av klippfisk for årene 1920-1935 siden det frem til 1929 er oppført som «1000 stk» og ikke i tonn.⁴⁹ Utfordringer med Imperial Institute-kildene, foruten at året 1933 mangler i sin helhet, dreier seg som regel om mineralenes ulike føringer for enkelte land.⁵⁰

For skipsfarts statistikken er det ikke før i «Norges Skipsfart» for året 1937 at man har med en detaljert oversikt over hvor mange av skipsanløp norske skip hadde på utenlandske havner.⁵¹ Allerede i 1914 hadde statistikken over skipenes fart blitt sløffet, og senere blitt innskrenket til bare å meddele summen av de opptjente fraktbeløp i utenriksfarten.⁵²

Norges Skipsfart fra 1937 av, viser anløpene for alle havner besøkt av norske skip i de enkelte land. Det opplyses derimot at et skip kunne ha vært registrert flere ganger på samme tur, hvis det laster eller loss på flere havner på turen. En slik statistikk viser bare skipstrafikkens størrelse og ikke hvor stor del av den norske flåten som deltok i farten på hvert enkelt land eller havn. Dette har det ikke vært mulig å vise. Videre kan man lese at bunkring ikke var tatt med i denne statistikken, men hvis man søkte nødhavn eller gikk i opplag o.l. ble dette tatt med.⁵³ Med dette faktum, kan man anta at skipsanløp i flere land, som nettopp Spania, var større enn statistikken oppga.

⁴⁹Norges Fiskerier 1939 s 23

⁵⁰Særlig er dette tilfellet når det kom til produksjon, import og eksport av sink. Det er alt fra oppføringer som «sinkbarrer», «spelters», er ført under ett. Det kan også være reeksport for enkelte land.

⁵¹Fra 1930 til 1937 kom heller ikke redernes oppgaver over farten, og opptjente bruttofrakter for alle skip som hadde gått på utenlands fart for hvert år, lengre på trykk i «Norges skipsfart» Norges skipfart 1937 s 1

⁵²Norges Skipsfart 1937 s 1 mens Norges Skipsfart 1930 s 5-6 hvis hvordan føringen var tidligere

⁵³Norges Skipsfart 1937 s 10

Kapitel 2: Norskes økonomiske utvikling, handel og skipsfart 1920-1939:

Innledning: Jeg skal i dette kapitlet redegjøre for den økonomiske utviklingen i Norge i mellomkrigstiden og hvordan denne ble påvirket av internasjonale økonomiske forhold. Deretter skal jeg ta for meg den norske skipsfarten og den norske utenrikshandelen. Jeg skal også se på hvem de viktigste handelspartnere for Norge var samt vise Norges stilling i forhold til sine handelspartnere med et blick på økonomisk uenigheter med disse.

Del 1: Norges økonomiske utvikling 1920-1939:

Mellomkrigstiden var for Norge en tid med økonomiske vansker. Dette ser man særlig med at Norge hadde lavere økonomisk vekst enn mange andre vestlige land, og da særlig på 1920tallet.⁵⁴ Årene 1920-1933 er karakterisert som den dårligste perioden for Norge i nyere tid.⁵⁵ Det var først og fremst den importkonkurrerende industrien som opplevde stagnasjon på 1920 tallet mens deler av eksportindustrien led under innskrenkingen i utenrikshandelen på begynnelsen av både 1920- og 1930 tallet. Samtidig kan man se at Norge kom lettere gjennom 1930talls krisen enn andre land.⁵⁶

Som følge av den urolige tiden var også Norge preget av arbeidsledighet. For årene 1921-1939 var gjennomsnittledigheten på ca. 8 %. Helt frem til 1934 må etterspørselen etter arbeidskraft i Norge regnes som lav.⁵⁷ Selv om ledigheten utover 1930tallet sank var den enda høy til tross for at den gikk fra 9,1 % i 1935 til 5,3 % i 1939.⁵⁸

For å forstå denne utviklingen må man forstå de ulike krisene som rammet Norge. Krisen i 1921 må for eksempel forstås i sammenheng med innvirkningen av første verdenskrig. Norge hadde et stort overskudd i handelsbalanse ved krigens slutt som følge av handel med de stridende parter. I 1919 var overskuddet på hele 150 millioner fra 1918 «spist opp» og i 1920 var underskuddet i utenrikshandelen på hele 860 millioner. Dette året var heller ikke det norske næringslivet i stand til å sikre seg nye avsetningsmarkeder. Når først krisen brøt ut i 1921, falt Norges eksport fra 1,2 milliarder kroner i 1920 til 638 millioner i.

⁵⁴ Norges økonomiske vekst var lavere enn både Sverige, Danmark for disse årene: Maddison, Agnus *«The World Economy: Historical Statistics»* Development Centre Studies, OECD 2003 s 50-51

⁵⁵ Hanisch Tore Jørgen, Sjøilen Espen og Ecklund Gunhild: *«Norsk økonomisk politikk i det 20. århundre : verdivalg i en åpen økonomi»*. Kristiansand, Høyskoleforlaget 1999 s 63

⁵⁶ Hodne, Fritz og Grytten, Ola Homningdal: *«Norsk økonomi i det 20. århundre»* fagbokforlaget 2002 s 94, Grytten, Ola Homningdal: *«En empirisk analyse av det norske arbeidsmarked 1919-1939: arbeidsledigheten i Norge i internasjonalt perspektiv»*. Norges Handelshøyskole, Bergen 1994 s 202 og Tuveng 1939 s 283

⁵⁷ Grytten 1994 s 13, s 32 og s 118 og 199

⁵⁸ Hodne og Grytten 2002 s 142 og Grytten s 206

Importen på sin side gikk ned fra 3 milliarder til 1,4 milliarder.⁵⁹

Eksporten av både fiske- og treprodukter gikk tilbake. I tillegg skapte kronestigningen problemer for fiskenæringen så vel som jordbruket. Krisen vedvarte gjennom 1920 tallet, men årsaken for at den ble såpass kraftig var den såkalte «pari politikken» som ble ført i Norge. Med denne politikken steg den norske kronen og gjorde norske varer dyre i utlandet. Forholdene forbedret seg fra 1923 da prisene både i Norge så vel som internasjonalt steg og arbeidsledigheten avtok. Det var derimot mellom 1923 og 1926 ingen vekst samtidig som arbeidsledigheten nådde rekordhøyder.⁶⁰

Den neste runden med økonomisk krise kom i form av børskrakket og den påfølgende depresjonen ved starten av 1930 tallet. Som følge av denne krisen falt den norske eksporten med hele 30 % i første halvdel av 1930 til første halvdel av 1931.⁶¹ Selv med nedgangen mellom 1930 til 1933 var den norske utviklingen bedre for resten av 1930 tallet. Norge blant annet forlatt gullstandarden i 1931. Dette bidro til at Norge kom ut av krisen. Sysselsetningen i dette tiåret hadde også en betydelig økning, selv med høy ledighet til tider. Det var derimot ikke før i 1933 at man fikk oppgang etter at prisene på norske varer begynte å stige gradvis fra 1934-1935.⁶² Det var en rekke nasjonale forhold som påvirket denne veksten.

Flere småbedrifter ble opprettet hvor avsetningen av deres produkter var beregnet for hjemmemarkedet. Arbeidsledigheten sank enkelte steder hvor en slik ny industri ble opprettet.⁶³

En annen årsak til veksten utover 1930tallet, og den økte sysselsettingen, hang også sammen med utbyggingen av ny industri i flere distrikter der det tidligere ikke hadde vært industrialisering. Eksportindustrien og skipsfarten ble beskrevet som å ha vært blant de viktigste vekstnæringene i den norske økonomien på 1930tallet.⁶⁴ Det var derimot ikke den økte handelen, men snarere byggevirksomheten, som «*sto for innhentingen på 30 tallet*».⁶⁵

Fordeler for Norge kunne trekke på var for eksempel det lave fallet i industriproduksjon. I tillegg hadde Norge, på grunn av rikelig tilgang på kraft hadde, fått en meget konkurransedyktig kapitalintensiv industri hvor det var stor etterspørsel etter produkter av

⁵⁹ Hanisch, Sjøilen, Ecklund 1999 s 60-61 Norges Handel 1921 s 27-28

⁶⁰ Hodne og Grytten s 94-98, Lange, Even «1935-70: *samling om felles mål*» bind 11. i «*Aschehoug Norges Historie*», Aschehoug og Co, Oslo 2005 s 12 og Tuveng 1939 s 275

⁶¹ Hodne og Grytten 2002 s 94, s 118

⁶² Tuveng 1939 s 224 og s 135, Kjeldstadli, Knut: «*Et splittet samfunn: 1905-35*» bind 10. i «*Aschehoug Norges Historie*», Aschehoug og Co, Oslo 2005 s 205 og s 218-219 og Grytten 1994 s 268

⁶³ Hodne og Grytten 2002 s 141 og Grytten 1994 s 141

⁶⁴ Grytten s 58 og Hodne og Grytten s 94

⁶⁵ Hodne og Grytten 2002 s 143

den. De norske eksportvarene var også hjulpet av statsgarantier og subsidiering.⁶⁶ I tillegg var ble det også gjort et betydelig arbeid for å gjøre disse varene kjent på de ulike utenlandske markedene.⁶⁷ Samtidig kan man se at skattetrykket angivelig svekket bedriftens konkurransevne overfor utlandet og trykket næringslivet som «*allerede jobbet under vanskelige forhold*» i følge Morten Tuveng.⁶⁸

Arbeiderpartiet, som kom til makten i 1935, hadde som formål å gjennomføre en aktiv krisepolitikk. Mens de borgerlige partiene ville «spare seg ut av krisen», gikk Arbeiderpartiet inn for tiltak mot den store arbeidsledigheten. Finanspolitikken til den nye regjeringen ble ført slik at den til en vis grad bedret sysselsettingssituasjonen. Det ble blant annet innført en lov om større offentlig kontroll over innskrenkingen i store bedrifter. Sammen med bedringer i internasjonale økonomiske forhold ble det vekst i norske kapitalintensive næringer, som skipsfart, treforedling og elektrokjemisk industri.⁶⁹

Del 2: Internasjonale forhold og Norges økonomi, handel og skipsfart 1920-1939:

For å forstå den norske utviklingen vil jeg her vise at dette var på grunn av Norges avhengighet av omverdenene. Med sin spesielle beliggenhet og kystbaserte virksomhet, hadde Norge en økonomi som var meget sårbar overfor økonomiske så vel som politisk endringer ute i verden i følge Odd-Bjørn Fure.⁷⁰

Det var umulig for land med en stor utenrikshandel å ikke bli rammet av reguleringene og restriksjonene man fikk ellers i verden. Norge, som var interessert i en livlig internasjonal handelsforbindelse, måtte omlegge sin ytre økonomiske politikk som følge av utviklingen i verden.⁷¹

For det første kan man se at det ikke var fordelaktig for Norge at flere land sa opp sine gamle handelsavtaler for å kunne forhandle om nye tollsatser etter første verdenskrig.⁷² En annen ting var at gullstandarden, som ble gjeninnført etter krigen, ikke var et like sterkt system som tidligere og fungerte dårlig.⁷³

⁶⁶ Grytten 1994 s 143 og s 242

⁶⁷ Totalt økte subsidiene fra 27 millioner kroner i 1932 til hele 81 millioner i 1939 hvorav 60 % av dette var til jordbruket, skogbruk og fiske. Tuveng 1939 s 256

⁶⁸ Tuveng 1939 s 275 og s 277

⁶⁹ Lange 2005 s 17-18, s 24-25 og s 71, Gjøvlme, Ketil Andersen: «*Flaggskip i fremmed eie: Hydro 1905-1945*» 1. bind av «*Hydros historie 1905-2005*» Pax forlag A/S, Oslo 2005 s 322 og Grytten 1994 s 206

⁷⁰ Fure 1996 s 15

⁷¹ Tuveng 1939 s 215

⁷² Fure 1996 s 152

⁷³ Kenwood, A. G og Loughheed A. L: «*The growth of the international economy 1820-2000*» 4. Utgave. Routledge London & New York 1999 s 188-189

Med krisen i 1921 ble Norge i sterk grad påvirket når etterspørselen etter norske varer ble betraktelig mindre. Forklaringen var på den manglende etterspørsel etter norske varer. Dette var ikke heldig siden det allerede var vareoverflod på verdensmarkedet siden flere land hadde bygd ut egen industri under verdenskrigen.⁷⁴

Her kan man se at siden krisen på 1920 tallet ble såpass stor blant handelspartnere hadde dette «*vidtrekkende konsekvenser for Norge*».⁷⁵ Ledigheten i Norge steg mest når det var lavkonjunkturer blant de viktigste handelspartnere. Både i starten av 1920- og 30 tallet sank BNP kraftig hos disse noe som påvirket norsk eksport. Med dette ble resultatet høy arbeidsledighet i Norge. Når det var vekst i disse landene gikk ledigheten tilbake, men var fortsatt høy.⁷⁶

Det var ikke til fordel for Norge med sin store eksportsektor at det også var en sterk satsning på egne produkter og en stor beskyttelse av nasjonal industri i andre land. Importinnskrenkingene førte til skjerpene anstrengelser for å skape nye eksportmuligheter for norske varer. I tillegg skapte denne proteksjonismen problemer for eksportavhengige storindustrier. Her kan man trekke frem at proteksjonismen ofte hadde innslag av negative holdninger overfor utenlandske varer.⁷⁷

Selv under slike forhold kan man se at forholdene før børskrakket i 1929 hadde sett ut til å være i ferd med å returnere til forholdene før verdenskrigen. Man hadde gått mer og mer bort fra importforbud og tilbake til regulær toll, handelstraktater og mestbegunstigelse. Børskrakket satte en definitiv stopper for dette og man fikk en ny offentlig regulering av næringslivet.⁷⁸

Som følge av krisen sank etterspørselen etter råvarer og halvfabrikata noe som påvirket Norsk treforedlingsindustri og mineraleksport. Det var også store tollbarrierer og økt blokkhandel som følge av krisene. Her kan man blant annet se at clearing avtaler ble mer vanlig i handelsavtalene mellom land etter sammenbruddet i 1929. I tillegg utløste de økonomiske, så vel som de politiske begivenhetene og den skjerpede autokratiske politikk i mange land, et skred av mere eller mindre provisoriske handelspolitiske overenskomster.⁷⁹

Det oppsto også som følge av depresjonen en rekke økonomiske valutablokker på grunn

⁷⁴ Hanisch, Søylen, Ecklund s 64

⁷⁵ Hodne og Grytten 2002 s 99

⁷⁶ Hodne og Grytten 2002 s 99 og Grytten 1994 s 232-234 og s 236. Se også Maddison 2003 s 50-51 over BNP vekst for en rekke av de viktigste handelspartnere:

⁷⁷ Fure 1996 s 152, Tuveng 1939 s 256, Gjølvme 2005 s 344 og Lange 2005 s 33

⁷⁸ Kjelstadli 2005 s 218 og Tuveng 1939 s 224

⁷⁹ Kjelstadli 2005 s 218, Fure 1996 s 152 og Findlay, Ronald og O'Rourke, Kevin H «*Power and plenty: trade, war and the world economy in the second millennium*» Princeton University press 2007 s 439, s 436 og 447

av gullstandarden sammenbrudd. Blokken Norge ble en del av, «sterlingblokken», gjordet det stort sett best utover 1930tallet. Land som beholdt gullstandarden, den såkalte «gullblokken» ledet an av Frankrike, gjorde det dårligst.⁸⁰

Samtidig kan man se at det frem til 1939 var en økonomisk vekst i verden. Den langsomme ekspansjonen i verdenshandelen man fikk utover 1930 tallet skyldtes bilaterale avtaler mellom land. Folkeforbundets eget initiativ for å bygge ned tollmurer ellers i verden, og fremme friere handel, hadde mislyktes allerede i 1933. Mot slutten av perioden kan man se at den oppgangen man hadde i Vest-Europa flatet seg ut i fra 1937-1938.⁸¹

Denne utviklingen både for Norge og verdensøkonomien spilte inn på norsk skipsfart og utenrikshandel.

Del 3: Norges skipsfart 1920-1939:

For å start med skipsfarten kan man se at Norge hadde i 1914 den fjerde største flåten i verden, kun overgått av Storbritannia, Tyskland og USA. Hele 90 % av denne skipsfarten var trampfart. Som følge av krigen hadde omtrent halvparten av den norske handelsflåten hadde gått tapt, men hadde fortsatt den sjette største flåten etter krigen.⁸²

Krigen hadde også ført til en rekke endringer til hvilke land norsk skipsfart for det meste gikk til. Farten til Russland i 1920 var bare 1/10 av volumet i 1913 mens farten mellom USA og Norge var nå nesten dobbelt så stor fra før krigen. Norge måtte også endret skipsfartstjenestene man tilbød etter krigen siden man bela seg på kvalitet og spesialisering fremfor å seile billigere enn konkurrentene slik normen tidligere hadde vært. En annen viktig endring som forekom var overgangen fra trampfart til rutefart. Etter første verdenskrig var særlig dette viktig da det ble behov for hyppige og regelmessige skipsanløp. Dette var noe norske redere viste å utnytte siden de kjente markedet og de hadde evne til å gripe de sjanser som bød seg. Jeg vil også trekke frem at for skipsfarten var det sluttet særavtaler om gjensidig fritagelse fra beskatning.⁸³

Til tross for dette opplevde denne næringen en krise på 1920tallet. Det hersket en tro på at høykonjunkturen fra krigen ville holde seg selv. Med krisen brøt så mye som 50 % av fraktmarkedet i verden helt sammen. Som følge av dette kom mange redere i økonomiske

⁸⁰ Hodne og Grytten 2002 s 136

⁸¹ Hodne og Grytten 2002 s 142 og Fure 1997 s 150

⁸² Lange 2005 s 84 og Randulff-Uppsahl, Kåre: «*Norges skipsfart i mellomkrigstiden og dens betydning for landets økonomi*». Norges handelshøyskoles studentkontor, Bergen 1946 s 1

⁸³ Norges skipsfart 1920 s 8, Randulff-Uppsahl 1946 s 3-5 og Tuveng 1939 s 237

vansker.⁸⁴ Fraktene i 1920 sank også så lavt at ved utgangen av året var det ikke var mulig å seile med fortjeneste. Flere skip måtte gå i opplag da flere norske redere møtte motgang og enkelte måtte gi opp.⁸⁵

Etter krisen ser man at forhold bedret seg for skipsfarten. En ny vekstperiode for norsk skipsfart kom i 1925 og varte til 1931 hvorpå Norge gikk til å være den femte største i verdenstonnasjen. Det var derimot ikke før i 1935 at den tredje vekstperioden tok til. Et av de viktigste trekkene i utviklingen her var den fremvoksende norske tankfarten. Denne delen av skipsfarten, som viste de norske redernes dyktighet, har blitt beskrevet som «*et moderne norsk eventyr*» av Kåre Randulff-Uppshal. Selv under lavkonjunkturen i 1930 årene, da store deler av tankflåten lå i opplag og flere redere på randen av sammenbrudd, klarte de norske rederne å «*ri stormen*» i følge han.⁸⁶

I tankfarten var Norge et foregangsland noe man kan se med at 1/5 av tankertonnasjen i oljefrakten i verden var eid av nordmenn. Hele 44 % av den norske flåten var også involvert i denne frakten.⁸⁷ Veksten i den norske skipsfartsnæringen var viktig i den økonomiske utviklingen man så gjennom 1930tallet. Her var det oljefrakten som var den viktigste delen av skipsfarten, og fortsatt den mest inntektsbringende. Her hadde Norge i 1939 den tredje største tankerflåten i verden etter USA og Storbritannia.⁸⁸ For internasjonal skipsfart hadde også oljefrakt blitt av en større betydning noe man ser men at oljefrakt bare utgjorde 5 % av verdensflåten i 1913 mens den i 1939 utgjorde hele 25 %.⁸⁹

Den norske andelen av verdenstonnasjen økte med hele 7 % for årene 1920 til 1939 mens den internasjonale skipsfarten hadde problemer. Så sent som i 1939 hadde Norge den fjerde største handelsflåte i verden. I tillegg til den viktige tankfarten var Norge involvert i den viktige farten mellom de amerikanske innsjøer og Europa, USAs vestkyst og Asia, særlig Japan, fart i de østasiatiske farvann og fruktfarten på Spania og Middelhavet. I tillegg var Norge verdens fremste på hvalfangst.⁹⁰

Ser man på inntektene til skipsfarten var disse også bedre enn tidligere år i 1937. I dette året var bruttoinntekten i 1937 hele 50 % høyere enn året før. Denne stillingen skyldtes at fraktmarkedet hadde en gunstig stilling. En forklaring her var den økning som fant sted i det

⁸⁴ Herunder kan man også se at problemene for rederne skyldtes at det ble bygd stadig nye skip, selv om det forelå ubetalte forsikringserstatninger. Med krisen ble bygge kostnadene på skipene til det tredoble av kontraktbeløpet og ble ytterlig problematisk for rederne: Randulff-Uppsahl 1946 s 1.

⁸⁵ Randulff-Uppsahl 1946 s 5, Norges skipsfart 1920 s 15 og Hodne og Grytten 2002 s 161

⁸⁶ Randulff-Uppsahl 1946 s 1-2 og s 6

⁸⁷ Hodne og Grytten 2002 s 161

⁸⁸ Hodne og Grytten s 142 og s 161

⁸⁹ Hodne og Grytten 2002 s 161

⁹⁰ Hodne og Grytten 2002 s 161 og Randulff-Uppsahl 1946 s 6

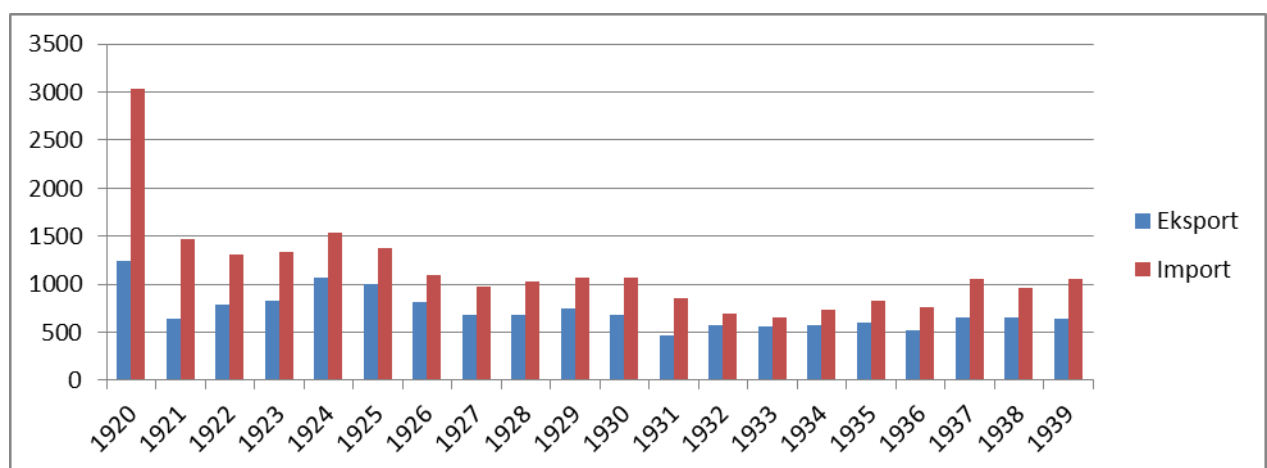
internasjonale varebyttet fra midten av 1936. Dette førte til store etterspørsel etter tonnasje på verdensmarkedet samt stigende frakter. Allerede i starten av 1937 var fraktene i ferd med å komme opp på et temmelig høyt nivå, og stigningen fortsatte.⁹¹

Mens 1937 var et meget godt år med livlig virksomhet for den norske skipsfarten slik at det «ved årets utgang praktisk talt ikke var noe norsk skip som var opplagt»,⁹² var 1938 et nedgangså hvor opplag av skip igjen ble aktuelt. Man kan se at totalanløpene gikk ned mellom disse to årene fra 38 179 anløp i utenlandske havner i 1937 til 37 662 anløp i 1938. I 1939 hadde totalanløpene gått ned til 35 827 anløp.⁹³

Del 4: Norges utenrikshandel 1920-1939:

Den økonomiske utviklingen kan man se spilte inn også på den norske utenrikshandelen. Fordelingen var som følger:

Norges totale varebytte med utlandet 1920-1939 i millioner kroner:

Tabell 2.1: Totale norske varebyttet 1920-1939 i millioner kroner: Dette er bare selve varebyttet og ikke medregnet inntekter fra for eksempel skipsfart siden talene er fra «Norges Handel»: Kilde Norges Handel 1920 til 1939.

Med denne utviklingen i varehandelen kan man se at den totale norske utenrikshandelen var på gjennomsnittlig 734,3 millioner kroner og en import på 1,1 milliarder. De viktigste varene fordelte seg slik i denne perioden.

⁹¹ Det står derimot her at man ikke har hatt en anledning til å foreta noen nøyaktig sammenligning for å se på i hvilken utstrekning den norske skipsfarten nødt godt av denne bedringen i fraktene: Norges Skipsfart 1937 s 18-19

⁹² Norges Skipsfart 1937 s 3-4

⁹³ Tuveng 1939 s 282, Norges Skipsfart 1937 s 32 og Norges Skipsfart 1938-1939 s 52 og s 102

Norges viktigste import og eksportvarer 1920-1935⁹⁴:

Importvarer: ⁹⁵		Eksportvarer:	
1. «skip, vogner, maskiner etc.»	16,7 %	1. skogbruket	34 %
2. «mineraler»	10,3 %	2. Industriprodukter	23,6 %
3. «kornvarer»	9,5 %	3. Fiske	23,4 %
4. «Manufakturer»	9,5 %	4. mineraler	7,7 %
5. «matvarer av dyr»	7,4 %	5. landbruksprodukter	4,5 %
6. «Kolonialvarer»	6,3 %		
7. «fett, olje o.l.»	6,2 %		

Viktige import og eksportvarer 1936-1939: De viktigste norske eksportvarene fortsatt var «*papirmasse og papirindustri*» med et gjennomsnitt på 22,4 % av totaleksporten. Produkter fra fiskeri var 20 % mens «*Produkter av mineralriket*» og «*produkter av andre industrigrener*» lå begge på 19,2 %. Øvrige varegrupper var «*jordbruk*» 7 %, «*skogdrift og treindustri*» 2,3 % og «*produkter av selfangst og jakt*» som utgjorde bare 1,1 % av eksporten i denne fireårsperioden.

Importvarer ble ført helt annerledes fra 1937 så en sammenligning blir ikke mulig. Jeg kan derimot trekke frem at «*nærings og nytelsesmidler*» utgjorde 15,6 % av Norges totalimport i 1936. Totalt til «forbruk» var importen 32,5 % der den øvrige andel var «andre forbruksvarer» som utgjorde 19,6 %. Av Norges øvrige import på 64,7 % som gikk til «*i produksjonsøiemed*» utgjorde «råstoffer» 43,5 %, «maskiner og redskap» 14 % og «skip» 7 %.

Norges viktigste handelspartnere 1920-1939: Som følge av første verdenskrig hadde Norge opplevd en rekke endringer i hvem man handlet med.⁹⁶ Etter krigen var det en del endringer i utenrikshandel noe man kan se med at største i 1920 var:

Import:		Eksport:	
1. Storbritannia	32,8 %	1. Storbritannia	31 %
2. USA	22,8 %	2. Tyskland	11 %
3. Tyskland	10,6 %	3. USA	7,8 %
4. Danmark	6,3 %	4. Frankrike	6,9 %
5. Sverige	6,2 %	5. Sverige	6,4 %

⁹⁴ Årsak til bare denne delingen er ulike føringer som har gjort sammenligning vanskelig. Skogdrift og treindustri er skilt ut her til en egen del for eksempel.

⁹⁵ Kornvarer hadde mindre variasjoner enn manufakturer og dermed kommer høyere opp på listen.

⁹⁶ Som leverandør av varer til Norge i 1913 var Tyskland størst med ca. 32 % av totalimporten på 552,3 millioner. Nest størst var Storbritannia med 26,4 %, Deretter Sverige med 8,3 %, USA med 7,1 % og Danmark med 4,8 %. Som avsetningsmarked kan man se at Storbritannia var størst med 25 % av totaleksporten på 392,2 millioner mens Tyskland sto for 17 %, USA 7,7 %, Sverige 6,7 % og Nederlandene 4,6 %.

Med krisene endret også dette forholdet seg i 1921 til:

Import:		Eksport:	
1. Storbritannia	25,7 %	1. Storbritannia	27 %
2. USA	18,9 %	2. Tyskland	13 %
3. Tyskland	18,5 %	3. USA	12,1 %
4. Sverige	8,6 %	4. Sverige	7,8 %
5. Danmark	6,5 %	5. Danmark	5,7 %

Fra 1921 til 1935 var gjennomsnitt import og eksport fordelt på de største handelspartnerne slik:

Import:		Eksport:	
1. Storbritannia	22 %	1. Storbritannia	27,4 %
2. Tyskland	21 %	2. Tyskland	11 %
3. USA	11 %	3. USA	10,6 %
4. Sverige	9 %	4. Sverige	7 %
5. Danmark	6,3 %	5. Frankrike	6,1 %

For 1936-1939 var handelspartnerne fordelt slik:

Import:		Eksport:	
1. Storbritannia	23,4 %	1. Storbritannia	28 %
2. Tyskland	17,1 %	2. Tyskland	14 %
3. Sverige	11,4 %	3. USA	9,5 %
4. USA	10,6 %	4. Sverige	9,2 %
5. finn ut	0,00 %	5. Frankrike	6,3 %

Del 5: Norges stilling i forhold til andre handelspartnere:

Små land som regel hadde en meget større utenrikshandelen i relasjon til folketallet enn de store. Disse små landene, som Norge, var dermed avhengig av de store både når det kom til sin indre, så vel som ytre økonomiske politikk.⁹⁷ Som man skal se i dette kapitlet var dette i alle høyeste grad tilfellet med mellomkrigstidens Norge.

Selv med innskrenkingen i frihandelen etter første verdenskrig eksporterte Norge i mellomkrigstiden 1/3 av de varer og tjenester man produserte til utlandet.⁹⁸ Mange norske næringsveier var også helt avhengig av råstoffer utenfra til sin produksjon. I særlig grad gjaldt dette de store eksportnæringene som for eksempel fiske, skogbruk, hermetikkindustrien og den elektrokjemiske industrien. Industrier som arbeidet for hjemmemarkedet, som landbruket,

⁹⁷ Tuveng 1939 s 298-299

⁹⁸ Grytten 1994 s 9

var også avhengig av importerte råvarer.⁹⁹

Under slike forhold kan man se at det kunne være problematisk for enkelte næringer om Norge havnet i konflikter med viktige handelspartnere. Enkelte ganger hadde disse problemene i mellomkrigstiden vært påvirket av politiske overbevisning.

Vinlandskonflikten som jeg har nevnt i min innledning, var nok et eksempel på hvordan Norge ble presset av sterkere handelspartnere. I denne konflikten hadde også Island hadde bygd av etter spansk press når det kom til import av vin som hadde blitt forbudt der også.¹⁰⁰ Dette var i tråd med hvordan forholdene mellom handelspartnere var på denne tiden. Man kunne se at den sterke part i et økonomisk samkvem kan man tydelig se med at mens Spania presset Island og Norge, passet de seg fra «å prøve represalier mot forbudet i USA».¹⁰¹

I vinlandskonflikten hadde man tatt hensyn til økonomiske forhold og sørget for å sikre den viktige avsetningen av klippfisk. Det var også andre tilfeller på 1920 tallet hvor man hadde sett bort fra ideologiske forhold i relasjon til økonomiske. Under trontale og finansdebatten 14-16 februar 1938 trakk Bondepartirepresentant Østby-Delgum frem at Norge «hadde en spesiell evne til å komme på kant med våre beste handelsforbindelser».¹⁰² Herunder kunne man se at «trotsky-affæren» hadde ødelagt handelen med Sovjetunionen mens handelen med Italia og Tyskland har gått ned som følge av regjeringens holdning til regimer der.¹⁰³

Det var ikke alltid at ideologi kom i veien for økonomiske relasjoner med enkelte land. Et godt eksempel her er at den borgerlige regjeringen på 1920 tallet kom til en handelsmessig overenskomst med Sovjetunionen med hensyn til fiskeriene. Dette ble også gjort før man kom til en fullstendig en diplomatisk anerkjennelse.¹⁰⁴

Norge drev også en rekke forhandlinger med ulike land i mellomkrigstiden. Ofte ble Norge presset av mektigere handelspartnere som Storbritannia. Her ble Norge presset til å avta større mengder britisk kull hvis man skulle håpe å få avsatt sine varer på det britiske markedet i 1931.¹⁰⁵

Man kan også se at for å sikre avsetningskvoter for kunstgjødsel på det franske markedet, hadde Norge måtte nedsette utsalgspriser på fransk konjakk og champagne i 1932.

⁹⁹ Kan her se at kornavlene ikke var tilstrekkelig for landets behov: Tuveng 1939 s 216-217

¹⁰⁰ Grytten 1994 s 180, Vollan 1956 s 366 og Konsulatet i København til UD 8. november 1922: RA/S-1719/D/Da/L0070/1

¹⁰¹ Avisutklipp: Folket» 23. november 1922: RA/S-1719/D/Da/L0070/1

¹⁰² Brundtland 1962 s 97

¹⁰³ Brundtland 1962 s 21

¹⁰⁴ Brundtland 1962 s 22

¹⁰⁵ Fure 1996 s 175

Her hadde franskmennene presset gjennom nye importavgifter for at Hydro skulle få innførselskvoter.¹⁰⁶

Man skal også ha i tankene at Norge hadde presset andre handelspartnere for å ivareta sine interesser. Et godt eksempel på dette ser man med at Norge presset Danmark fra å opprette en egen salpeter fabrikk i 1936. Her ble danskene truet med at Norge kom til å kjøpe skip av land som importerte nitrater av Norge. En slik trussel fungerte og de danske planene ble ikke realisert. Tilsvarende planer i Finland og Sverige ble også stoppet av norsk press.¹⁰⁷

Overfor andre land, som Norge ikke var såpass viktig for, hadde man måtte utøvd press sammen med andre land med tilsvarende interesser som Norge. Her kan man vise til hvordan Norge jobbet sammen med andre land for å få opphevet kraftige importavgifter på klippfisk i Brasil. Her ble det lagt vekt på den imøtekommenhet man hadde vist overfor importen av Brasils viktigste eksportartikkel, kaffe.¹⁰⁸

Man kan også se at Norge hadde rettet seg etter sine handelspartnere også for skipsfarten. Et godt eksempel på dette ser man med at når Storbritannia gikk av gullet i 1931, fulgte Norge. Årsaken var at norske fraktkontrakter var i pund. Hvis man hadde beholdt gullstandarden ville blant annet skipsfarten fått problemer med å dekke sine utgifter i kroner. Et slikt trekk hjelper å forklare hvorfor Norge, til tross depresjonen, ikke opplevde like store vansker på 1930tallet som på 1920 tallet.¹⁰⁹

Med dette kan man slå fast at Norge ofte var den svake part i forhold til sine handelspartnere noe som påvirket den norske handelspolitikken.

Avslutning:

Som dette kapitlet har vist oss var denne perioden ikke noen enkel til for et land som Norge. Med økonomiske problemer kan man forstå at et land som Norge var avhengig av sin utenrikshandel og skipsfart. Selv med forbedringer ut mot slutten av denne perioden, var det fortsatt endel uløste problemer. Vi har også sett forholdet Norge hadde til sine handelspartnere og hvordan internasjonale økonomiske forhold påvirket Norge i denne perioden.

¹⁰⁶ Gjølvme 2005 s 333-335

¹⁰⁷ Gjølvme Ketil Andersen og Yttri Gunnar: *«Et forsøk verdt: forskning og utvikling i Norsk Hydro gjennom 90 år»* universitetsforlaget 1997 s 353

¹⁰⁸ Fortrolig skrivelse fra Legasjonen i Rio til UD 20. desember 1938 og «UD`s markedsrapporter. Markedsforholdene i Brasil» 27. november 1945 begge i(RA/s-1377/d/da/10005/1)

¹⁰⁹ Tuveng 1939 s 283

Kapitel 3: Norsk økonomiske samkvem med Spania 1920-1939

Innledning: Jeg skal i dette kapitlet først redegjøre for den spanske økonomiske utviklingen fra 1920 til 1935. Deretter skal jeg vise Norges varebyttet med Spania og delen av den norske skipsfarten knyttet til Spania. I kapitlets neste del skal jeg vise den spanske økonomiske utviklingen for årene 1936-1939 og tilsvarende se på den norske handel med og skipsfart på Spania for disse årene. Jeg vil også trekke frem enkelte forhold som påvirket det økonomiske samkvemmet med Spania under borgerkrigen.

Del 1: Spanias økonomiske utvikling 1920-1935:

Spania hadde helt andre økonomiske forhold enn Norge i denne perioden. Først og fremst kan man se at Spania var fattigere land enn vesteuropeiske land.¹¹⁰ Veksten til Spania var heller ikke stor for denne perioden.¹¹¹ De fleste spanjoler var sysselsatt i landbruket. I 1920 kunne man se at arbeidsfordelingen mellom landbruk, industri og tjenester i Spania var fordelt 57,3 %, 21,9 % og 20,3 %. I 1930 var fordelingen fordelt mellom 45,5 % i landbruk, 26,5 % i industri og 28 % i tjenester.¹¹²

Spanias viktigste eksportvarer var landbruksprodukter hvor frukt, primært appelsiner, og olivenolje utgjorde 17 % av totale eksportverdi i 1920, 24,5 % i 1925 og hele 33 % i 1930.¹¹³ Øvrige viktige industrivarer var blant annet tekstilprodukter og jernmalm.¹¹⁴ Viktigste handelspartnere for Spania var Storbritannia som kjøpte for 23,6 % av den spanske eksporten mellom 1931-1935. Deretter fulgte Frankrike med 17,1 %, Tyskland med 10 % og USA med 8,1 %. Øvrige land var Nederland med 4,7 %, Belgia med 4,6 % og Italia med 4,5 %.¹¹⁵

Hvis man skal se på utviklingen i denne perioden kan man se at Spania hadde som nøytral part tjent på handelen under første verdenskrig. Spania hadde som følge av denne handelen den fjerde største gullreserven i verden. Krigsårene hadde også ikke bare vært til fordel for spansk næringsliv. De hadde blant annet skapt problemer for blant annet det spanske jordbruket. Følgene ble en bølge sosial uro som fortsatte selv etter krigen. Denne uroen førte til at flere provinser viste til synkende utførsel for en rekke av sine viktige

¹¹⁰ Tortella Gabriel: *«The Development of Modern Spain: an Economic History of the Nineteenth and Twentieth Centuries»* oversatt av Valerie J. Herr Harvard University Press 2000 s 3

¹¹¹ Maddison 2003 s 56

¹¹² Harrison Joseph *«An economic history of modern Spain»* Manchester University press 1978 s 129

¹¹³ Tortella 2000 s 371

¹¹⁴ Tortella s 90, s 137, s 302 og s 371

¹¹⁵ Tortella 2000 s 374 og tabell s 370

eksportvarer.¹¹⁶

Man kan også se at Spania, ulikt mange andre land, ikke førte sin valuta tilbake til pari etter første verdenskrig. Dette førte til økt industriproduksjonen fra 1920 til 1921.¹¹⁷ Spanias eksport økte fra 1 milliard til 1,5 milliarder pesetas fra 1920 til 1921 mens Spanias innførsel økte fra 1,4 milliarder pesetas til 2,8 milliarder i 1921. Spania unnslopp derimot ikke etterkrigskrisen. Utførselen gikk ned til 1,3 milliarder pesetas i 1922 og importen gikk ned til 2,7 milliarder.¹¹⁸

Det var i et slikt klima at Primo de Rivera slo seg opp som diktator i 1923. Under hans regime ble det økonomisk vekst i tillegg til at industrien ble bygget ut. Oppgangen skulle derimot ikke vare, og allerede i 1928 hadde den økonomiske politikken til diktaturet kollapset. Forholdene ble ikke bedre etter dette regimets fall. Selv med opprettelsen av den første republikken i 1931, og de påfølgende reformer denne satte i gang, løste ikke problemene i Spania seg.¹¹⁹

En forklaring på de problemene som oppsto for den spanske industrien, kan man se i sammenheng med at det spanske markedet fikk en stor innførsel av fremmede varer. Med tanke på at den spanske industrien enda på dette tidspunktet var meget ung, ble dette et problem. Følgene ble at arbeidsledigheten ble meget høy til tider så vel som at den steg frem til 1935. Den næringen som opplevde størst problemer var jordbruket.¹²⁰

Dette påvirket spansk handelspolitikk. Man kan blant annet lese at Spania var «selverklært proteksjonistisk».¹²¹ Dette var gjort med hensyn til den sårbare landbrukssektoren, men også for industrivarer.¹²²

Når depresjonen på 1930 tallet slo til kan man se at denne ble mindre voldsom i Spania enn i andre land. Årsaken var at Spania, i motsetning til for eksempel Norge, hadde en mye mer lukket økonomi med begrenset industrialisering. Man kan også se at arbeidsledigheten var mye lavere i Spania enn i flere andre land med sterkere økonomi med sterkere bånd til det internasjonale kapitalsystemet. Arbeidsledigheten var på 12,8 %.¹²³ Det var satt i verk tiltak for å motvirke ledighet som for eksempel statssubstituert bygging av

¹¹⁶ Beevor, Antony *«Kampen om Spania: den spanske borgerkrigen 1936-1939»* Cappelen Damm AS. ScandBook AB, Sverige 2009 s 218-219 og Harrison 1978 s 89.

¹¹⁷ Hanisch, Ecklund, Sjøilen 1999 s 66

¹¹⁸ Harrison 1978 s 90 og s 100-101

¹¹⁹ Harrison 1978 s 101-103 og s 132

¹²⁰ Harrison s 1978 128-131

¹²¹ Norges Utenrikshandel 1924 s 312

¹²² Tortella 2000 s 267-269 og 301-305

¹²³ Harrison 1978 s 127 og 128. Kan også her se at i 1930 hadde Spania 23,6 millioner innbyggere: Tortella 2000 s 257

fruktbåter.¹²⁴

Situasjonen og motsetningene var uansett meget spent frem mot borgerkrigen. Så sent som i 1935 kan man se at politisk ustabilitet hadde satt sine spor i den spanske økonomi, handelspolitikk og sosiale liv. Til tross for at pesetaen var stabil så hadde Spania store avsetningsvansker for sine eksportprodukter. Årsaken var at de tradisjonelle varene ikke klarte seg i konkurransen med andre lands varer på deres ulike markeder.¹²⁵

Det hadde vært et kraftig fall i Spanias import og eksport. Den spanske importen gikk ned fra 3 milliarder pesos i 1928 til bare 876 millioner i 1935 mens eksporten gikk ned fra 2,1 millioner til 588,2 millioner pesos.¹²⁶

Del 2: Norges økonomiske samkvem med Spania 1920-1935:

Som følge av den økonomiske utviklingen internasjonalt og i Spania hadde Norge opplevd et par problemer med sitt økonomiske samkvem med Spania mot i denne perioden. Den første var vinlandskonflikten som hadde truet den norske klippfiskeeksporten til Spania.

For øvrig hadde den norske handelen med Spania ble vanskeliggjort med store restriksjonene og kvoter på flere varer. De spanske valutabestemmelsene hadde blant annet ført til at Norge hadde måtte inngå en handelsavtale med Spania. Denne gunstige avtalen for Norges del, var inngått bare en måned før utbruddet av krigshandlingene i 1936.¹²⁷ Norge hadde i 1935-1936 ført vanskelige forhandlinger med Spania der man fra norsk side skulle prioritere klippfisk fremfor industrivarer.¹²⁸

Foruten importforbudet av hetvin, som opphørte, var det ikke noe importforbud på noen av de viktigste importvarene fra Spania i denne perioden.¹²⁹

Hvis man ser på utviklingen av varebyttet med Spania for disse årene ser man at Norge importerte i gjennomsnitt for årene 1920 til 1935 varer fra Spania for 18,4 millioner kroner mens dens spanske importen av norske varer var i gjennomsnitt på 16 millioner. Som tabellen nedenfor viser, gikk både importen fra og eksporten til Spania kraftig ned som følge av krisen i 1921. Det var også ikke før 1934 at eksporten igjen oversteg importen i dette varebyttet.

Norges varebytte med Spania 1920-1935 i millioner kroner:

¹²⁴ Norges Utenrikshandel 1936 s 121-122

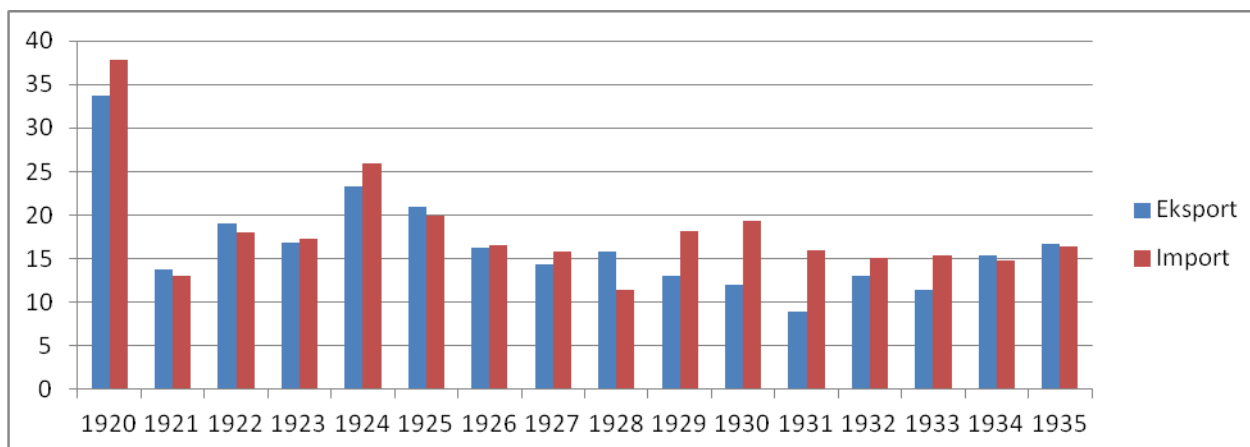
¹²⁵ Harrison 1978 s 131-132 og Norges Utenrikshandel 1936 s 121-122

¹²⁶ Harrison 1978 s 129

¹²⁷ Norges Utenrikshandelen 1936 s 122, Vollan 1956 s 456 og Tuveng 1939 s 243-244

¹²⁸ Fure 1996 s 178

¹²⁹ Disse varene er ikke nevnt på den listen i denne artikkelen Tuveng 1939 s 248-247. Jeg har heller ikke sett disse varene nevnt i Norges Utenrikshandel.

Tabell 3.1: Norges totale varebytte med Spania i millioner kroner: kilde Norges Utenrikshandel 1920-1935

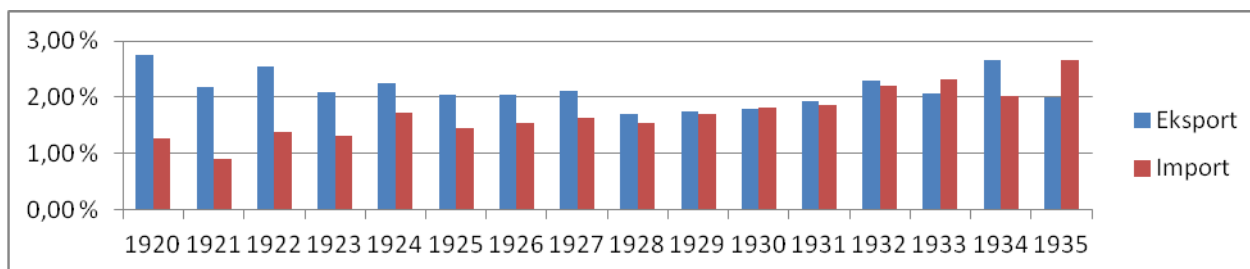
Dette varebyttet ga følgende plassering blant Norges største land for import og eksport:

	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Eksport	9	10	10	10	10	10	11	9	14	13	13	10	12	12	11	13
Import	11	13	10	12	12	11	11	12	11	11	12	12	12	13	10	9

Tabell 3.2: Vil gjøre oppmerksom på at i 1927 delte Spania plass med Polen blant de største avsetningsmarkedene: kilde Norges Handel 1920-1935:

Den prosentvise andelen Spania utgjorde av totalimport og eksporten forløp slik:

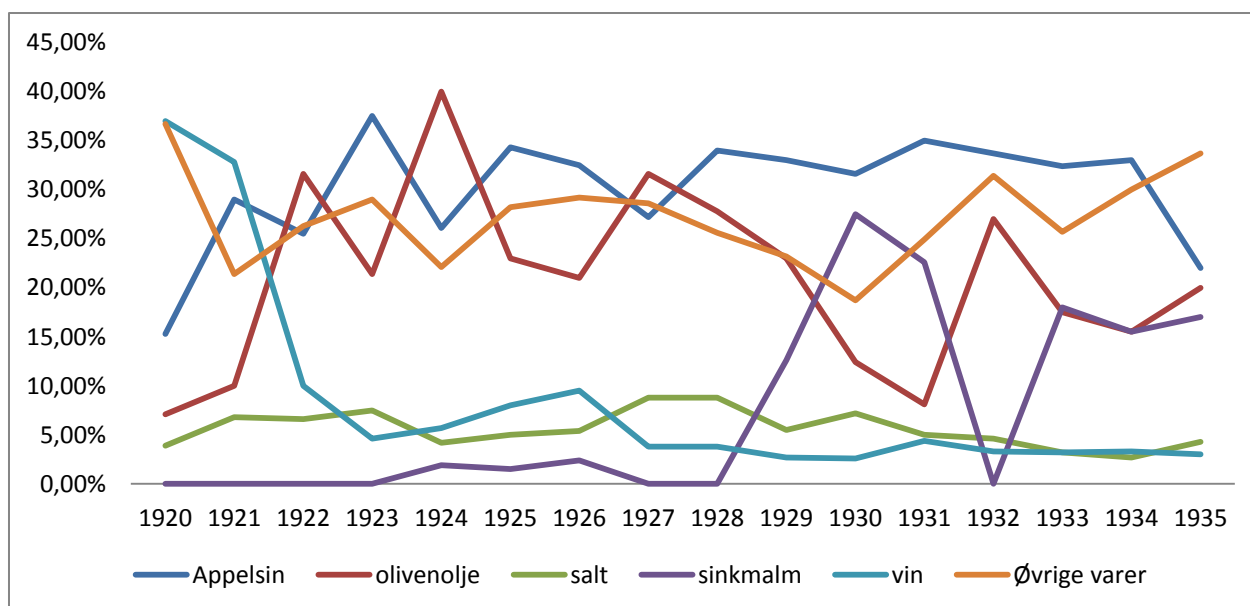
Spanias prosentvise andel av Norges totale import og eksport 1920-1935:

Tabell 3.3: kilde Norges Handel 1920-1935

Importen: Som tabellen nedenfor viser var det som regel appelsiner som utgjorde den største andel av Norges import fra Spania. Deretter var det olivenolje som var størst, men etter krisen i 1930 gikk denne andelen kraftig ned. Øvrige varer som inkluderer vindruer, fiken, mandler, hasselnøtter, rosiner og enkelte år dampskip forklarer denne konstante store andelen av «øvrige varer».

De viktigste importvarenes andel av totalimport fra Spania 1920-1935:

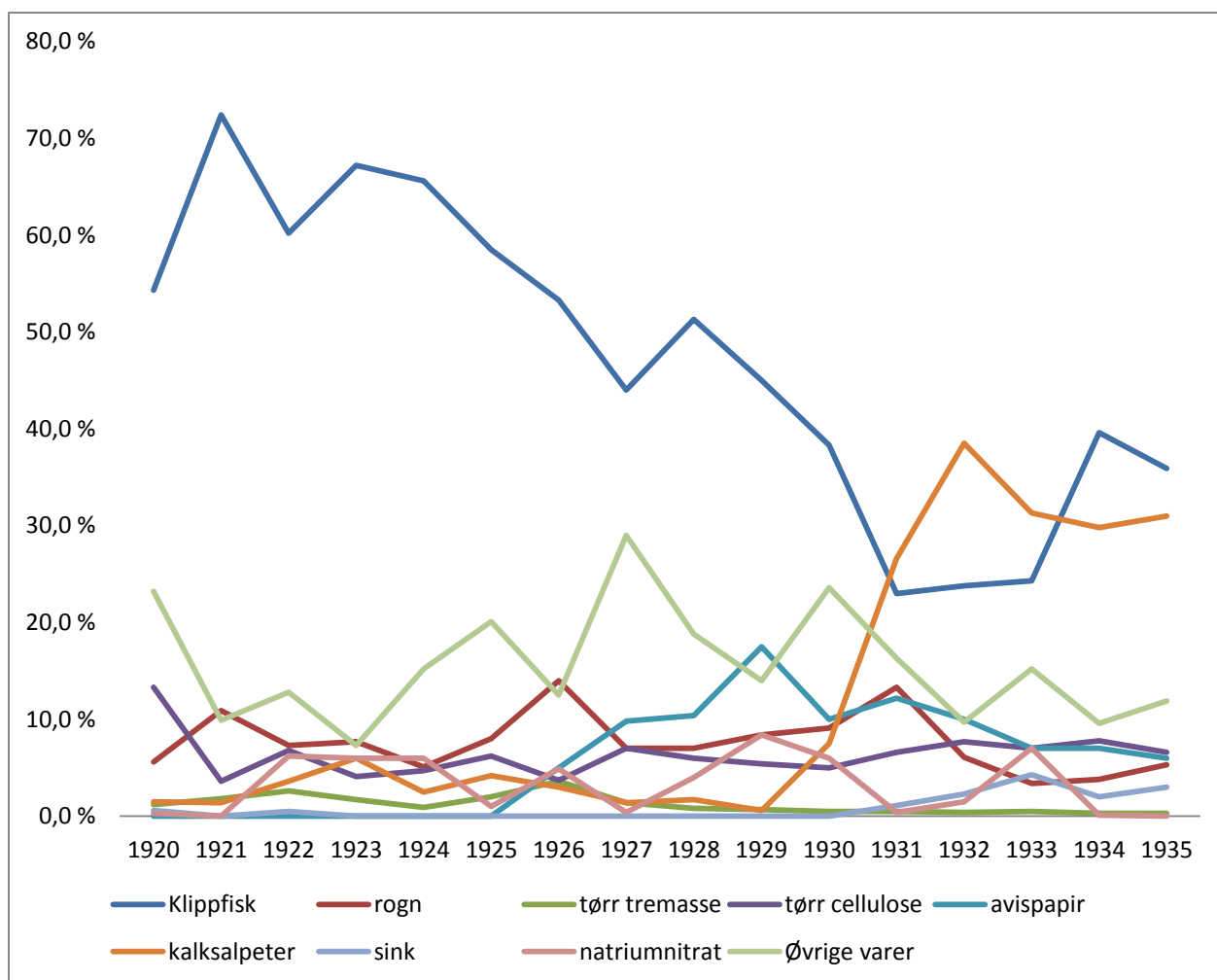

Tabell 3.4: Oppgangen i denne fra 1933 av kan man se i sammenheng med økningen i importen av «40 % kaligjødning». Kilde Norges Handel 1920-1935

Eksporten: Når det kom til eksportvarene kan man se i tabellen nedenfor at det var klippfisk som den største eksportvare til Spania. Det var ikke før i 1931 at denne varen ble overgått av en økt eksport av kalksalpeter til Spania mens klippfiskens andel flattet ut. De øvrige varene utgjorde ikke store deler. Avispapir, som ikke kom med før i 1926, hadde en liten andel, og høyeste var rundt 15 %. For øvrige varer varierte dette i alt fra tørrfisk, herdet fett, tran og en rekke andre varer.¹³⁰

De viktigste eksportvarenes andel av totaleksporten til Spania 1920-1935:

¹³⁰ For øvrige detaljer rundt disse varene se Norges Handel 1920-1939

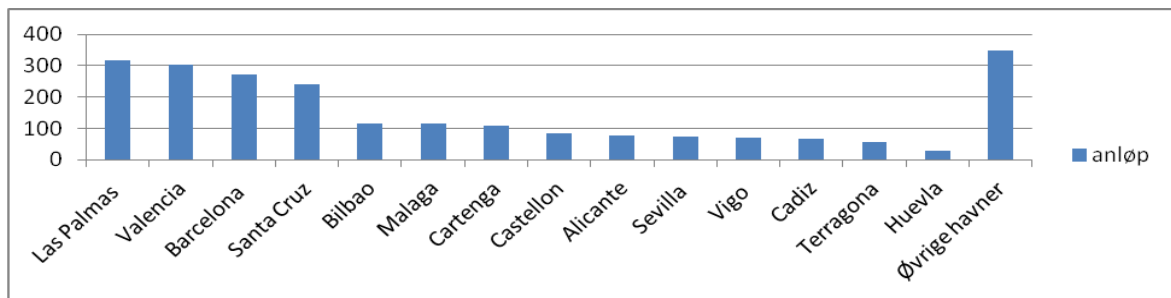
Tabell 3.5: Vil gjøre oppmerksom på at jeg her fokuserer på tørr hvit tremasse frem til 1933, deretter ser man at Spania importere en del våt tremasse for rundt 500 000 kr mens den tørre massen ligger under 100 000 og er tørr hvit aspemasse. Jeg har valgt å beholde fokuset på den tørre tremassen siden Spania hadde størst betydning for denne. Under øvrige varer, og særlig mot slutten av disse årene finner man våt tremasse, enkelte år finner man også dampskip samt andre varer.: Kilde Norges Handel 1920-1935.

Den norske skipsfarten på Spania 1920-1935: Norge hadde skip involvert både i linje- og trampfart på Spania. Det var særlig de mindre skipene under 2000 tonn som var involvert i denne farten siden de var velegnet til nettopp dette formålet.¹³¹ For å fastslå hvor stor farten på Spania var for disse årene, trekker Edgeir Benum frem at det før borgerkrigen var mellom 2000-2400 norske skipsanløp i spanske havner.¹³² Hvis man setter dette sammen med opplysningene til Rederforbundet i 1938, ser man at det i 1933 var 2279 norske skipsanløp i Spania.¹³³ Disse anløpene fordelte seg slik på de viktigste havnene i Spania dette året:

¹³¹ Brundtland 1962 s 18

¹³² Benum, Edgeir «*Maktsentra og opposisjon: Spaniasaken i Norge 1946 og 1947*» Universitetsforlaget, Oslo 1969 s 14 og skrivelsen «Norges skipsfartsinteresser på Spania» Ra/s-2259/dya/19045-48

¹³³ «Norges Skipsfartsinteresser i Spania» fra (Ra/s-2259/dya/19045-48)

Tabell 3.6: Øvrige havner er en hel del rekke mindre småhavner. Kilde «Norges skipsfartsinteresser i Spania»: (Ra/s-2259/dya/19045-48)

Denne trafikken var både linjefart og trampfart. For linjefarten kan man se at det var fire rederier som hadde linjer i regulær trafikk på Spania: Den norske Middelhavslinje, Det Nordenfjeldske Dampskipsselskap, Fearnley & Eger og Standard Line. Middelhavslinjen var hovedsakelig involvert i frukttransport med en flåte på 14 skip som hadde 3 ukentlige anløp i spanske havner. Fearnley & Eger hadde både månedlige, eller seilinger hver 14 dag. Det blir også trukket frem i samme kilde at all norsk klippfisk ble sendt med disse regulære linjebåtene så vel som islandsk og færøysk klippfisk.¹³⁴

Når det kom til trampfarten hadde norske skip hatt en stor andel av malmfarten fra Nord-Spania til engelske havner med kull i returlast. Rederiet Thv. Halvorsen hadde i mange år hatt store kontrakter innenfor malmfrakten fra Spania. Man kan også se at norske skip sto for frakten av salt til Island og fisk tilbake til Spania. Denne beskjeftigelsen foregikk i vintersesongen mens disse skipene gikk i trelastfrakt i sommersesongen.¹³⁵ I tillegg var mange norske skip involvert i den spanske frukttransporten.¹³⁶

Del 3: Spanias økonomiske utvikling 1936-1939:

Den 17. Juli 1936 brøt det ut borgerkrig i Spania som følge av at et militær opprør mot den lovlige valgte regjeringen. Landet ble delt mellom disse to partene der hver enkelte sone hadde ulike forutsetninger. Selv om hver sone hadde sin halvpart av den spanske befolkningen, var all lett og tungindustri i Republikkens hender mens det meste av matproduksjonen var under nasjonalistenes kontroll.¹³⁷

Etter hvert som borgerkrigen fortsatte ble det også mindre og mindre industri igjen i

¹³⁴ skrivelsen «Norges skipsfartsinteresser på Spania»(Ra/s-2259/dya/19045-48) her kan man se at Middelhavslinjen også er omtalt som Fred. Olsen & Co. mens Standard Line omtalt som E.B Aaby.

¹³⁵ IBID «Norges skipsfartsinteresser på Spania» og skrivelse til UD fra Ferley og Eger 10. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19045-48) og Brundtland 1962 s 65

¹³⁶ Randulff-Uppsahl 1946 s 6 og Norges Utenrikshandel 1925 s 269 hvor man kan se at av 600 skip involvert i denne frakten i 1925 hadde de fleste vært skandinaviske og den største delen av disse igjen norske.

¹³⁷ Harrison 1978 s 145

Republikken. De økonomiske forholdene i Republikken ble også stadig forverret samtidig som matbehovet stadig var økende. Den tidligere omtalte store gullreserven Spania hadde tjent under første verdenskrig, måtte brukes av Republikken til å sikre støtte fra blant annet Sovjet. Dette ble en meget kostbar hjelp siden denne skiftningen av gull ble lekket, så tidlig som i 1936, førte til dette til at den republikanske pesetas mistet halvparten av sin verdi. Dette var en «fryktelig byrde» på en allerede anstrengt økonomi ifølge Anthony Beevor.¹³⁸

Når det kom til nasjonalist sonen kan man se at denne i følge Arne Olav Brundtland kom økonomien i Nasjonalistsonen seg «forbausende fort».¹³⁹ Beevor viser også at dette var tilfellet siden regimet der hadde en stor interesse i å skaffe seg hard valuta for eksportvarene sine for å betale krigføringen. Her hadde varer som sherry, oliven og sitrusfrukter høy prioritert siden disse skaffet fremmed valuta. Samtidig nevner Beevor at dette var et system «gjennomsyret» av korrupsjon.¹⁴⁰ Samtidig kan man se at Franco gjorde sin handel avhengig av lisenser.¹⁴¹

Det var også restriksjoner på viktige spanske eksportvarer fra begge parter. Her kan man for eksempel se at olivenolje og sinkmalm ble ansett av Franco så vel som av Republikken for å være «gullinnbringende».¹⁴²

Et annet moment som var forstyrrende på handel var trakasseringen av skipsfart som fant sted i spanske farvann under borgerkrigen. Fra Madrid den 20. august 1936 kom det opplysninger til om at alle havområder og havner under opprørernes kontroll var å betrakte som krigsområde. Madrid-regjeringen ville ikke la handelsskip gå til disse havnene. De spanske havnene i sin helhet var dermed å regne som farlig farvann både på grunn av at det ble lagt ut miner i tillegg til krigshandlingene. Man kan også se at varer fra Republikken ble betraktet som «tjuvgods» av Nasjonalistene mens varebytte med Franco-Spania ble regnet som «*upprørshjelp*».¹⁴³

Det ble etter hvert angrep og trakassering fra opprørernes marine som utgjorde det største problemet for flere lands skipsfart på Spania. Dette ble særlig tilfellet etter at den republikanske marinen gradvis ble nedkjempet. Høsten 1937 erklærte Franco full blokade av spanske havner kontrollert av Republikken.¹⁴⁴ I tillegg kan man se at Francos støttespiller

¹³⁸ Beevor 2009 s 165-166, s 218-219 og s 427-432

¹³⁹ Brundtland 1962 s 15

¹⁴⁰ Beevor 2009 s 150-151

¹⁴¹ Brundtland 1962 s 64

¹⁴² Rederforbundet til UD 5. april 1938 oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19045-48)

¹⁴³ Storting melding Nr. 37: 1937 s 9-10

¹⁴⁴ Fure 1996 s 289

Italia hadde en aktiv kampanje for å senke skip som gikk til republikkhavner.¹⁴⁵

Etter en stadig svekkende stridsevne ble Republikken nedkjempet. Den 1. april 1939, etter en lang krig og ødeleggende borgerkrig, erklærte Franco seier. Hele den spanske økonomien var nå under hans kontroll.

Del 4: Borgerkrigen og det økonomiske samkvemmet med Spania 1936-1939:

Som følge av borgerkrigen gikk verdien av de fleste lands samhandel med Spania ned. Tilbakegangen for Norge var «bemerkelsesverdig stor» og dette gjaldt særlig eksporten til Spania.¹⁴⁶

Nedgangen i eksporten til Spania ble satt i sammenheng med borgerkrigen og betalingsvanskene. Blant annet kan man se nedgangen i celluloseeksporten til Spania i 1936 inn i denne sammenheng.¹⁴⁷ Dette ble også en nedgang i et år der den norske utenrikshandelen hadde et godt år.¹⁴⁸ Forholdene ble ikke bedret utover borgerkrigen.

For det første var det ikke til fordel for Norge at Spania var delt i to ulike soner. Norge hadde alle sine formelle og offentlige forbindelser med den lovlig valgte delen av Spania. Dette gjorde økonomisk tilnærming til Franco fra offisielt norsk hold til et problem siden man ikke kunne ha en handelsavtale med både Republikken og Franco-Spania.¹⁴⁹

De sosiale omveltningene i Republikken var heller ikke til fordel for det norske varebyttet med landet. Jeg vil sette dette i sammenheng med at flere selskaper der hadde blitt overtatt av ulike arbeiderkomiteer noe som ikke var en fordel.¹⁵⁰ Den norske handelen med Republikken ble også vanskeliggjort med etter hvert som Nasjonalistene erobret større deler av Spania. Allerede i februar 1938 hadde Franco-Spania hele 61 % av den spanske olivenoljeproduksjonen og 75 % av mineralforekomstene. Under slike forhold ble det trukket frem fra norske næringer at Franco viste seg om den viktigste spanske handelspartner for Norge.¹⁵¹

Denne utviklingen var ikke til fordel for Norge siden importen og eksporten av varer

¹⁴⁵ Dette var til tross for at Italia og Tyskland var satt til å overvåke den spanske middelhavskysten mot våpensmugling av ikke-intervensjonskomiteen : Beevor 2009 s 380-383

¹⁴⁶ Fra skrivelsen «Handelsforbindelsen med Spania» (Ra/s-2259/dya/19045-48)

¹⁴⁷ Norges Utenrikshandel 1936 44, s 20 og s 26

¹⁴⁸ Utenrikshandelen generelt viste en så stor oppgang i 1936 at man måtte tilbake til 1929-1930 for å finne tall som tilsvarte de samme omsetningsverdiene både for inn- og utførsel: Norges handel 1936 s 6

¹⁴⁹ Man kan se at man heller ikke kunne benytte norsk utenrikspersonell i relasjon med Franco-Spania siden dette ville sette Norge på kant med Republikk-Spania: Referat fra det fortrolige møte i UD 12. januar 1938 s 26(Ra/s-2259/dya/19045-48)

¹⁵⁰ Beevor selv sier var ikke «anarkister og økonomi» en god ide: Beevor 2009 s 165-166

¹⁵¹ Den Norske Middelhavslinjen AS til UD 18. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19045-48)

med Franco-Spania gikk tilbake. Dette førte til en stadig vanskeligere samhandel med Spania for Norges del. I 1937 gikk 8 500 tonn av en totaleksport på 10 000 tonn klippfisk til Spania til distrikter kontrollert av Republikken. Mens importen til Republikken hadde blitt opprettholdt, hadde den falt katastrofalt til Franco-Spania.¹⁵²

En forklaring på nedgangen i den norske handel med Franco-Spania var at kjøp eller salg av varer med denne delen av Spania måtte skje på kompensasjonsbasis. Her måtte norske kjøp og salg til denne delen av Spania foregå via de to rivaliserende salgssammenslutningene HISPANOR og NORESPA.¹⁵³ Årsaken var at Franco ønsket å innskrenke sin egen import av varer til bare de mest nødvendige vareartikler. Dette skulle bare skje i full kompensasjon mot spanske eksportvarer, som for eksempel kork, vin, frukt og mineraler.¹⁵⁴

I tillegg hadde Norges økonomiske samkvem med Republikken skadegjort forholdet til Franco-Spania. For det første ble norske skip som hadde vært innom Republikkhavner nektet adgang til nasjonalisthavner.¹⁵⁵ For det andre kunne man se at norske salg som forekom til Republikken også hadde vært et problem. Selv salg av en mer humanitær karakter førte til et problem siden det kunne oppfattes som støtte til Republikken.¹⁵⁶

Hvis man ser nærmere på det økonomiske samkvemmet mellom Norge og Franco-Spania, ser man også at dette i høy grad påvirket nedgangen i varehandelen og skipsfarten på Spania under borgerkrigen. Først og fremst kan man se at Franco beslutning om å innskrenke samhandelen med skandinaviske land, hadde sin årsak nettopp i at man ikke hadde mottatt noen handelsrepresentant fra disse.¹⁵⁷

Etter hvert som borgerkrigen gikk mer i Francos favør kan man se at flere andre land gikk til sine egne overenskomster med Franco-Spania. Dette regimet solgte bare til land man hadde gunstige avtaler med, og produksjon av disse varene ble reservert til disse landene. Her ser man at både Italia og Tyskland hadde oppnådd slike gunstige avtaler med Franco.¹⁵⁸

Spanjolene hadde en generell tendens til å favorisere de land de hadde handelsmessig forståelse med.¹⁵⁹ Dette kan man se med at dersom man ordnet sitt forhold med Franco ville tidligere gunstige avtaler fortsatt gjelde. Dette kan man for eksempel se var tilfellet med

¹⁵² Notat fra UD ministerens handelspolitiske redegjørelse 26. januar 1938: Ra/s-2259/dya/19045-48 og Kontoret for torskfiskeriene 8. februar 1939 til HD: Handelsdepartementet(RA/s-1383/da/10246-47)

¹⁵³ Brundtland 1962 s 43

¹⁵⁴ Brundtland 1962 s 17, Axel Thingvold til HD 29. juli 1937(RA/s-1383/da/10247) og Norges Utenrikshandel 1936 s 377

¹⁵⁵ Brundtland 1962 s 52

¹⁵⁶ HISPANOR til HD 1. Februar 1939(RA/s-1377/d/da/10013/2)

¹⁵⁷ Brundtland 1962 s 44

¹⁵⁸ Den Norske Hermetikkindustris Landsforening til HD, 22. desember 1937 (RA/s-1383/da/10246-47)

¹⁵⁹ Brundtland 1962 s

Japan.¹⁶⁰

En annen faktor som virket inn var at handelen, som måtte skje på kompensasjonsbasis, var et problem for Norge siden den var både tungvint og lite effektivt til tider. En ting var det andre var det ikke alltid like lett å få i stand de ulike kompensasjonene man ønsket. Her kan man blant annet se at Celluloseforeningen opplyste at det hadde vært vansker å få til forretninger med Spania under borgerkrigen. Man kan også se at det aktive arbeidet for å sikre seg varer som sinkmalm og olivenolje fra Franco-Spania i bytte mot fisk og cellulose, hadde strandet.¹⁶¹

Det ble ikke bedre med at kompensasjonene utelukkende skulle skje med varer Franco selv hadde et sterkt behov for å eksportere. Dette gjaldt i særlig stor grad tomater og frukter som bananer og appelsiner fra Kanariøyene.¹⁶²

Problemet var bare at dette var varer Norge fikk fra andre leverandører eller at den spanske prisen på varen var langt over alternativene.¹⁶³ I tillegg til dette kom det andre kompensasjons forslag med andre varer Norge ikke hadde behov for så vel som varer det være helt politisk heldig om man kjøpte fra Franco-Spania.¹⁶⁴

Samtidig med disse utforingene knyttet til uenigheter i Norge over hvilke norske varer man burde brukes i de ulike kompensasjonene med Franco. Disse uenighetene dreide seg om hvorvidt man skulle kompensere kjøp fra Franco med enten norske industrivarer eller klippfisk. Dette ble mer problematisk når Franco stilte krav om å ta norske industriprodukter i bytte mot sine varer.¹⁶⁵

Fiskenæringen ønsket stadig å sikre avsetningen av sine produkter i Spania, og de argumenterte så sent som i 1939 at man ikke måtte etterkomme Franco-Spanias krav om å ta industriprodukter i kompensasjon fra Norge. Dette måtte rett og slett motarbeides mente fiskenæringen. De fryktet at hvis man godtok kompensasjonene med industriproduktene, fryktet fiskenæringen at resultatet ville være at det spanske marked helt eller delvis kunne gå tapt for klippfisk. Man måtte rett og slett ikke gå med på kompensasjoner uten at klippfisk var

¹⁶⁰ Man kunne høre fra konsulatet i Tokyo i 1937 at Franco forpliktet seg til å respektere de traktater Japan hadde avsluttet med det gamle styret i Spania Finn Koren fra konsulatet i Tokyo ukjent dato 1937 til UD/HD(Ra/s-2259/dya/19046)

¹⁶¹ Major C. F. Michelet fra skrivelsen «handelsforbindelse med Spania» 1. desember 1937 og HISPANOR til UD 19. februar 1938: begge fra serien(Ra/s-2259/dya/19045-48)

¹⁶² Fra møte i Clearingavtalen til HD 18. februar 1939: Handelsdepartementet og Rederforbundet til UD 5. april 1938 oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19045-48)

¹⁶³ bananer fra Brasil kostet 371,41 kr pr tonn mot 576,90 kr for Kanariøyenes bananer: HD til Fiskerikontoret 19. mai 1938(RA/s-1383/da/10247)

¹⁶⁴ Et av disse tilbudene kom tre dager etter borgerkrigens slutt og dreide seg om kjøp moderne tyske og italienske krigsfly. Disse kunne Norge få billig i bytte mot klippfisk slik man hadde gjort med Italia i bytte mot tørrfisk: Fiskeridirektøren til Alfred Madsen 4. april 1939(RA/s-1383/da/10247)

¹⁶⁵ Kontoret for torskefiskeriene 8. februar 1939 til HD(RA/s-1383/da/10247)

sikret en hvis andel.¹⁶⁶

Klippfiskens sto i en særstilling her når det kom til avsetning gjennom slike kompensasjoner. Et av argumenterte som ble brukt i denne sammenhengen var at eksportører av andre varer hadde det lettere å få igjennom forsalg i Spania enn for klippfiskeeksportørene.¹⁶⁷

Til tross for alle disse problemene har jeg funnet at kompensasjonene uansett hjalp enkelte varetyper kan man se med at blant annet den økte norske eksporten av tremasse til Spania i 1938 skyldtes nettopp kompensasjonsforretninger med Franco-Spania.¹⁶⁸ Dette dreide seg om våt tremasse slik vi kan se i norsk eksportstatistikk fremfor tørr tremasse som Spania hadde avtatt endel av som vi skal se i neste kapitel.

Skipsfarten: Med Francos herredømme i spanske farvann kan man lese at den norske farten til republikkhavnene ble utsatt for problemer. Disse dreide seg i første omgang om Nasjonalist marinens sine oppbringelser av norske skip. Bare i tidsrommet november 1936 til april 1937 hadde 31 norske båter blitt stoppet. I hele 17 av disse tilfellene ble båtene brakt i havn og lasten konfiskert av Nasjonalistene.¹⁶⁹

Samtidig kan man se at nedgangen også skyldtes den høye forsikringspremien til britiske Lloyds skipsforsikring. Årsaken her var farene forbundet med fart i krigsområder. Dette utgjorde en reell fare og i et tilfelle hadde norske sjømenn omkom som følge av flyangrep. Arne Olav Brundtland trekker i tillegg frem at nedgangen også skyldtes en manglende overenskomst med Franco.¹⁷⁰

En mulig forklaring på denne situasjonen, kan man finne i både krigføringen og faren forbundet med fart på Republikkhavner. Man kan i tillegg se at dette i sammenheng med den trakassering Norske skip og mannskap i fart på Republikkhavner opplevde av Franco-Spania. Det blant annet rapporter om den økende bevegelseshemmingen og restriksjoner overfor norske skipmannskaper, som bare rammet nordmenn, når de først var ved havn i Franco-Spania.¹⁷¹

Konsekvensene for skipsfarten kunne man tydelig se var store. Før utbruddet av borgerkrigen hadde ifølge Arne Olav Brundtland nesten halvparten av tonnasjen fra Bergen

¹⁶⁶ IBID

¹⁶⁷ HISPANOR til Cleringnevden den 21. desember 1938(RA/s-1377/d/da/10013/2) og Kontoret for torskefiskeriene 8. februar 1939 til HD(RA/s-1383/da/10247)

¹⁶⁸ Norges Handel 1938 s 23-24

¹⁶⁹ Brundtland 1962 s 25 og St.mld. Nr 37: 1937 s 9

¹⁷⁰ Referat fra det nordiske utenriksmøte 5-6 april 1938(Ra/s-2259/dya/19045-48), Moen og Sæther 2009 s 49-50, Brundtland 1962 s 53 eller 56, sjekk at dette passer/stemmer?

¹⁷¹ Brundtland 1962 s 43 og s 57

gått til Spania. Dette praktisk talt slutt som følge av borgerkrigen. Samtidig gikk denne utviklingen i Spania ut over de mange småskipene under 2000 tonn, som ikke fikk beskjefte andre steder. Foruten disse forhold hadde flere rederier tapt inntekter som følge av «sjørøveriet» som fant sted i spanske farvann. Kan også se at varer solgt til nasjonalistene ble liggende i Republikkens havner. Dette påførte importørene tap som norske rederier ble stilt til ansvar for.¹⁷²

Trakasseringen av norske skip gikk så langt at det ble fremmet et forslag om å sende det norske panserskipet «Olav Tryggvasson» til spanske farvann for å beskytte norsk skipsfart. Dette forslaget fremmet av utenriksminister Koht førte nesten til regjeringsskifte i 1937.¹⁷³

Man kan også se at nordmenn i Spania faktisk hadde, i samtaler med Francos menn der nede, avstått fra å «*behandle den delikate sak som oppbringelse av norske skip er*». ¹⁷⁴ Francos sendemann til Norge beklaget sterk de overgrep den norske skipsfarten opplevde, og at han hadde advart sitt regime mot slike handlinger. Han ville angivelig «*gjøre sitt standpunkt for denne saken gjellende overfor dem*». ¹⁷⁵ Til tross for denne lovnaden fortsatte overgrepene mot norske skip. Problemene for skipsfarten var et av de viktige utslagene som sørget for av Rederforbundet tok fatt i saken om å få til en overenskomst med Franco. ¹⁷⁶

Handelsavtale mellom Norge og Franco-Spania som ble utarbeidet og til slutt undertegnet den 26. juli 1939 viser hvilken varer som skulle bli utvekslet mellom de to landene. I denne avtalen skulle Norge importere varer for 13,9 millioner kroner. Her utgjorde appelsiner litt under 25 % av totalimportens verdi. Den nest største varen var sinkmalm som utgjorde 18 % mens olivenolje skulle være den tredje største vare med ca. 15 % av verdien. Ellers utgjorde druer 7 %, vin og sprit 6,5 %, mandler 5,7 %, salt 4,3 %, bananer 3,6 %, kaligjødning 2,8 %, hasselnøtter 2 % og til slutt fiken, kork, tomater og rosiner litt over 1 % hver.

Når det kom til den spanske importen av norske varer skulle denne være på 11,8 millioner. Her kan man se at kalksalpeter var den vare med størst verdi av denne spanske totalimporten på hele 31 %. Klippfisk på sin side var på 25,5 % mens cellulose var på 23 %. Ellers kunne man se at sink og rogn bare utgjorde 5-6 %. ¹⁷⁷

¹⁷² Brundtland 1962 s 18, Moen og Sæther 2009 s 165 og skrivelse fra Klippfisktilvirkernes Eksportlag AS 23. oktober 1936 til HD(RA/s-1377/d/da/10013/2)

¹⁷³ Moen og Sæther 2009 s 180-181.

¹⁷⁴ Fra Axel Thingvold til HD 29. juli 1937: (RA/s-1383/da/10246-47)

¹⁷⁵ Notat til UD 29. mars 1938(RA/s-2259/dya/19045-48)

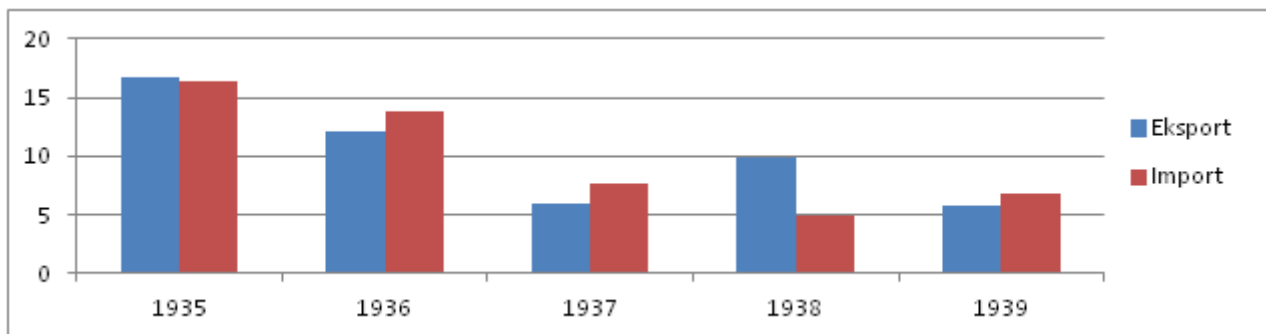
¹⁷⁶ Moen og Sæther 2009 s 182-183

¹⁷⁷ UD til HD, fortrolig 7. november 1939(RA/s-1377/d/da/10013/2) gjengitt i Norges Utenrikshandel 1939 s 242

Del 5: Norges økonomiske samkvem med Spania 1936-1939:¹⁷⁸

Under borgerkrigen gikk det norske varebyttet med Spania betraktelig ned fra årene før:

Norges varebytte med Spania 1935-1939 i million kroner:

Tabell 3.7: Norges varebytte med Spania 1935-1939 i millioner. Året 1935 er med her, som i andre tabeller over norsk handel med Spania under borgerkrigen, for å vise fallet som følge av borgerkrigen: Kilde Norges Handel 1935-1939

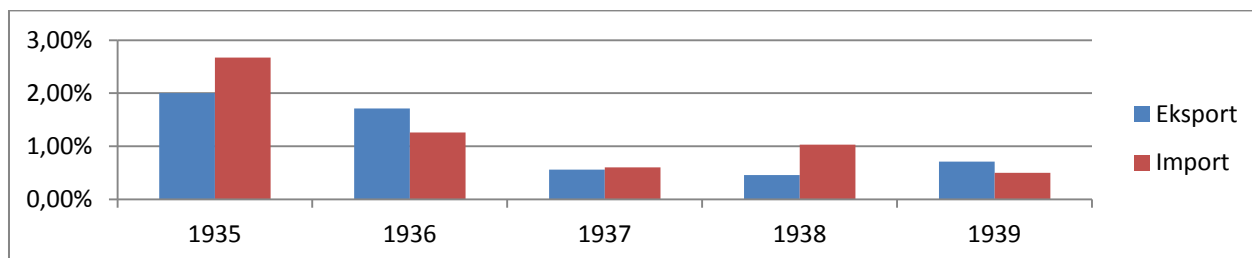
Som man kan se på tabellen nedenfor opplevde eksporten til Spania det største fallet som følge av utbruddet av borgerkrigen. Foruten oppgangen i 1938, var den norske eksporten seg lav til Spania. Importen på sin side falt til sitt laveste i hele min periode i 1938. Denne utviklingen er også gjenspeilet i Spanias andel og plassering blant Norges viktigste handelspartnere under borgerkrigen:

Spanias plassering	1935	1936	1937	1938	1939
Eksport	13	11	19	15	17
Import	9	14	17	20	17

Tabell 3.8: kilde Norges Handel 1935-1939:

Denne plasseringen ga også følgende prosentvise utslag av totalimport og eksport:

Spanias prosentvise andel av Norges totalimport og totaleksport 1935-1939:

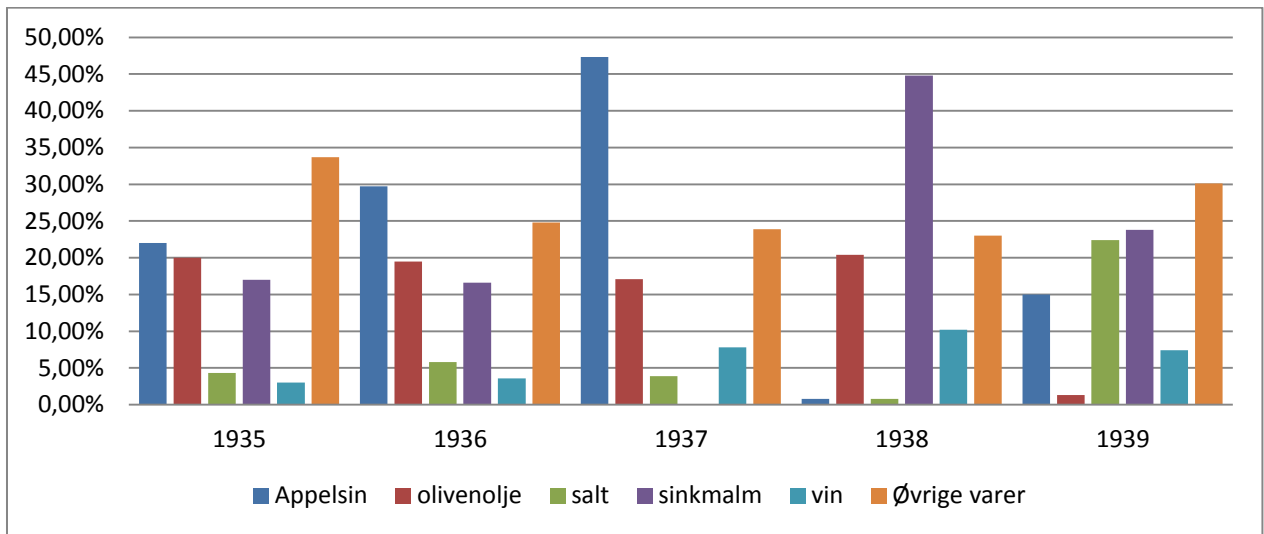

Tabell 3.9: kilde Norges Handel 1935-1939.

¹⁷⁸ 1935 er tatt med i mine tabeller for alle disse årene for å vise hvor stor nedgangen var.

Denne utviklingen fordelte seg slik for den norske importen fra Spania:

Andelen av de viktigste importvarene 1935-1939:

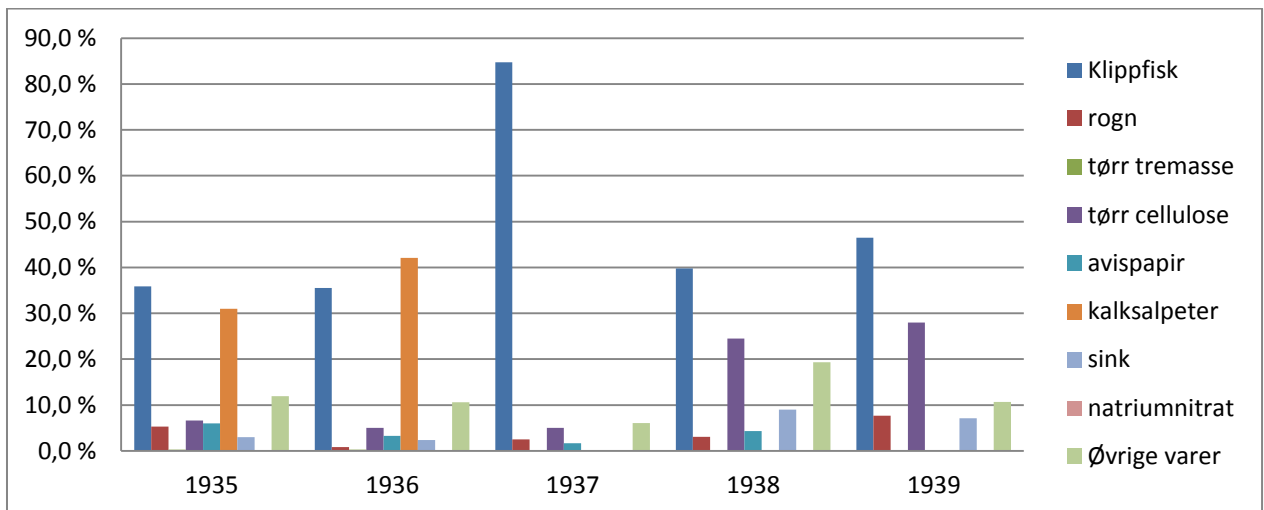

Tabell 3.10: kilde Norges Handel 1935-1939

Som man kan se var det en annen utvikling for de viktigste importvarene fra Spania under borgerkrigen med store variasjoner. Mens appelsiner var dominerende i 1937 falt deres andel nesten helt ut i 1938. Dette var samme år som at sinkmalm gikk opp til nesten halvparten etter å ikke ha utgjort noe i 1937. Salt utgjorde også en betydelig del i 1939 etter neste å ha vært fraværende i 1938. Andelen øvrige varer innebar fortsatt en større andel vindruer, mandler, hasselnøtter, fiken og rosiner.

Når det kom til eksporten til Spania fordelte denne seg slik under borgerkrigen

Andelen av viktige eksportvarer til Spania 1935-1939:

Tabell 3.11: Kilde Norges Handel 1935-1939

Selv om klippfisken så å si dominerte eksporten til Spania i 1938 var denne ellers meget lav i forhold til dens dominans før borgerkrigen. Kalksalpeter som utgjorde en såpass viktig del i 1936 forsvant helt ut av dette varebyttet fra 1937 av. Tørr cellulose økte sin andel i tillegg til at en rekke eksportvarer som andre varer. Her vil jeg trekke frem at 10 % av eksporten utgjorde et dampskip mens andre «øvrige varer» var enkelte år annen saltet fisk, tran og nikkel i tillegg til våt tremasse.

Norges skipsfart på Spania 1936-1939: Før utbruddet av krigen kunne man se at det hadde vært en økning i skipsfarten til Spania i første halvåret av 1936. Til tross for at Norge fortsatt tredje største land etter Storbritannia og Spania når det kom til skipsanløp i Bilbao, hadde norske anløp både her og i enkelte andre store havnebyer gått ned siden 1934.¹⁷⁹ I 1938 derimot var Norsk skipsfart på Bilbao «slått helt ut» i følge Rederforbundet.¹⁸⁰

Det man også ser med anløpene i 1937 er at det var en sterk nedgang i anløpene til havner i Franco-Spania, som et totalt fravær av anløp til Las Palmas fra 316 i 1933 og Tenerife fra 241. Tilsvarende var det kraftig nedgang på de fleste havner som 37 anløp til Valencia fra 303 anløp i 1933.¹⁸¹

Overordnet kan man se at det var en nedgang i anløp på Spania. I 1937 kan man se at det bare var totalt 252 norske skipsanløp på 233 290 netto tonn som spanske havner dette året. Anløpene til Spania økte i 1938 til bare 261 stk og ca 400 000 netto tonn. I 1939 til gikk bare anløpene opp til 331 og 516 600 tonn.¹⁸²

Avslutning:

Spania var et land med en stor landbrukssektor og store økonomiske problemer i mellomkrigsperioden. Som følge av borgerkrigen ble det ikke bedre og dette påvirket det økonomiske samkvemmet med utlandet.

Når det kom til Norges økonomiske samkvem med Spania mellom 1920-1935 kan man se at selv om det var variasjoner for enkelte import og eksportvarer, og nedgang i varebyttet for enkelte år, var samkvemmet Norge hadde med Spania relativt stabilt. Det Norge importerte mest fra Spania var appelsiner, olivenolje, vin, salt og sinkmalm. For

¹⁷⁹ Fra skrivelsen «Norges Skipsfartsinteresser i Spania» (Ra/s-2259/dya/19045-48)

¹⁸⁰ Brundtland 1962 s 39

¹⁸¹ Norges Skipsfart 1937 s 70: på side 10 kan man se at totalt var det 38 179 skipsanløp ellers dette året med totalt. 71,8 millioner netto tonn. Av dette var 5 553 anløp og 23,3 millioner netto tonn tankfarten

¹⁸² Norges Skipsfart 1937 s 70 og 1938-1939 s 80 og s 130

eksportvarene til Spania utgjorde klippfisk, papirmasse, kalksalpeter, sink og rong størst andel av eksporten. Det var i tillegg en stor del skipsanløp til Spania i denne perioden.

Når borgerkrigen brøt ut, opplevde både varebyttet og skipsfarten i Spania problemer. Skipsanløpene til Spania gikk ned og norske skip opplevde en rekke problemer på fart i Spania. Samtidig ble det også en rekke forandringer i varebyttet etter som enkelte varer både ble importert og eksportert i mindre mellom de to landene.

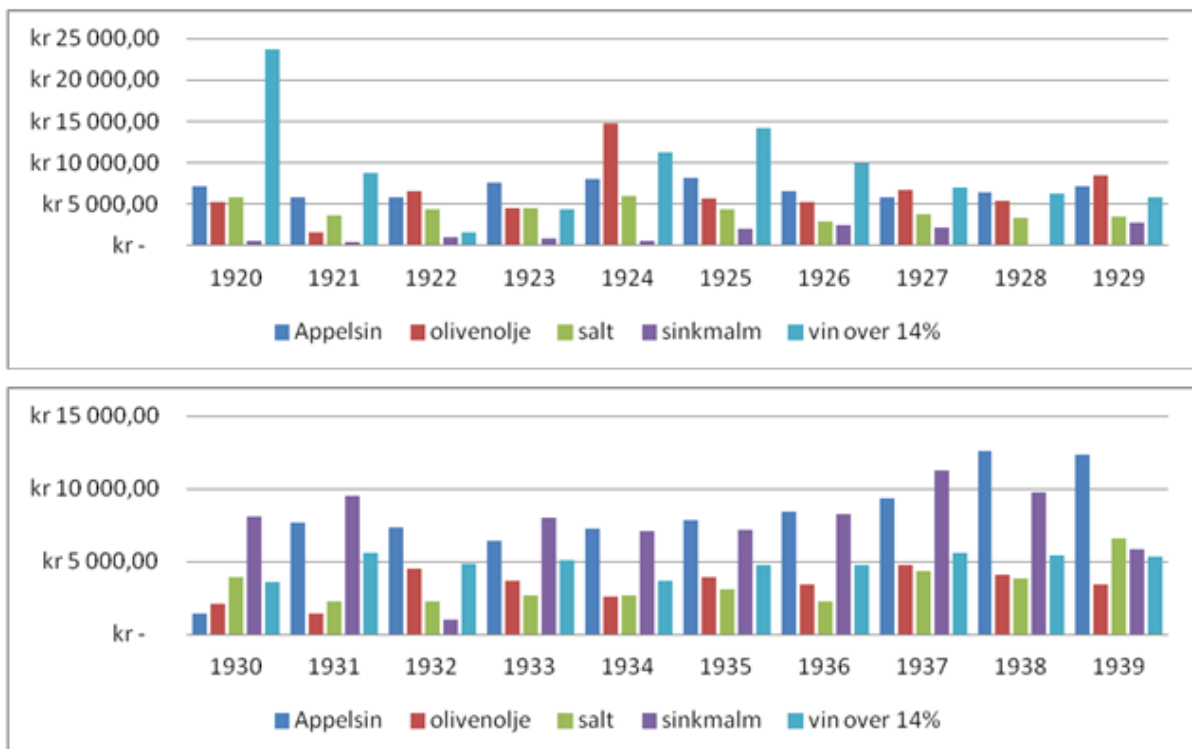
Kapittel 4: Betydningen av det økonomiske samkvetmet med Spania for Norge 1920-1935

Innledning: For å få frem betydningen av det økonomiske samkvetmet med Spania vil jeg først skal vise betydningen av import og eksportvarene for Norge. Jeg skal også ha fokus på de næringer disse varene var tilknyttet og deres betydning for Norge for 1920-1939.¹⁸³ Jeg har valgt å behandle hele perioden her når det kommer til de ulike vareartiklene og skipsfarten og betydningen for disse. Deretter vil jeg vise Spanias betydning for disse varene og den norske skipsfarten for 1920-1935.

Del 1: Betydningen av importvarene for Norge og Spania betydning for dem 1920-1935:

En rekke av varene Norge importerte fra Spania kunne man ikke produsere selv, eller i alle fall ikke i den utstrekking man hadde behov for. Disse varene hadde også til tider høy importverdi:

Totalimporten av de viktigste varene 1920-1939 i 1000 kroner:

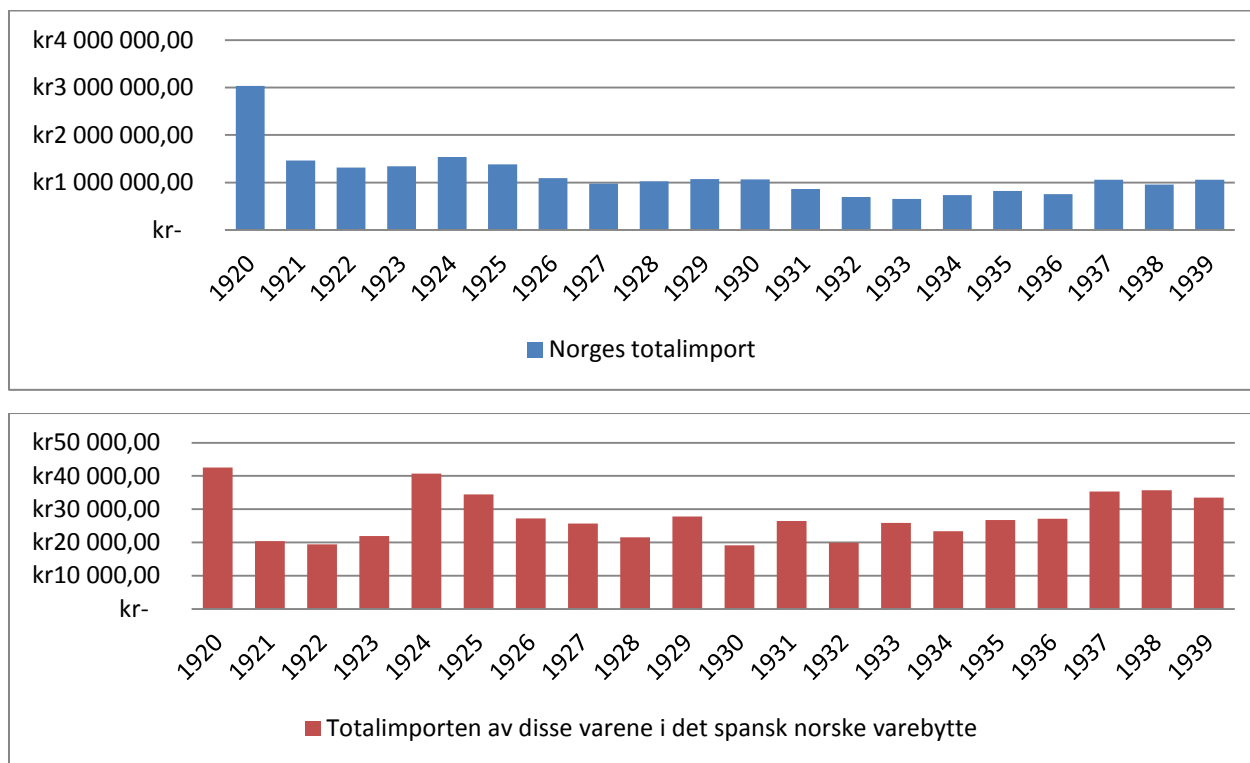

¹⁸³ Tall som viser import, eksport og de ulike ladenes andel av dette er fra Norges Handel 1920-1939 med mindre noe annet er oppgitt

Tabell 4.2 og 4.3: Kilde Norges Handel 1920-1939

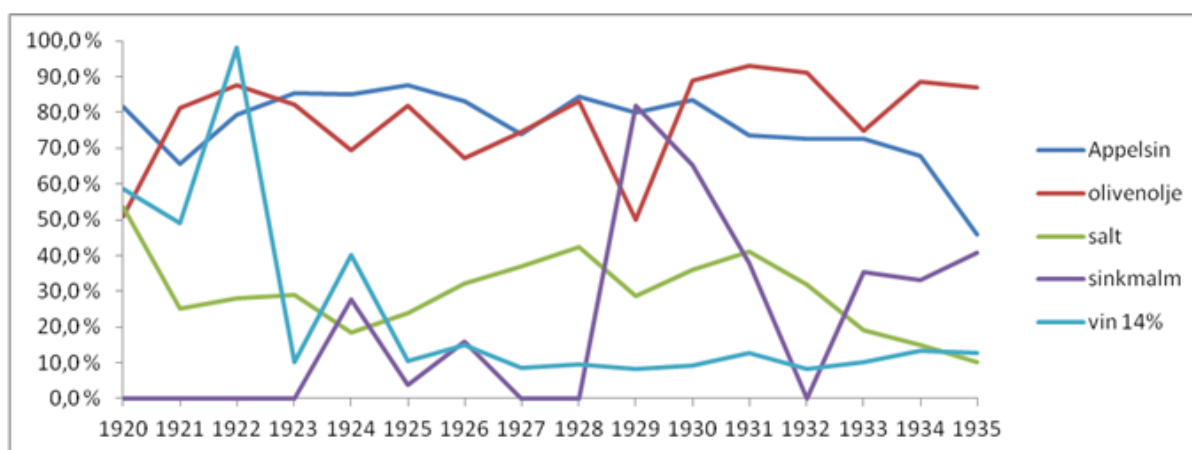
De viktigste varene i det norsk spanske varebyttet utgjorde en meget liten andel av den totale Norske importen av varer fra utlandet i denne perioden:

Norges totalimport og totalimporten av de viktigste importvarene 1920-1939 i 1000 kr:

Tabell 4.4 og 4.5 Kilde Norges Handel 1920-1939.

Spanias andel av den totalimportverdien av disse varene 1920-1935:

Tabell 4.6: Spanias andel av vinimporten i 1922, må ses i sammenheng med at Norge ikke importerte noe vin fra Portugal i 1922. Økningen for sinkmalm må ses i sammenheng med oppstartet av driften ved Zinkkompaniet i Odda i 1924: Kilde: Norges handel 1920-1935.

Spanias andel av importvarene 1920-1935 ut fra totale importmengde:¹⁸⁴ For

appelsinimporten kan man se at denne var dominert av Spania gjennom hele perioden. Norge importerte i gjennomsnitt 76,4 % av totalt ca. 15 000 tonn fra Spania. Øvrige leverandørene, som den nest største Italia, lå langt under Spania. Den spanske andelen startet å falle utover 1930 tallet hvorpå man kan se at Palestina økte sin andel av appelsinimporten betrakteligbetraktelig.

For den norske vinimporten i sin helhet var Spania en av de største leverandørene for både vin på fustasjer og flasker. For vin over 14 % var Spania hele tiden den nest største leverandør på fustasjer. Portugal eksporterte betydningen større mengder av denne varen med hele 84 % av total i for eksempel 1924.

For olivenoljen utgjorde Spania i gjennomsnitt 78 % av en total på 2 600 tonn mellom 1920 og 1935. Frankrike var som regel nest størst mens øvrige land som Italia, Portugal, Tunisia og Hellas bare leverte en mindre mengde.

Når det kom til saltimporten utgjorde Spania ca. 25 % av den totale norske uemballerte koksaltimporten på 143 400 tonn for 1920-1935. Med denne andelen av totalmengden var Spania en av de tre viktigste leverandørene av salt til Norge. Den største og nest største leverandøren hadde variert mellom Tyskland og Italia. Fra 1931 til 1935 var Spania nest størst, kun avbrutt i 1934 da Spania var nede igjen på en tredje plass til fordel for Egypt. I 1935 sto Spania for 26,5 % av en totalimport på 180 000 tonn for 3,1 millioner kroner mens Italia sto for 40 % og Egypt 8 %.

For sinkmalmimporten utgjorde Spania i snitt bare 19 % av en totalimport av denne varen på 12 000 tonn for årene 1920-1935. Toppåret her var i 1929 da Spania sto for 86 % av totalimporten på 18 600 tonn. De øvrige største leverandørene var som regel Belgia og Frankrike. Tyskland hadde vært den største og eneste leverandør tidlig på 1920 tallet, men Norge importerte ikke mer sinkmalm fra Tyskland ut over 1930 tallet.

Når det kom til øvrige importvarer vil jeg bare kort nevne at Spania helt og holdent dominert importen av vindruer i denne perioden. Spania sto for nesten 93 % av totalimporten på 1 400 tonn i 1920. Denne andelen ble redusert til rundt 70 % for de to neste årene, men fra 1923 til 1935 importerte Norge i gjennomsnitt 87,3 % av denne varen fra Spania.¹⁸⁵ I tillegg hadde Spania en sterk stilling ut denne perioden i importen av både fiken, rosiner, mandler og

¹⁸⁴ Gjort dette for å få en bedre forståelse av mengden i tillegg til oversikten over Spanias andel av verdien.

¹⁸⁵ De andre leverandørene hadde bare utgjort en liten del hver som Tyskland som i 1932 hadde andreplassen med bare 76 tonn av 1 800 tonn

hasselnøtter.¹⁸⁶

Betydningen av importvarene for Norge og Spania betydning for dem 1920-1935:

Olivenolje: Norge importerte olivenolje for 7,4 millioner kroner i snitt i perioden 1920-1939.

Årsaken til dette var at Norge hadde et stort behov for denne viktige råvaren til hermetikkindustrien. Det meste av Norges import av rundt 3000 tonn olje gikk til hermetikkindustrien. Årsaken til dette ser vi i sammenheng med at denne industrien var avhengig av olivenoljeimporten siden det meste av hermetikkmatvarene ble nedlagt i olivenolje. Den økende innførselen av olivenolje man ser i denne perioden hang sammen med økt drift ved hermetikkfabrikkene.¹⁸⁷

For å forstå hvorfor denne importen var såpass viktig vil jeg kort nevne betydningen av hermetikkindustrien for Norge. Her er det første man kan se er dens store mengden eksport av hermetikk fra Norge. Bare for årene 1920-1935 eksporterte Norge i snitt hermetikk for ca. 40 millioner kroner. Man kan også se at industrien produserte i all hovedsak for eksport da kun 25 % av produksjonen gikk til norske forbrukere.¹⁸⁸

Denne næringen ble beskrevet for å være fiskeføringen viktigste tilvirkningsindustri i tillegg til å være en ledende eksportnæring. Eksporten av fiskehermetikk var gjennom store deler av mellomkrigstiden større enn de mer tradisjonelle eksportproduktene som klippfisk, tørrfisk, saltsild og fersksild. Hele 30,6 % av den samlede eksportverdien for fisk og fiskeprodukter for årene 1925 til 1939 var hermetikkindustrien.¹⁸⁹

I tillegg til en «*stor valuta skapende evne*» hadde denne industrien også en stor sysselsetting i mellomkrigstiden. Samtidig hadde denne næringen en stor betydning for fiskeføringen og andre industrier som blant annet blikkemballasjeindustrien.¹⁹⁰

Hvor mange som var tilknyttet denne næringen kan man se med at det totalt i 1936 var det hele 36 200 ansatte i nærings og nytelsesmiddel industrien fordelt på 5 741 bedrifter. Av disse var 234 hermetikkfabrikker, og hele 223 stk var for fiskehermetikk i følge «Norges

¹⁸⁶ Så godt som all fiken ble importert fra Spania både i 1925 og 1930, mens i 1935 ser man at Tyrkia sto for 41 % av denne importen og Spania bare 54 %. USA dominerte importen av rosiner hvor Spania bare utgjorde bare 8 % i 1935 mens utgjorde USA 54 %. For hasselnøtter var Spania størst enkelte år mens i 1930 nest størst etter Italia. I 1935 hele 70 % fra Spania og 29 % fra Italia. Mandel importen var dominert av Italia både i 1925 og 1930. Mens i 1933 og 1935 dominerte Spania, sistnevnte år med 55 % mot Italia sin 39 %.

¹⁸⁷ Johnsen, John G. «*Hermetikkindustriens laboratorium 1931-2006: 75 år med utfordringer*» Randaberg 2006 s 52 og s 27, Norges Fiskerier. Er det 1920 eller 1939? Se over, og Norges Handel 1926 s. 10

¹⁸⁸ Hanisch, Sjøilen og Ecklund 1999 s 3, Haaland Anders: «*Fra mangfold til monopol: den norske sardinindustri 1933-1990*» SNF-prosjekt nr 237: «*norsk nærings- og konkurransepolitikk i historisk perspektiv*» Bergen 1992 s 2 og Haaland, Anders: «*Den norske hermetikkindustri i mellomkrigstiden: fra fri konkurranse til landets mest gjennomregulerte industri*», Artikkel i Årbok for Stavanger museum 1983 s 8

¹⁸⁹ Haaland 1983 s 12, Haaland 1992 s 2

¹⁹⁰ Haaland 1992 s 1

Fiskerier 1936». Hvor mange som var direkte tilknyttet disse fabrikkene har man ikke tall på, men man kan se at i alt var det 17 333 «fisketilvirkere» dette året mot rundt 20 000 i 1930, 1929 og 1925.¹⁹¹ Disse tallene gir oss en indikasjon på hvor mange som var ansatt i næringer tilknyttet hermetikkindustrien.

Stavanger var hovedtyngden i denne arbeidsintensive industrien som strakk seg langs store deler av den norske kysten. Hvor viktig denne industrien var for enkelte norske byer kan man se med at 50 % av Stavangers befolkning var tilknyttet hermetikkindustrien og dens hjelpeindustri. Stavanger var også importhavn for viktige råvarer til denne næringen som blant annet olivenolje i tillegg til å være den viktigste eksporthavn for denne industrien.¹⁹²

Problemer for denne næringen 1920-1939: Hermetikkindustrien var ikke uten problemer i denne perioden. På grunn av ulike problemer hadde hermetikkindustrien for eksempel bare 150 av 200 produksjonsanlegg i drift året 1933/34.¹⁹³ Problemene gikk både på disse forhold så vel som nedgang i eksporten enkelte år, og da særlig for 1938 da flere av de større importørene av norsk hermetikk minket sin import¹⁹⁴

Konsekvensen av disse problemene kan man se med at arbeidsledigheten i Rogaland i mellomkrigstiden, kom som følger av den vanskelige avsetningen for hermetikkindustrien. Til tross for den sterke dominansen av denne næringen var ikke Stavanger regionen verre stilt enn hermetikkindustrien ellers i Norge, selv om bedriftene der hadde blitt presset hardere enn tidligere på 1930-tallet.¹⁹⁵ Man kan se at næring og nytelsesmiddel industrien hadde en ledighet på 7,2 % mellom årene 1919-1939 ifølge Ola Grytten sine beregninger. Samtidig kan man se at både nærings- og nytelsesmiddel industrien sammen med den elektrokjemiske industri og treforedling, hadde produksjonsøkning for årene 1936-1939.¹⁹⁶

Spanias betydning som leverandør av olivenolje til Norge 1920-1935: For disse årene kan man se at Norge importerte rundt 80 % av olivenoljen til hermetikkindustrien fra Spania. Enkelte firmaer baserte også så og si all sin produksjon på spansk olje.¹⁹⁷ Man må derimot se på kvalitet og til en viss grad tilgjengelighet for å forstå hvorfor Spania var såpass viktig som leverandør av olivenolje.

¹⁹¹ Statistisk årbok 1939: s 76-88, Johansen 2006 s 9 og Haaland 1983 s 8 og Norges Fiskerier 1936 s 12 og s 46

¹⁹² Hodne og Grytten 2002 s 42 og Haaland 1983 s 5-6, s 9 og s 30

¹⁹³ Haaland 1992 s 19 og s 3 hvor man kan se at problemene hadde blant annet vært den indre konkurransen mellom de ulike firmaene.

¹⁹⁴ Norges Handel 1937 s 24 og Norges handel 1938 s 28

¹⁹⁵ Haaland 1983 s 30 og Grytten 1994 s 141

¹⁹⁶ Grytten 1994 s 177-178 og s 240

¹⁹⁷ Johansen 2006 s 52 og UD mappen er fra Norges Industriforbund: 19. februar 1938: (Ra/s-2259/dya/19046), hvor det opplyses at det meste kom fra Andalucía i Sør-Spania

De norske hermetikkvarene var foretrukket både på grunn av pris og kvalitet i forhold til andre lands hermetikkvare.¹⁹⁸ Dette betydde at kvalitet var viktig for Norge. For hermetikkindustrien var det viktig å kunne skaffe seg olivenolje fra markeder og firmaer som var «erfaringsmessig er kjent for å levere kvalitetsvare».¹⁹⁹ Kvaliteten på spansk olje var ansett for å være den beste av alle produsentenes olje. Det hadde oppstått problemer for hermetikkindustrien når man brukt olje fra andre land i produksjonen. Dette hadde ført til at norske produkter hadde havnet i vanry på flere markeder.²⁰⁰

Foruten kvalitet kan man se at Spania hadde var verdens største produsent av olivenolje. Mellom 1929/30 til 1934/35 ser man at Spania sto for 40,3 % av den totale produksjonen av olivenolje på 867 000 tonn. Av dette kan man se at det forbruket av olje i Spania var på 300 000 tonn.²⁰¹ Når det kom til pris hadde forholdene hadde vært ganske likt mellom Spania og Frankrike.²⁰²

Ut fra kvalitet og tilgjengelighet på spansk olje, kan man se at Spania hadde en stor betydning for denne viktige importvaren for hermetikkindustrien.

Salt: Norge hadde i gjennomsnitt mellom årene 1920-1939 importert uemballert koksalt for 3,2 millioner kroner. Denne importen må man se i sammenheng med at salt var en viktig forbruksvare, og i særlig grad til fiskeriene. På grunn av dette hadde Norge en gjennomsnittlig import av salt på 300 000 tonn årlig.²⁰³

Fiskenæringen var til stadighet på jakt etter salt av god kvalitet med tanke på tilberedningen av klippfisk.²⁰⁴ Med tanke på den store fiskeindustrien kan man forstå hvorfor Norge i snitt utgjorde den femte største importør av salt i verden etter land som Japan, India, USA og Brasil. Selv hadde Norge en meget liten produksjon av salt ifølge Imperial Institute-kildene. I tillegg var importert salt rimeligere enn eget salt.²⁰⁵

¹⁹⁸ Haaland 1992 s 6

¹⁹⁹ Clearingnevnden til Den Norske Hermetikkindustri Landsforening 16. september 1937: (Ra/s-2259/dya/19046)

²⁰⁰ Brundtland 1962 s 97-98 og Johansen 2006 s 63 og s 52-53

²⁰¹ United Nations Development Program(UNDP), Food and Agriculture organization of the United Nations(FAO): «*Modern olive-growing*»: Roma 1977 s 8-9 og Norges Utenrikshandel 1938 s 384

²⁰² Norges Handel 1920 til 1935. For andre år kan man se at i 1925 kostet olje fra Spania 2650 kr tonnet mens prisen var 2651 kr fra Frankrike. Tilsvarende var prisen lik både i årene 1928 og 1930 mens fra 1933 kunne man se at prisen var 1177 kr fra Frankrike og 1164 kr fra Spania. Så seint som i 1935 ser man at mens olivenolje fra Spania kostet 1160 kr tonnet, var tilsvarende pris fra Frankrike 1400 kr. Prisen på andre leverandører som Tunisia dette året var på 1180 kr og 1210 kr tonnet fra Italia. Norges Handel

²⁰³ Manne, Rolf: «*De norske saltverker: ein fiasko med positive etterverknader: i Osterøy i søge og samtid*»: sogeskrift fra Osterøy, Osterøy 2009 s 103

²⁰⁴ Norges Utenrikshandel 1927 s 180

²⁰⁵ Dette faktum satte en stopper for planene om egenproduksjon av 5000 tonn salt årlig rett etter første verdenskrig: Manne 2009 s 103-104 og s 108

Det var en rekke anlegg som sto for denne saltingen av fisk. I 1936 kan man se at det var hele 1461 anlegg som gikk under betegnelsen «salterier» for fisk. Ansatte i disse inngikk i de 17 330 sysselsatte fisketilvirkere for 1936.²⁰⁶ Når det kom til problemer for importen av salt har jeg ikke noen kilder som omtaler noe slikt.²⁰⁷

Betydningen av Spania som leverandør av salt til Norge 1920-1935: Hvis man ser på de ulike produsentene av salt kan man se at kvaliteten variert ut fra hvilken type salt det dreide seg om. Land som Tyskland, Nederland og Storbritannia produserte bergsalt som ikke var av like god som havsalt.²⁰⁸ I sin bok trekker Edgeir Benum frem betydningen av spansk salt for fiskeriene.²⁰⁹ Selv om dette var i relasjon til årene etter andre verdenskrig, vil jeg si at spansk salt av betydning for disse årene også.

Årsaken til dette kan man se i relasjon til kvaliteten av det spanske saltet siden saltet fra de søreuropeiske markedene dreide seg om havsalt. Dette saltet hadde den beste kvaliteten siden det var salt av sjøvann og gjorde det bedre egnet til salting av fisk. Odd Vollan trekker også opp forholdet med kvaliteten med å vise at saltet fra Ibiza var det beste for klippfisk. Årsaken var at det var mye renere og dermed gjorde fisken hvitere og bedre beskyttet mot sopp.²¹⁰

Foruten kvaliteten kan man se at ut fra tilgjengelighet var Spania den største eksportør til tross for ikke å nødvendigvis være den største produsent av middelhavssalt. Det siste året man har med den spanske eksporten i forhold til produksjonen, 1934, viser at Spania eksporterte hele 75 % av produksjonen 750 100 tonn. Italia på sin side eksporterte bare 14 % av sin totalproduksjon, men denne var på sin side hele 1,3 millioner tonn i 1935. Dette var meget likt situasjonen ellers for disse årene.²¹¹

Ut fra prisen på saltet i forhold til andre lands salt kan man ikke si at Spania skilte seg så mye ut.²¹² Her skal man ha bakhodet at salt i prinsippet var et billig produkt hvor det var fraktkostnadene som utgjorde en stor del av prisen.²¹³

²⁰⁶ Norges Fiskerier 1936 s 13 og s 46 og Norges Fiskerier 1930 s 11

²⁰⁷ Importen hadde steget fra 98 600 tonn i 1920 til ca. 230 000 tonn i 1939. Gjennomsnittet var 151 800 tonn for disse årene. Prisen hadde gått ned fra 59 kr pr tonn i 1920 til 17,40kr pr tonn i 1935. Frem til 1939 kan man derimot se at prisen steg 28,60kr.

²⁰⁸ Manne 2009 s 103

²⁰⁹ Benum 1969 s 20

²¹⁰ Manne 2009 s 103 og Vollan 1956 s. 392

²¹¹ Dette kan man se i Imperial Institute kildene fra 1920 til 1935

²¹² For å ta noen eksempler kan man se at i 1928 kostet uemballert koksalt fra både Spania Tyskland og Italia 23 kr tonnet. I 1935 kostet salt fra Spania 15,50 kr tonnet mens salt fra Italia kostet 19,19 kr og 22,45 kr fra Tyskland. Salt fra Egypt falt derimot 1,50kr rimeligere enn spansk salt: Kilde Norges Handel

²¹³ Norges Utenrikshandel 1920 s 216 og Manne 2009 s 103

Med disse forhold for spansk salt vil jeg kunne si at Spania var av en stor betydning for leverandør av salt, og da særlig til klippfisktilvirking ut fra kvalitet.

Sinkmalm: Importen av sinkmalm var også av en meget stor betydning for den norske sinkindustrien. Det hadde vært produksjon av sink i Norge fra av 1909 fremstilt av norske malmer.²¹⁴ Det var like fullt opprettelsen av Zinkkompaniet i Odda i 1924 som satte fart på den norske sinkindustrien. Ifølge Imperial Institute kan man se at Norge i perioden 1920 til 1935 produserte i gjennomsnittlig 15 800 tonn sink.²¹⁵

At import av malm var viktig kan man tydelig se med at for å lage 1. tonn ferdigstilt sink trengte man rundt 2-3 tonn malm.²¹⁶ Norge kunne ikke være selvforsynt med malm siden den norske utvinningen for bare disse årene gjennomsnittlig lå på 2 500 tonn.²¹⁷ Her kan man se at Norge også eksporterte sinkmalm.²¹⁸

For å se betydningen av malmimporten i relasjon til sinkindustriens betydning for Norge, kan man se denne både i relasjon til ansatte i denne næringen og eksportinntektene for denne varne. Eksporten av sink var også en vare med høy eksportverdi med et gjennomsnitt på 8,9 millioner kr mellom 1920-1939. Mens det ved oppstarten av sinkverket i Odda i 1924 hadde det jobbet 300 mann der. I 1928 arbeidet det 830 der, mens antallet var i 1930 var 470 og 840 i 1937.²¹⁹ Dette var også en enkelt bedrift som holdt liv i et ensidig industristed. Man kan også se at alt relatert til denne industrien var styrt fra Odda. Her ble alt fra befraktning med skip, eksport og import organisert fra kontorene der.²²⁰ Dette betydde at flere personer var tilknyttet denne næringen og at den hadde en stor betydning for Odda.

Problemer knyttet til sinkindustrien vil jeg behandle under betydningen av sink som eksportvare. Jeg kan derimot nevnte at import av malm til denne produksjonen var viktig siden at råstoffmangel under oppstarten av sinkverket hadde ført til produksjonsstopp. Samtidig hadde belgiske eierne hadde gjort det ganske under streiken på starten av 1930 tallet at produksjonen kunne bli overført til utlandet.²²¹

²¹⁴ <http://snl.no/sink> side besøkt 16.mai

²¹⁵ All sink var elektrolytisk sink kan man se i Imperial Institute 1920-1938

²¹⁶ Norges Utenrikshandel 1920 s. 363

²¹⁷ Utreget fra Imperial Institute kilder som strekker seg fra 1920 til 1935

²¹⁸ Fra 1920 til 1935 eksporterte Norge i snitt 5 200 tonn sinkmalm. Det var derimot en sterk øking fra alt fra 100 til 2500 tonn på 1920 tallet. Fra 1930 steg andelen til 11 000 tonn og var i 1932 18 400 tonn. Fra 17 252 tonn i 1936 der Frankrike og Belgia så og si avtok halvparten her 1936. For 1937 eksporterte Norge 17 240 tonn, 14 600 tonn i 1938 og 8 740 tonn i 1939.

²¹⁹ Madssen 1984 s 32-33, s 27 og s 80

²²⁰ Madssen 1984 s 33

²²¹ Madssen 1984 s 27-28

Betydningen av Spania som leverandør av sinkmalm 1920-1935: Den spanske sinken var allerede viktig for verdens sinkindustri.²²² Årsaken til den økte andelen spansk malm i norsk sinkmalmimport må ses i sammenheng med opprettelsen av det belgisk eide Norske Zinkkompani A/S. Denne driften var basert på malm fra Nord-Spania.²²³ Generaldirektør Horn argumenterte for at hans sinkverk i Odda var 40 % avhengig av sinkmalm fra Nord-Spania.²²⁴

Foruten dette forhold kan man se at den spanske utvinningen og eksporten av sinkmalm var meget stor, til tross for at Spania var langt på vei var blant de største produsenter eller eksportører på verdensbasis. Mens gjennomsnittproduksjon av sinkmalm i Spania var på 38 400 tonn, er eksporten av sinkmalm er derimot ikke like lett å se ut fra Imperial Institute-kilder.²²⁵

Dette er en av årsakene til at jeg mener Spanias var viktig for denne importvarene siden spansk sink ikke var nevneverdig rimeligere enn malm fra Belgia og Frankrike eller fra andre leverandører.²²⁶

Betydningen av øvrige importvarer og Spanias betydning for disse: Siden Norge ikke var klimatisk egnet til produksjon av en rekke frukter blir det naturlig at man importerte disse. Av de øvrige produktene i det norsk spanske varebyttet er det bare mandler man kan se trukket frem som en «nødvendighetsartikkel».²²⁷ At Spania var viktig for importen av mandler, samt de andre fruktene og nøttene, vil jeg sette sammen med den sterke dominansen Spania hadde hatt for disse vareartiklene slik jeg har vist tidligere.

For øvrige varer Med tanke på avsetningen av klippfisk vil jeg si at Spania var en stor betydning når det kom til norsk import av vin. Både i avtalen med Spania etter «vinlandskonflikten» og avtalen fra 1936 hadde Norge bunnet tollsatsene for spanske viner mot en fast kvote for blant annet den spanske importen av klippfisk.²²⁸

²²² Madssen 1984 s 29

²²³ Madssen 1984 s 18

²²⁴ Brundtland 1962 s 40

²²⁵ Det er derimot vanskelig å helt konkret slå fast den spanske gjennomsnitteksporten av malm. Det er ført opp som "blende" og ikke "ore" som de fleste andre eksportører er. I gjennomsnitt er det 60 000 tonn i denne perioden, men dette tall kan være misvisende. Hvis man legger sammen spansk «*sink metal production*» med «*ore production*» får man det tallet som eksporten, «*including reeksport*», er basert på.

²²⁶ I 1935 var prisen på spansk malm 77 kr tonnet mens malm fra Belgia kostet 82 kr og 79,5 kr. Tidligere kunne man derimot se at det var variasjoner der også For å ta et annet eksempel kan man se at spansk malm kostet 23 i 1925 mens belgisk hadde kostet 24,5kr. Frankrike hadde ikke levert noe dette året. For 1933 kan man se at mens malm fra Belgia kostet 102 kr, Frankrike 100 kr, kostet malm fra Spania 104 kr: Kilde Norges Handel

²²⁷ Brundtland 1962 s 30

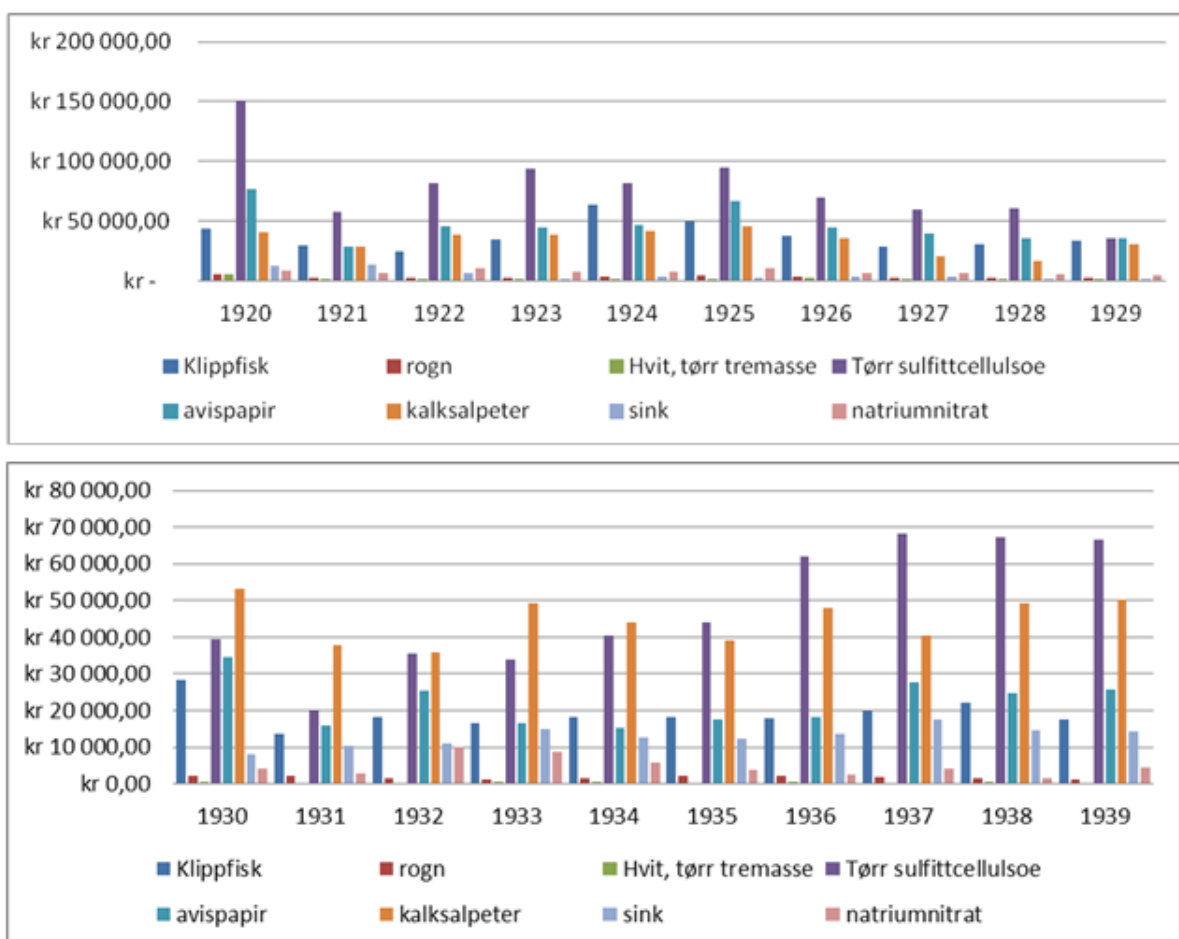
²²⁸ Tuveng 1939 s 243-244

Norge dro faktisk fordel av de spanske restriksjoner da man i handelsavtalen i 1934 ble sikret «forholdsvis bra kvoter» i forhold til norsk import av vin og brennevin i følge Odd Vollan.²²⁹ Med tanke på den store eksporten av klippfisk til Spania, vil jeg si at importen av spansk vin var meget viktig for Norge.

Del 2: Betydningen av eksportvarene for Norge og Spania betydning for dem 1920-1935

Som denne delen av kapitlet skal vise var Spania også viktig for en rekke viktige eksportvarer tilknyttet betydningsfulle norske næringer med mange sysselsatte. Disse varene hadde også en høy eksportverdi:

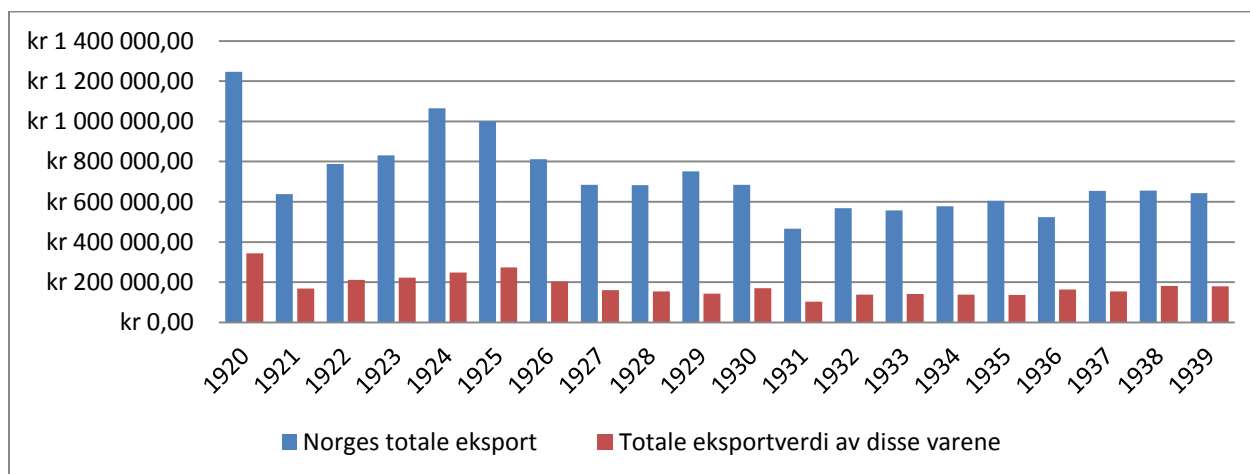
Totaleksport av de viktigste varene til Spania 1920-1939 i 1000 kroner:

Tabell 4.7 og 4.8: Årsaken til at tremasse og cellulose er høyere enkelte år har med mindre detaljerte føringer i de tidligere årene. Selv om Spania importerte en del våt tremasse mot slutten av denne perioden er det den tørre tremassen jeg har fokuserer på: Kilde: Norges Handel 1920-1939.

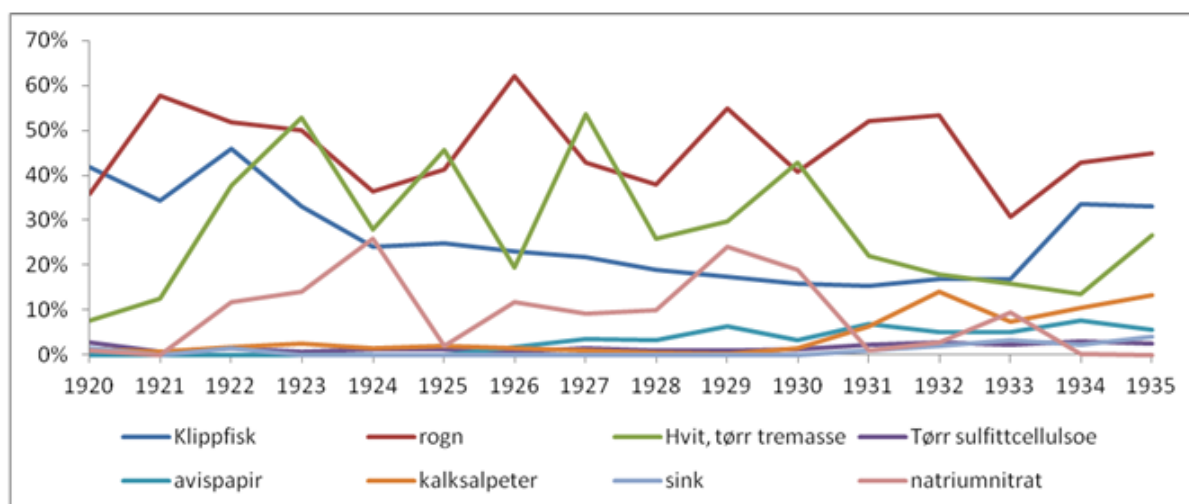
²²⁹ Vollan 1956 s 456

Disse varenes andel av total eksportverdi i 1000 kroner 1920-1939:

Tabell 4.9: Kilde Norges Handel 1920-1939

Spanias andel av totaleksportverdien av de viktige varene 1920-1935:

Tabell 4.10: Grunnen for at tremasse går såpass opp i 1922 er fordi dette året kommer delingen mellom typene. Det er derimot ikke vist hvilken del av den hvite tørre tremassen Spania utgjorde så har sammenlagt tallene i tabell 3. og deretter fokusert på Spanias andel av den hvite tørre tremassen. Når det kom til cellulose har jeg lagt sammen Spanias andel av både bleket og ubleket tørre sulfittcellulose frem til 1931, deretter skiller jeg ut og fokuserer på den bleke tørre sulfittcellulosen.

Spanias andel og plassering i forhold til andre land i tonnasje av eksportvarene 1920-1935:

Spanias andel av klippfiskeksporten utgjorde i gjennomsnitt 26 % av Norges totaleksport på 38 000 tonn. Andelen hadde gått fra 46 % til 33 % mellom 1922 til 1923 og opp fra 17 % til 33 % mellom 1932 og 1933. Portugal hadde vært den største importør av klippfisk fra 1924 til 1934 mens Brasil, Cuba og Argentina var de øvrige viktige markedene i tillegg til Italia som regel var den sjette største blant importørene. Andre land importerte langt mindre enn disse

landene.

Går man videre til den norske eksporten av salt torskerogn importerte Spania i gjennomsnitt 46 % av den gjennomsnittlige totaleksporten på 7 200 tonn. For årene der Spania ikke var den største importøren var det Frankrike som var nest størst. Andre importører som for eksempel Portugal og Marokko hadde en langt mindre import på rundt 1-2 % i 1934.

Når det kom til papirmasse kan man se at Spanias andel av den tørre tremassen, utgjorde 8 % av totaleksporten på 9 600 tonn i 1920 og 14 % av totaleksporten i 1921 på 7 100 tonn. Etter 1921 var det store variasjoner i den spanske andelen etter at den gikk opp og ned i trå med Spanias andel. For disse årene var det Storbritannia og Frankrike som var de nest største markedene foruten årne da Frankrike utgjorde størst mengde.²³⁰

I 1926 hadde Spanias andel av tørr tremasse falt til 18 %, men dette var ikke langt fra øvrige importører eller Hellas som var den største med 22 % av totalimporten på 2 200 tonn. Etter delingen mellom hvit og brun masse i 1927 kan man se at Spania i enkelte år hadde dominert eksporten av den brune massen, men det ikke hadde vært noen import i andre år.²³¹ Ved utgangen av perioden utgjorde den spanske importen bare 12 % i 1935 av en totaleksport på 2 300 tonn. De andre importørene for disse årene var for eksempel Brasil som importerte 28,5 % og Frankrike med sine 25 % i 1933 mens Spania utgjorde det tredje største avsetningsmarked for denne varen.

Går man over til den tørre cellulosen, ser man at Spania i 1920 sto for 3 % av den totale eksporten på 210 180 tonn. I 1921 sto bare Spania for 1 % av totaleksporten på 82 100 tonn. Hvis man ser på fordelingen av de ulike cellulose typene etter delingen i undersorter i 1922 var Spanias totale celluloseimport 4 000 tonn som var fordelt mellom: 2400 tonn ubleket sulfittcellulose, 1000 tonn sulfatcellulose og 566 tonn bleket sulfittcellulose. Spania var dette året den fjerde største importør av sulfatcellulose, den femte største for ubleket. Man må derimot helt ned til en 15.plass for å finne Spanias andel av bleket sulfittcellulose.

Totaleksport av tørr cellulose generelt fra 1922 var i gjennomsnitt ca. 210 000 tonn til en verdi av 71 millioner kroner. Spania utgjorde i snitt en meget liten andel av dette, rundt 2 %. Det var også her en rekke variasjoner i andelen.²³² Dette var langt under de tradisjonelt større handelspartnere som Storbritannia, USA, Tyskland og Japan som utgjorde de største

²³⁰ For 1922 var den spanske andelen av tørr tremasse hele 25,7 % av totaleksporten på 6 600 tonn og hele 52 % i 1923 for 2 500 tonn. I 1924 utgjorde Spania 28 % mens Frankrike utgjorde 43,7 %. I 1925 var Spanias andel 36 % og den franske 25 % av en total på 3200 tonn.

²³¹ Et eksempel her var i 1932 da Spania importerte hele 75 % av totaleksporten på 215 tonn mens Storbritannia dekket resten. I 1931 importerte Spania 43 % av en totaleksport på 106 tonn mens USA tok resten. For den hvite tremassen fortsatte den spanske andelen av totaleksporten å variere sterkt utover disse årene.

²³² Toppåret var i 1924 da Spania utgjorde 5 % av en totaleksport på 168 000 tonn mens året etter var bunnåret med 0,7 % av 217 000 tonn.

avtakerne.²³³

Spanias andel av kalksalpetereksporten kan man se at den spanske importen utgjorde i snitt mellom 1920-1935 bare 3,9 % av totalen på 220 700 tonn til en gjennomsnittlig totalverdi på 37,2 millioner. Også denne importen viste variasjoner med større andel til tider.²³⁴ Tradisjonelt større handelspartnere lå langt over som i 1920 da Danmark importerte hele 58 %. Spanias plassering som importør varierte fra å være den ellevte største i 1921 til den femte største i 1935 hvor den spanske andelen var 12 % av totaleksporten på 353 600 tonn.

Av natriumnitrateksporten kan man se at Spania bare utgjorde 1 % av totaleksporten i 1920. Etter sitt fravær blant importørene i 1921, importerte Spania hele 13 % av totaleksporten i 1922. Denne andelen førte også til at Spania utgjorde det tredje største avsetningsmarked mens Nederland var det største med 21 % av totalen. Utover perioden varierte den spanske andelen for denne varen i meget stor grad. Spanias plassering varierte i alt størst og nest størst til den 16. største.²³⁵

Spania andel for de årene det ble eksportert sink til dette markedene fra Norge, kan man se at av en total eksport på 11 188 tonn i 1920 sto Spania for bare 1,8 %. Her var det Storbritannia som var størst med for 76,5 %. I 1922 utgjorde den spanske andelen 1,4 % mens Storbritannia utgjorde 61 %. Fra 1931 til 1935 kan man se at totaleksporten av sink var på 42 600 tonn hvorav Spania avtok 2,6 %. Det var de tradisjonelt større handelspartnere som utgjorde størst andel av sinkeksporten, men selv her var det variasjoner i importen av denne varen.²³⁶

For øvrige eksportvarer kan man se at totaleksporten av avisepapir fra 1926-1935 hadde et gjennomsnitt på 143 000 tonn. Den spanske andelen utgjorde derimot bare den trettende største importøren med 2,5 % av totaleksporten på ca. 139 000 tonn i 1926. Plasseringen blant importørene videre i denne perioden varierte fra en fjerdeplass i 1929 til en åttendeplass i 1930. De største importørene var som regel Storbritannia som i 1930 hadde 24 % av

²³³ Norges Handel 1920-1935

²³⁴ I 1931 utgjorde toppåret med 6 % av totalimporten mens 1929 utgjorde bunnåret med 0,2 %. I 1920 importerte Spania bare 1 % av totaleksporten som var på 117 000 tonn for 41 millioner kroner.

²³⁵ I 1923 var Spania nest størst med 15 % mens USA var største med 23 %. For 1924 var Spania størst med hele ca 26 % og USA nest største med 19,5 %. Videre i denne perioden ser man at Spania var omtrent den fjerde største importør frem til 1928 da det var et fall ned til å utgjøre den åttende største. I 1929 var Spania igjen det nest største, men etter et fall ned til den syvende største i 1931 med bare 1,5 %. Det ble en gradvis stigning til 1933 da Spania igjen importerte 10 % for så å falle ned til 0,5 % året etter og så lavt som den 16. importøren.

²³⁶ Storbritannia sto for 24 % av totaleksporten i 1931 på 45 300 tonn mens Tyskland var størst i 1935 med 33 % av totalen på 42 000 tonn. Dette året var ikke Storbritannia en stor importør med bare 4,2 % mens Frankrike var nest størst med 22 % etterfulgt av Belgia med 9 % og Sverige med 6 %. Andelen for Spania, Sveits, Danmark, Østerrike og Storbritannia hadde en andel ikke så ulik hverandre dette året.

totaleksporten og dermed var den største importørene. I 1935 utgjorde Spania bare 6,5 % av totaleksporten på 135 000.

Del 3: Betydningen av eksportvarene for Norge og Spanias betydning for dem 1920-1935:

For å starte med klippfisken kan man se at fiskenæringen i sin helhet hadde en meget stor betydning for Norge i mellomkrigstiden. Ikke bare sto denne næringen for 25-30 % av de norske eksportinntektene i mellomkrigstiden,²³⁷ en stor del av de norske arbeidstakerne var tilknyttet denne næringen. Mens enkelte hadde fiske som biinntekt, var det for perioden 1920-1939 rundt 30 000 nordmenn som hadde fiske som eneste inntekter.²³⁸

Medregnet sysselsatte i mottaksapparatet med salting, tørking, preservering og lignende, ser man klart den betydning fisket hadde for Norge. I tillegg kan man se at økningen i sysselsetting i fiskenæringen fungerte som «*en støtdemper mot arbeidsledigheten*» i følge Grytten.²³⁹

Går man nærmere inn på selve klippfisken kan man se at denne varen hadde en eksportverdi på 28,4 millioner kroner for perioden 1920-1939. At denne eksporten var viktig kan man tydelig se ved at 90 % av fiskemengden Norge tok opp gikk til eksport.²⁴⁰ Hvor stor mengde klippfisk som ble tilvirket kan man se med at produksjonen mellom 1929-1935 var i snitt 90 000 tonn.²⁴¹ Totalen hang naturligvis sammen med variasjoner i fangsten og eksporten. I 1939 ble det totalt tilvirket 83.991 tonn klippfisk. Samtidig kan man se at med overskudd fra året før var klippfiskbeholdningen i Norge allerede den 1. januar i 1939 så stor som 160 000 tonn.²⁴²

Problemer for fiskenæringen og norsk klippfisktilvirkning 1920-1939:

Fiskenæringen ble antageligvis hardest rammet av krisen i mellomkrigstiden. For årene 1919-

²³⁷ Hanisch, Sjøilen og Ecklund 1999 s 122

²³⁸ I 1920 og 1926 kan man se at 26 % av totalt 107 038 og 98 749 fiskere hadde dette som eneste inntekt. I 1930 hadde 28 % av 102 123 fiskere dette som eneste inntekt mens andelen i 1935 var på 31 % av 114 381 fiskere. Andelen i 1936 var også 31 % mens antall fiskere var oppe i rundt litt under 120 000. Antall fiskere steg i 1937 til 123 427, til 124 655 i 1938, og i 1939 var det bare en liten tilbakegang til 124 060. Av dette kan man se at i 1937 hadde 30 % det som eneste inntekt, 36,5 % i 1938 og 29,5 % i 1939: Statistisk årbok 1924 s 79 og 1940 s 73 og 1941 s 86

²³⁹ Grytten 1994 s 59

²⁴⁰ Grytten 1994 s 59

²⁴¹ Produksjonen var høyest i 1929 og 1930 med 135- og 137 000 tonn for deretter å falle ut til 62 000 tonn i 1931. Foruten en oppgang til ca. 78 000 tonn i 1932 og 1933 falt denne videre til 69 000 tonn i 1934 og 61 000 tonn i 1935: Norges Fiskerier 1939 s 20-23

²⁴² Norges Fiskerier 1939 s 20-23 og brev fra Karl Aarsæther 3. mars 1939 til Alfred Madsen(RA/s-1377/d/da/10013/2)

1939 hadde fiskeri bare en ledighet på 1,7 %.²⁴³ Forklaringen i dette var at mange fiskere også hadde annet arbeid i tillegg som har nevnt ovenfor.

Samtidig slo fisket feil flere steder ved kysten samtidig og det var til tider var en stor overproduksjon. Fiskeprisene falt på det internasjonale marked noe som var uheldig siden fiskenæringen var meget sårbar overfor endringer i markedet. Årsaken var at den hadde begrensede markeder for enkelte av produktene. Særlig gjaldt dette tørket og saltet fisk. Andre industrier, som hadde et større marked, led ikke av de samme problemer som fiskeriindustrien.²⁴⁴

For fiskenæringen ville eventuell økt konkurranse eller betalingsproblemer i et importland få fatale følger for hele kystøkonomien. Norge hadde blant annet mistet sitt russiske marked for saltsild etter revolusjonen der samtidig som man tapte terreng generelt til konkurrenter i som Island. Et lyspunkt var at fiskenæringen økte sine salg av tørrfisk til Vest-Afrika. Omslaget kom i 1929 da Norge opplevde avsetningsvansker etter at flere land gikk over til å innføre kvotebestemt import av fisk.²⁴⁵

Fra 1936 gikk den staten med på å hjelpe næringen med å sikre minstepris på fisk. Siden de svingende markedskreftene hadde påført fiskenæringen tap ble så disse kreftene satt under statlig administrasjon. Forbedring i prisene på fisk mente man ville føre til økt lønnsomhet noe som igjen ville føre til at flere kunne ansettes i fiskeriene.²⁴⁶ Ved slutten av perioden kan man se at 1938 var et dårlig år for de fleste næringer som arbeidet med eksport fiskeprodukter.²⁴⁷

Disse vanskene for fiskenæringen generelt kan man se også gikk ut over klippfiskeeksporten. Gjennomsnittverdien for klippfisk, som hadde gått fra 1,25kr pr kg i 1920 til 0,52 kr i 1935, hold seg stabil med 0,50 kr i 1936 kr til 0,52 kr i 1939.

Fure trekker frem at klippfisknæringen var i krisen gjennom hele mellomkrigstiden, og særlig på 1930 tallet.²⁴⁸ Som vi kan se nedenfor i tabell 4.11, var det en nedgang i totaleksporten utover 1930 tallet. Odd Volla sier at forklaringen på nedgang i eksporten til de viktigste importørene av norsk klippfisk også var på grunn av «amatører» som med sine salgsmetoder hadde ødelagt de norske klippfiskmarkedene. Det hadde også vært en «ødeleggende konkurranse» i tillegg til «slurv ved tilvirking» noe som hadde ødelagt for

²⁴³ Grytten 1994 s 177-178

²⁴⁴ Kjeldstali 2005 s247, Lange 2005 s 12 og Fure 1996 s 178

²⁴⁵ Hodne og Grytten 2002 s 150-151 og Tuveng 1939 s 281

²⁴⁶ Lange 2005 s 44

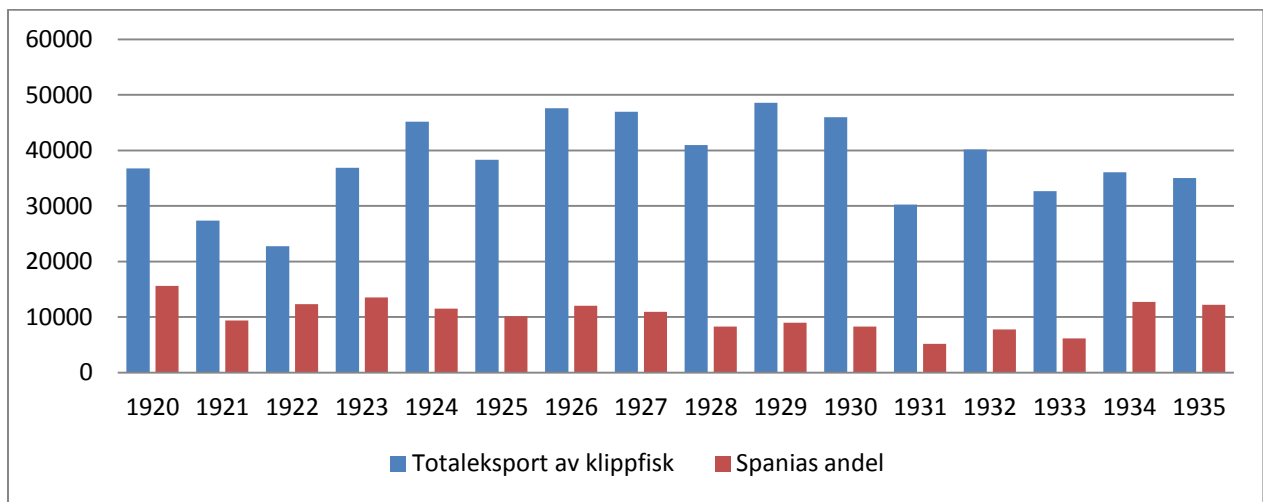
²⁴⁷ Særlig berørte problemene dette året hermetikkindustrien og tørrfiskeeksport Norges Handel 1938 s 20

²⁴⁸ Fure 1996 s 174

Norge på de viktigste klippfiskmarkedene.²⁴⁹ Selv med statlig subsidiering befant klippfiskeeksportørene seg i en krise utover 1930tallet.²⁵⁰

Betydningen Spania som importør av norsk klippfisk: Til tross at Spania hadde vært nest største importør av klippfisk i en rekke av disse årene, og var et av de viktigste markedene for klippfisken, var det en minkende eksport til dette markedet.

Totaleksporten av klippfisk 1920-1935 og Spanias andel av dette i 1000 tonn:

Tabell 4.11: Kilde Norges Handel 1920-1935.

Vollan trekker frem at nedgangen i eksporten til Spania hang sammen med en øket interesse for, og eksport til, Latin-Amerika. Denne endringen sørget for at kvaliteten som før gikk til Spania ble sendt til Latin-Amerika. Dette førte til at kvaliteten på norsk fisk i Spania ble dårligere og importen av norsk fisk gikk dermed tilbake i Spania. Dette var ikke en fordel siden tilbakegangen på det spanske markedet hadde vært større enn fremgangen på de oversjøiske markedene.²⁵¹

Vollan trekker videre frem at Latin-Amerika allerede tidligere hadde erstattet Spania og Portugals betydning for norsk klippfiskeeksport.²⁵²

Til tross for dette kan man se at Spania var den største importør av saltfiskprodukter i verden for hele min periode og derfor av en stor betydning. Ifølge Vollan sine beregninger, kan man se at mellom 1920-1939 utgjorde Spanias snittvise import 60 000 tonn hele 25 % av

²⁴⁹Vollan 1956 s 399 og s 348 og s 423

²⁵⁰Vollan 1956 s 399 og s 348 og Kjeldstadli 2005 s 19

²⁵¹Vollan 1956 s s 331 og s 36: kan lese at selve råfisken ble også dårligere som følge av denne ekspansjonen og dette forklarte tapet Norge hadde hatt på Catalonia: Vollan 1956 s 373

²⁵²Vollan 1956 s 331

totalimporten på 258 844 tonn.²⁵³ Samtidig kan man se at i et «normalår», skulle angivelig det gjennomsnittlige saltfiskkonsumet i Spania ligge på mellom 70-75 000 tonn.²⁵⁴ Samtidig kan man se at Norge nøytt godt av det innførte kvotesystem i Spania.²⁵⁵

Når det kom til prisen de ulike landene ga for klippfisk kan man se at det var Argentina, Brasil og Cuba som ga best pris pr kilo av de største importørene mens Italia ga dårligst pris. I 1928 hadde Argentina best pris med 0,90kr mens Brasil hadde gitt 0,80 kr, Cuba 0,78 kr mot Spania som ga 0,71kr, Portugal 0,70kr mens Italia ga dårligst pris med 0,68kr. I 1935 så man at fortsatt ga Argentina best med 0,66kr, Brasil nest mest med 0,56kr deretter Cuba med 0,52 kr noe også Italia ga. Spania og Portugal ga 0,49 og 0,47 kr kiloet dette året. Denne situasjonen var meget lik de fleste andre år.²⁵⁶

Det var snarere Spanias høye forbruk og gode forutsetninger for import, samt fordeler under kvotesystemet, kam man si at Spania var viktig for norsk klippfisk for 1920-1935.

Rogn: Selv med sin lille eksportverdi var rogn fortsatt en viktig eksportartikkel for Norge. Det var samtidig også en stor mengde saltet torskerogn som hadde behov for avsetning. I gjennomsnitt fra 1926 til 1939 produserte Norge 48.856 hl saltet torskerogn. Produksjonen lå på en ca. 29.000hl i 1935. Man skal her ha i tankene at det nettopp var en økt mengde tilvirket rogn i Norge. Den omtalte økningen i oppbrakt fiske for de siste årene frem mot andre verdenskrig, førte til økt produksjon av saltrogn. I 1939 var beholdningene av torskerogn oppe i hele 8000 tonn.²⁵⁷

Folk tilknyttet denne næringen inngikk i «fisketilvirkere» som vi har sett under hermetikk og salting av fisk. I tillegg avsetningen og personer tilknyttet denne næringen, kan man se at rogneksporten hadde en betydning også for andre eksportvarer. Det skal for eksempel ha vært viktig å få solgt unna rogn samt opprettholde eksporten ved lofotfiskets start. Dette ga i tillegg til en «*tilfredsstillende rognpris*», også en øking i gjennomsnittsprisen for skreien.²⁵⁸

Det eneste problemer jeg kan se for denne eksportvaren var fall i pris. Denne hadde

²⁵³ Vollan 1956 s 17-18

²⁵⁴ DNKL til HD 31. August 1945(RA/s-1377/d/da/10013/2). Finnes også referanse til denne i en kopi av DNKL skrivelse av 10. oktober 1946 fra DNKL til Forsyningsdepartementet(RA/S-2791/D/dda/L0939/1)

²⁵⁵ Ganget også England mens det ble en ulempe for Island og Færøyene. Vollan 1956 s 455

²⁵⁶ For å trekke frem 1925 som eksempel, kan man se at Spania og Portugal ga 1,20 kr mens Brasil og Argentina ga 1,50 kr, Cuba 1,40. Italia på sin side ga bare 1,10 kr. I 1930 ga Argentina 0,77 mot Brasil som ga 0,71kr, Cuba som ga 0,64 mens Spania ga 0,56, Portugal 0,55 og Italia 0,56. I 1933 ga Spania og Portugal 0,46kr mens Argentina ga 0,62kr, Brasil 0,56 kr, Cuba 0,52 kr og Italia 0,45 kr.

²⁵⁷ Norges Fiskerier 1930 s 35 og Norges Fiskerier 1939 s 18, s 24-25

²⁵⁸ N. Anthonisen og Co. UD(RA/s-2259/dk/13277)

stupt i verdi fra 1,25 kr pr kg i 1920 til 0,28 kr pr kg i 1935. I 1936 var verdien derimot 0,42 kr, men falt helt med til 0,18 kr i 1939.²⁵⁹

Spanias betydning for rogneksporten 1920-1935: At Spania var viktig for denne varen ser man med at eksporten av denne varen så å si var delt mellom Spania og Frankrike i følge norsk eksportstatistikk. Dette kan man se gjenspeilte seg i øvrige opplysninger om denne eksporten. Av den totale norske produksjonen på 60.000 tønner saltrogn skulle Spania ha forbrukt mellom 25-30.000 tønner.²⁶⁰ Når det kom til pris kan man se at Spania i 1935 ga 29 kr tonnet mens Frankrike ga 26,50 kr tonnet. Tidligere hadde Spania også gitt høyere pris ifølge norsk eksportstatistikk.²⁶¹

Papir og papirmasse: Betydningen produktene av treforedling utgjorde for Norge, kan man først og fremst se med at disse produktene allerede i 1920 hadde gått forbi eksportverdien av fiskeproduktene. Mens nedgang i fiskeprisene trakk den totale norske eksportverdien ned enkelte år, veide prisen på tremasse og cellulose opp for dette. Prisen på cellulosen veide igjen opp for nedgangen i prisen på tremasse.²⁶²

Eksporten av disse varene var viktig for Norge. Avispapireksporten hadde mellom 1920-1939 utgjort hele 33 millioner kroner i snitt. For papirmasse kan man se at bare i løpet av 1930 tallet hadde den totale celluloseeksporten utgjort i snitt 59,3 millioner kroner. Tremassen hadde utgjort 24,3 millioner kroner.²⁶³ Papirmasse sto for 14 % av den samlede norske eksportverdi i 1937. Fordelingen mellom produktene dette året var på 48 % tremasse og 52 % cellulose.²⁶⁴

Hvor viktig eksporten var for denne næringen kan man se med at rundt 60 % av den samlede norske papirmasseproduksjon gikk til eksport før andre verdenskrig.²⁶⁵ Eksporten av treforedlingsprodukter holdt liv i flere fabrikker på Østlandet. Her kan man blant annet trekke frem Union i Skien, som hadde gått fra å være en tremassefabrikk til cellulose og papir, var tyngdepunktet i skogbruksnæringen.²⁶⁶

²⁵⁹ Norges handel 1920 til 1939

²⁶⁰ N. Anthonisen og Co. til Gunnar Jahn i SSB 22. februar 1939(RA/s-2259/dk/13277)

²⁶¹ I 1928 ga Spania 27 kr tonnet mens Frankrike ga 18 kr tonnet.

²⁶² Norges Handel 1920 s 15, Norges Handel 1926 s 4-5 og Norges Handel 1935 s 14

²⁶³ Totalt for årene 1920-1939 kan man se at tørr cellulose hadde utgjort hele 63 millioner kroner i snitt mens tørr tremasse bare hadde utgjort 873 320 kr i snitt. Norges Handel

²⁶⁴ Til sammenligning kan man se at Finland samme år hadde fordelingen 20 % tremasse og 80 % cellulose mens Sverige hadde hele 86 % cellulose og 14 % tremasse: Evjen 1951 s 5

²⁶⁵ Evjen 1951 s 5

²⁶⁶ Grytten og Hode 2002 s 150 og s 39

Når det kommer til ansatte var det totalt 18 530 ansatte i treforedlingens 251 bedrifter i 1936.²⁶⁷ Det var herunder 90 bedrifter for papirmasse i Norge frem til andre verdenskrig.²⁶⁸ I tillegg kom det en rekke næringer tilknyttet denne industrien som fløting, hugging, transport og andre virksomheter.²⁶⁹

Problemer i papir og papirmasseindustrien 1920-1939: Også denne næringen hadde opplevd endel vansker i mellomkrigstiden. Nedgangen i eksporten av treforedlingsprodukter skyldtes konkurransen med finsk og svensk skogbruk så vel som en liten etterspørsel. Det var i starten av 1920 årene at skogdrift og treforedlings priser og avsetning. Dette førte til underskudd i store deler av denne industrien. Under krisene ble det dårlig med investering i nytt utstyr i treforedlingsindustrien og produsentene satset på karteller og produksjonsavtaler. I 1931 «sto» produksjonen av papirmasse i Norge på grunn av arbeidskonflikt.²⁷⁰

Det hadde også vært avtaler om produksjonsbegrensning mellom Norge og andre produsenter for å løse problemene til papirmasse eksporten og stabilisere priser.²⁷¹ Dette var meget viktig siden når store deler av treforedlingsindustrien gikk med underskudd, ble arbeidsledigheten meget høy der skogbruksnæringen dominerte. Særlig gjaldt dette Hedmark og Oppland. Man kan se at ledigheten var meget høy i industristrøk på Østlandet.²⁷² Papirindustrien hadde en ledighet på hele 13,8 % mellom årene 1919-1939.²⁷³

Prisen på papirmasse hadde vært lave så vel som en liten etterspørsel og det var nedgang på de fleste markeder i mer eller mindre grad. Det var slutten en avtale mellom de nordiske landene om produksjonsbegrensning av papirmasse i 1938. Det blir derimot opplyst hadde ikke dette ført til noen nevneverdig stramming av markedet.²⁷⁴ På grunn av vanskelige avsetningsforhold hadde både papir og papirmasse opplevd nedgangen i eksporten i 1938.²⁷⁵

Utslaget av disse problemene kan man se med fall i eksportverdien av disse produktene. Verdien på tørr tremasse hadde falt fra 530 kr tonnet til 88,25 kr tonnet mellom 1920-1935. Verdien steg til 111 kr i 1939, men var fortsatt lavt. Verdien på tørr cellulose

²⁶⁷ Statistisk årbok 1939 s 76-88 og Statistikkens årbok 1938 s 84

²⁶⁸ Statistisk årbok 1939 s 76-88 og Evjen 1951 s 10

²⁶⁹ Major C. F. Michelet i skrivelser om «handelsforbindelse med Spania» fra 1. desember 1937 som er å finne i «Norge og ufreden i Spania» (Ra/s-2259/dya/19045-48)

²⁷⁰ Grytten 1994 s 163-166, Lange 2005 s 12, Hanisch, Sjøilen og Ecklund 1999 s 149, Hodne og Grytten 2002 s 150, Evjen 1951 s 5 og Norges Utenrikshandel 1938 s 129

²⁷¹ I 1930 kom en avtale mellom Norge, Finland og Sverige, Tyskland, Østerrike og Tsjekkoslovakia om en produksjonsbegrensning for sulfittcellulose. I 1931 kom en avtale for tremasse mellom Norge, Sverige og Finland: Evjen 1951 s 5

²⁷² Hanisch, Sjøilen og Ecklund 1999 s 149 og Grytten 1994 s 139

²⁷³ Grytten 1994 s 177-178

²⁷⁴ Norges Handel 1938 s 24

²⁷⁵ Norges handel 1938 s 28

hadde derimot falt fra 7,2 kr pr kilo i 1920 til 2,2 kr i 1935, men 2,4 kr kiloet i 1939. Årsaken hadde vært de vanskelige prisforhold, men det hadde vært en bedring fra 1936.²⁷⁶

Spanias betydning for eksporten av papir og papirmasse 1920-1935: Ifølge Knut Evjen var ikke Spania noe hovedmarked for norsk papirmasse. Det var Storbritannia og USA som var de største mens de to minste av de viktigste markedene var Brasil og Argentina.²⁷⁷ Dette ser man gjenspeilet i den norske eksportstatikken. Til tross for dette kan man se at sammen med Brasil og Argentina, ble Spania av Evjen selv blitt omtalt som store importør av papirmasse.²⁷⁸

Spanias betydning for denne næringen var derimot knyttet til eksporten av den tørre papirmassen slik vi har sett tidligere.²⁷⁹ Når det år det kom til pris kan man se at Spania hadde gitt gode priser tidligere på sulfittcellulose.²⁸⁰ I følge norsk eksportstatistikk, med fokus på tørr sulfittcellulose, kan man se at dette ikke helt stemte i forhold til andre importører.²⁸¹

I tillegg kan man se at Spania var viktig for enkelte fabrikker. Dette kan man se med at de 6000 tonn cellulose som gikk til Spania pr år sørget for å holde 60 menn i arbeid i følge Major C. F. Michelet fra Celluloseforeningen.²⁸² Toten Cellulosefabrikk AS kunne blant annet opplyse at de hadde hatt et betydelig marked i Spania før borgerkrigen. Union Paper Co. fra Skien hadde ført krigen solgt 2 500 tonn avispapir til Spania.²⁸³

Med disse forhold i grunn vil jeg si at Spania var av en viss betydning for norsk papirmasseeksport, og da i særlig grad for den tørre papirmassen.

Kalksalpeter, natriumnitrat og sink: Disse produktene av den elektrokjemiske industrien var viktige for Norge. Disse tilhørte en industri med mange ansatte og med store eksportinntekter.

Her kan man se at denne industrien hadde sørget for økt industrialisering og tettsteddannelse i de steder der denne hadde slått rot. Her kan man trekke frem både Hydros fabrikk på Rjukan

²⁷⁶ Norges Handel 1938 s 24

²⁷⁷ Evjen 1951 s 14

²⁷⁸ Evjen 1951 s 6

²⁷⁹ Det er ikke i noen andre kilder opplyst hvilken type Spania var viktig for så jeg har tatt denne vurderingen ut fra eksportstatistikken. I den var det for den ublekede tørre sulfittcellulosen at Spania viste størst betydning og for tørr tremasse. Brun tremasse var ikke en vareartikkel av stor betydning hverken i total mengde eller verdi selv om Spania dominerte i de årene man ser denne varen nevnt.

²⁸⁰ Norges Utenrikshandel 1930 s 189

²⁸¹ I 1935 kunne man se at Spania med 213 kr tonnet betalte ca. 57 kroner mindre enn Tsjekkoslovakia, 52 kroner mindre enn Japan, 33kr mindre enn Tyskland, 14 kr mindre enn Storbritannia, men 9,50kr mer enn Frankrike

²⁸² Major C. F. Michelet i skrivelsen «handelsforbindelse med Spania»(Ra/s-2259/dya/19045-48)

²⁸³ Brundtland 1962 s 97-98

og sinkverket i Odda.²⁸⁴ Norsk Hydro, Norges største bedrift på denne tiden, hadde 3110 ansatte frem til andre verdenskrig.²⁸⁵ Som vi så i del 1 av dette kapitlet var det også en hel del sysselsatte tilknyttet sinkverket i Odda.

Går man over på to av Hydros viktigste produkter kan man se at den totale eksportverdien av kalksalpeter var på 39,2 millioner kr mens natriumnitrat var 6 millioner for årene 1920-1939. Selve betydningen av natriumnitrateksporten for Norge har jeg ikke kilder på for uten eksportverdien.

Hydro gikk i 1929 over fra å produsere «Norgessalpeter» til den renere, tyske «kalksalpeter».²⁸⁶ Produksjonen økte betydelig etter denne endringen. I følge Imperial Institute-kildene gikk produksjonen fra rundt ca. 150 000 tonn ved slutten av 1920 tallet til over 400 000 tonn ved starten av 1930 tallet. Fra og med 1934 var produksjonen rundt 350 000 tonn.²⁸⁷ Betydningen av kalksalpeteren kan man tydelig se med at Hydro sto og falt på dens avsetning siden hele 90-95 % av produksjonen ble solgt utenfor Norge.²⁸⁸

Hydro hadde gjort det bra på 1930 tallet med et overskudd i selskapet foruten 1934 som var et krisear. Årsaken var å finne i at Hydro produserte billigere enn konkurrentene og kunne dermed tåle prisfallet bedre.²⁸⁹

Betydningen av sinkeeksporten for Norge, kan man se at eksporten av denne varen hadde en gjennomsnittverdi mellom 1920-1939 på hele 8,9 millioner.²⁹⁰ Produksjonen av sink tok seg opp fra 2 000 tonn tidlig på 1920tallet til 5 400 tonn i 1929 og til hele 34 000 tonn og 44 300 tonn i 1935. Produksjonen ut denne perioden holdt seg stabil med 44 300 tonn i 1936, nedgang til 40 600 tonn i 1937 men økte til 45 000 tonn i 1939.²⁹¹ Hvis man legger sammen disse tallene for norsk produksjon fra Imperial Institute -kildene med tallene over sinkeeksporten fra Norges Handel, kan man se at Norge eksporterte 90-95 % av totalproduksjonen.

Betydningen av denne produksjonen med tanke på sysselsatte har vi allerede sett var stor tidligere i dette kapitlet.

Problemer for disse produktene 1920-1939: Produkter av den elektrokjemiske

²⁸⁴ Hodne og Grytten 2002 s 31 og s 154

²⁸⁵ Gjørme og Yttri 1997 s 42 og s 60

²⁸⁶ Gjørme 2005 s 291

²⁸⁷ Det var for eksempel 230 270 tonn i 1934 mens det i 1935 var 381 640 tonn. I 1936 gikk produksjonen ned til 349 400 tonn og 313 645 tonn i 1937. For 1938 så man bare en oppgang i produksjonen på 324 200 tonn: Imperial Institute 1934-1938

²⁸⁸ Gjørme 2005 s 335, s 326 og s 329-330 og Gjørme og Yttri 1997 s 110

²⁸⁹ Gjørme 2005 s 295 og s 354

²⁹⁰ Hvis man behandler 1930 tallet for seg selv kan man derimot se at gjennomsnittet var på hele 12,9 millioner. Norges Handel 1920-1939

²⁹¹ Imperial Institute 1934-1936 og 1936-1938 sammenlagte tall fra ulike sider

industrien hadde bredere og mer varierte markeder. Dette gjorde disse varene mindre sårbare enn varer fra de øvrige gruppene.²⁹² I følge Norges Handel var det en hel rekke ulike avsetningsmakreder for blant annet kalksalpeter, natriumnitrat og sink. Hvis alle disse importørene viste nedgang i sin import av disse varene, ville det være et problem for Norge. Elektrokjemisk industri hadde en ledighet i snitt mellom årene 1919-1939 på 7,2 %.²⁹³

Både sinkverket i Odda og Hydro opplevde problemer i denne perioden. Under krisen i 1920/1921 så man også sårbarheten i de ensidige industristedene i Norge. Et godt eksempele her kan man se med at når industrien i Odda ble stengt i 1924 ble «*grunnlaget for kommunen og befolkningens eksistens revet bort*».²⁹⁴ Når det kom til krisen på starten av 1930 tallet måtte Zinkkompaniet i Odda si opp 40 mann i 1931. Zinkkompaniet kjempet seg gjennom 1930 årene, men samtidig kan man se at arbeidsstokken ned fra 840 sysselsatte i 1937 til 770 i 1938 mens det var 660 sysselsatte i 1939.²⁹⁵

Hydro opplevde også en rekke problemer i denne perioden. Etter en liten oppgang på starten av 1930 tallet kom omslaget i 1934 med prisfall og store underskudd. Som følge av problemene i 1934 måtte Hydro rasjonalisere. Selv om Regjeringen hadde vært i forhandlinger med Hydro ledelsen angående problemene i 1934 ble resultatet likevel 700 færre arbeidsplasser totalt i selskapet.²⁹⁶

Man kan i tillegg se nedgang i eksportverdien til kalksalpeter som gikk fra en verdi på 350 kr tonnet i 1920 til 111 kr i 1935.²⁹⁷ Mellom 1936 og 1939 gikk verdien opp fra 112 kr tonnet til 123,6 kr. Verdien av natriumnitrat gikk fra 430 kr tonnet i 1920 til 132 kr i 1935. Verdien gikk videre ned til 122 kr tonnet i 1936 men var i 1939 også 122 kr.²⁹⁸ For sink kunne man se at verdien pr tonn sank fra 1000 kr i 1920 til 300 kr i 1935. Videre mellom 1936 til 1939 gikk verdien opp fra 313 kr til 359 kr. Det var med andre ord ikke en så stor krise i pris for denne siste delen av perioden som den tidligere.

Spanias betydning kalksalpeter, natriumnitrat og sink 1920-1935: Spanias andel av norsk kalksalpeter eksport økte frem mot 1935 samtidig som at Spania avtok en del natriumnitrat og sink. Foruten denne andelen har jeg funnet få andre kilder som trekker frem Spanias

²⁹² Et bevis på dette var at Norge sjeldnere ga dem samme plass eller stilte krav for dem i traktatforhandlinger som man gjorde med varer fra fiske og skogbruket: Fure 1956 s 178

²⁹³ Grytten 1994 s 177-178

²⁹⁴ Madssen 1984 s 13-14

²⁹⁵ Madssen 1984 s 13-14 og s 27-28, s 32-33, og s 80

²⁹⁶ Gjøvlme 2005 s 301-314, s 323 og 326

²⁹⁷ Her skal man huske oppstartet av produksjonen fra Zinkkompaniet så vel som Hydros endring til den hvitere tyske kalksalpeteren kan ha spilt inn

²⁹⁸ Det hadde derimot vært en nedgang til 110 kr i 1937, men oppgang til 119 kr i 1938.

betydning for disse varene.

For eksporten av sink kan man se at Brundtland trekker frem at Spania var betydningsfullt for avsettingen av sink.²⁹⁹ Betydningen av Spania ved å sette dette i sammenheng med at Spania i enkelte år utgjorde en av de større importørene. Spania var mest viktig for importen av sinkmalm for å holde produksjonen, og dermed eksporten, av sink i gang.

For prisen på sinken kan man se at Spania var blant de blant de land som ga best pris. For 1935 ga Spania ca. 304,63 kr tonnet mens Frankrike ga 300,23kr, Sverige ga 284,53kr, Sveits ga 279,55 kr mens Storbritannia ga 267 kr. Dette var ikke en så ulik situasjon fra tidligere år.³⁰⁰ Foruten en viss andel av totaleksporten i enkelte år, kan man ikke si at Spania var av en så stor betydning for eksporten av disse varene av den elektrokjemiske industrien i denne perioden.

Prisforskjellen var heller ikke særlig stor for kalksalpeter. Spania ga 123 kr tonnet i 1935 mens Finland og Latvia ga 127 kr og 139 kr. Disse to var, i likhet med Spania ikke store importører.³⁰¹ Det var bare Sverige som hadde en større pris for omtrent tilsvarende import som Spania, men man fikk bare 2 kr mer for eksporten dit. Landene som importerte mest, Danmark, Egypt og USA, hadde en langt lavere pris.³⁰² Når det kom til prisen på natriumnitrat var det heller ikke Spania som ga best pris i forhold til andre importører.³⁰³

Med dette vil jeg si at Spania betydning for disse varene var i eksportverdien av disse til det spanske markedet og ikke i andre forhold slik med enkelte andre eksportvarer.

Del 4: Skipsfartens betydning for Norge og Spanias betydning for skipsfarten 1920-1935

Skipsfarten hadde en meget stor betydning for Norge. Skipsfartens betydning for norsk økonomi har blitt understreket med at det knapt ikke var et «*land i verden som er så avhengig av skipsfarten som Norge*».³⁰⁴ Skipsfartsnæringen var avhengig av verdenshandelen siden den

²⁹⁹ Det trekkes derimot ikke frem om dette er bare for årene 1936-1939 eller også tidligere: Brundtland 1962 s 31.

³⁰⁰ Kan sette inn et par andre år, 1925, 1928, 1930

³⁰¹ I følge Imperial Institute var den finske importen bare rundt 20 000 tonn mens den latviske rundt 9000 tonn.

³⁰² I 1935 ga Danmark ga 117 kr tonnet, USA 100kr og Egypt bare 94,50kr. Storbritannia hadde bare 94,50kr. For 1936 ser man at Storbritannia fortsatt ga bare 95kr mens USA ga 104kr, Egypt 100kr, Finland 123kr, Sverige 127 kr mens Nederland ga hele 142kr, men hadde en mindre import. Storbritannia som ga mest for denne varen i med 943 kr tonnet i 1935. Eksporten dit var derimot meget liten: Norges Handel 1935 og 1936

³⁰³ Her kan man se at i 1933 ga for eksempel Spania 136 kr tonnet mens den største importøren, Frankrike ga 149 kr.

³⁰⁴ Randulff-Uppsahl 1946 s 6

norske utenrikshandelen ikke kunne beskjeftige mer en 1/5 av den norske utenriksfarende flåten. Skipsfarten var med andre ord avhengig av beskjeftigelse i farten mellom andre land.
305

Hvis man går over å ser på hva skipsfarten hadde å si for Norges økonomi kan man se med at selve bruttofraktene Norge tjente i utenriksfarten, var den største og viktigste inntektspost for å dekke de store underskuddet vareomkostningene med utlandet årlig ga. I tillegg skaffet skipsfarten store inntekter til landet i form av skatteinntektene. Av den direkte skatt til stat og kommune bare for årene 1935/36 ser man at skipsfarten utgjorde 44,3 % av nettoinntekter.³⁰⁶

En fordel skipsfarten hadde var at etterspørselen etter norske skipsfartstjenester var høy samtidig som det var problemer for både norsk og internasjonal skipsfart. Årsaken kan man se i relasjon til at råstoffomsetningen ikke gikk like mye ned. Dette hadde ført til at etterspørselen etter tonnasje ikke avtok i en like stor grad som verdien av verdenshandelen.³⁰⁷ Dette bidro også til at skipsfarten var viktig for Norge.

Samtidig kan man se at halvparten av fraktinntektene gikk til å betale utgifter i utlandet³⁰⁸:

Norges inntekter og utgifter i millioner kroner 1934-1938:

	1934	1935	1936	1937	1938
Bruttofrakter	404	430	496	745	698
inntekter for vareeksport	578	604	684	822	785
Totale inntekter	1103	1170	1349	1777	1690
Innføsel	733	820	922	1287	1186
skipsfartens utgifter	210	227	262	279	283
Totale utgifter	1193	1284	1687	2129	1972

Tabell 4.12 Skal nevnes at skipsfartens utgifter var 95 % i utlandet. Totale inntekter og utgifter inkluderer andre inntekter og utgifter Kilde Randulff-Uppsahl s 7. Man kan i tillegg se i Norges Skipsfart 1930 s 12 at i 1926 var den totale inntekten for skipsfarten på 429,7 millioner kroner mens utgiftene var hele 224 millioner. I 1930 gikk hele 206 millioner til utgifter av en totalinntekt på 411,5 millioner.

Når det kom til antall sysselsatte kan man se at ved folketellingen i 1930 kan man se at så mange som 47 000 levde av skipsfarten noe som utgjorde 4 % av den samlede beskjeftigelse. I tillegg kom blant annet skipsbyggerier og verft, laste og lossevirksomhet,

³⁰⁵ Randulff-Uppsahl 1946 s 2

³⁰⁶ Tuveng 1939 s 216

³⁰⁷ Grytten 1994 s 242 og Tuveng 1939 s 284

³⁰⁸ Randulff-Uppsahl 1946 s 7, Hodne og Grytten 2002 s 140

forsikringsvirksomhet, innalandsk handel, skipsmegling og befraktning. Næringene som enten var helt eller delvis avhengig av skipsfarten, ville oppleve at forandringer for skipsfarten spredte seg «som ringer i vannet» til disse næringene.³⁰⁹

I tillegg kunne sjøfolk også ta seg arbeid i andre næringer noe som førte til at bare en liten del av befolkningen tilknyttet skipsfarten ble arbeidsløs under depresjonen i motsetning til de andre næringene.³¹⁰ Årsaken til ledigheten for sjøfarten var nedgangen i internasjonal shipping. Kystbyer knyttet til skipsfarten opplevde i tillegg høy ledighet ved problemer i denne næringen. Årsaken her finner vi med at fiskere i Norges byer tok annet arbeid utenfor sesongen. Med problemer for den norske handelsflåten ble ledigheten i tillegg forsterket i disse byene.³¹¹

I 1936 kan man se at det var hele 686 bedrifter innenfor skipsredervirksomhet med hele 31 711 ansatte. Selve skipsfarten på sin side hadde totalt 1 875 bedrifter med 34 625 ansatte.³¹² Antall sysselsatte i skipsfarten var i 29 702 personer, 31 760 i 1938 og hele 32 204 personer i 1939.³¹³

Småskipene beskjeftiget flest personer noe man ser i 1937 hvor 37 % av totalt 29 702 personer sysselsatt i den norske flåten var å finne på skip mellom 500-2000 tonn. Disse skipene dekket bare 19 % av den totalen tonnasje dette året.³¹⁴ Det var også småskipene, mellom 500-2000 tonn, hadde størst bruttoinntekt per tonn. I 1937 hadde disse en inntekt på 178,8 millioner kroner eller 24 % av totalinntekten noe som var større enn bruttoinntekten pr tonn for de større skipene.³¹⁵

Som vi har sett i kapittel 2, opplevde denne næringen en rekke problemer gjennom denne perioden. Opplag av skip var ikke en heldig situasjon for denne næringen siden det betydde at sysselsette på skip gikk ledige. Sjøfart på sin side hadde en ledighet i perioden på 15,7 %.³¹⁶

Spanias betydning for skipsfarten 1920-1935: Hvor viktig Spania var for skipsfarten kan man se med at «*Spania spiller en betydelig rolle som marked for norsk skipsfart, både for*

³⁰⁹ Lange 2005 s 49, Grytten 1994 s 206 og Randulff-Uppsahl 1946 s 8-9

³¹⁰ Lange 2005 s 49

³¹¹ Grytten 1994 s 164, s 141-143 og s 292-293

³¹² Statistisk årbok 1939: side 76-88. Herunder kan man tenke seg at det var totale ansatte og ikke bare sysselsatte på skip som Norges Skipsfart fokuserer i sine tall over sysselsatte.

³¹³ Norges Skipsfart 1937 s 8 1938-1939 s 16. Kan også se nevne at 10-12 % av disse var utlendinger.

³¹⁴ Skip over 6000 tonn, som sto for 44 % av tonnasje, hadde bare 28 % av totalt antall sysselsatt. Bare litt under 10 %, 2 782 personer, av de sysselsatte var utlendinger Norges Skipsfart 1937 s 8

³¹⁵ Dette gjaldt både for «løsfrakt» og «tidsfrakt»: Norges Skipsfart 1937 s 18:

³¹⁶ Grytten 1994 s 177-178

linjetrafikken og trampfarten».³¹⁷ For trampfarten kan man se at «Norske trampbåter har alltid funnet god beskjeftigelse fart på spanske haver og har vært godt anskrevet blant spanske importører og eksportører».³¹⁸

For å forstå denne betydningen kan man se anløp til Spania sammen med anløp til andre land. Mens det hadde vært 2279 norske anløp i Spania 1933, var det 1546 anløp i Frankrike, 1070 i Nederland, 997 i Danmark, 569 i Italia og 460 i Portugal.³¹⁹

Man kan også se at halvparten av tonnasjen som gikk fra Bergen var ble fraktet til Spania. Samtidig ser man at Spania var viktig for de mange småskipene under 2000 tonn.³²⁰ Disse skipene under 2000 tonn, som fruktskipene, hadde betydd mye for norskeskipsfart da de absorberte «så meget tonnasje på en tid av året da det ellers er smått med beskjeftigelse».³²¹ En rekke av disse var norske fruktskip.³²²

Med tanke på bunkring blir også Spania viktig. Ser man på landets geografiske beliggenhet, med havner både i Atlanterhavet og Middelhavet, blir det naturlig at tilgangen til disse var viktig for skipsfarten. I tillegg til frakt av varer kan man lese at spanske havner også var viktig for hvalfangsten.³²³

Farten på de nordspanske havnene var av en «avgjørende betydning»,³²⁴ for de linjer jeg omtalte i kapitel 3. Middelhavslinjen opplyste blant annet at de hadde en «lukrativ» fruktfrakt fra Kanariøyene.³²⁵ Vi kan også se at deler av denne farten hang sammen med importen av viktige råvarer i det norsk spanske varebyttet. Rederiet Thv. Halvorsen, hadde hatt store kontrakter innenfor malmfrakten fra Spania. Dette rederiets fart i Spania gikk direkte fra Spania med malm til Zinkkompaniet på Eitheim via belgiske haver hvor malmen ble røstet før den kom til Norge. Denne farten ble beskrevet av dette rederiet for en «uhyre viktig trafikk».³²⁶

Når det kom til inntektene for farten på Spania finnes det ikke en fullstendig oversikt over denne for perioden. Det man derimot kan trekke frem er at bare i 1913 kunne man se at av en total brutto fortjeneste på hele 437,2 millioner utgjorde Spania 3,3 % eller 14,7 millioner av dette.³²⁷ De andre opplysningene jeg har om opptjente godsfrakter i Spania er fra

³¹⁷ Fra skrivet «Norges skipsfartsinteresser på Spania» i Utenriksdepartementet(Ra/s-2259/dya/19045-48)

³¹⁸ IBID«Norges skipsfartsinteresser på Spania»(Ra/s-2259/dya/19045-48)

³¹⁹ IBID«Norges skipsfartsinteresser på Spania»(Ra/s-2259/dya/19045-48)

³²⁰ Brundtland 1962 s 18

³²¹ Fra skrivelsen «Norges skipsfartsinteresser i Spania»(Ra/s-2259/dya/19045-48)

³²² Norges Utenrikshandel 1925 s 269

³²³ Benum 1969 s 104

³²⁴ «Norges skipsfartsinteresser på Spania»(Ra/s-2259/dya/19045-48)

³²⁵ Brundtland 1962 s 57 og 53-54

³²⁶ Ferley og Eger til UD 10. februar 1938 og Thv. Halvorsen til UD 12. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19045-48)

³²⁷ Norges Skipsfart 1913 s 14 Har derimot ikke anløps statistikk for dette året å sammenligne med

1938 og 1939 i form av rute og løsfrakt. Her kan man se at verdien var på 4 millioner i 1938 og 7,1 millioner i 1939.³²⁸ Ut fra disse forhold før frem til 1936 kan vil jeg si at for den delen av den norske skipsfarten som var involvert i fart på spanske havner, var Spania av en stor betydning.

Konklusjon:

Som dette kapitlet har vist, var Spania av for årene 1920-1935 av en stor økonomisk betydning hvis man ser ut fra de viktige varer og tjenester i dette varebyttet. Disse varene og tjenestene i seg selv var av en stor betydning for Norge.

For enkelte av disse varene og næringene var Spania av større betydning enn andre. For importvarene har mine funn vist at olivenolje fra Spania var det beste til hermetikkindustrien i tillegg til at Spania var den største produsent og eksportør av denne varen. For saltimporten var spansk salt også av den beste kvalitet, særlig til fremstilling av klippfisk. Spania var også en viktig leverandør av sinkmalm til sinkindustrien, men ikke en betydningsfull avtaker av sink.

Spanias betydning for eksportvarene var mest synlig for klippfisk og rogneksporten i tillegg til en viss andel av den tørre tremassen. For avsetningen av sink, kalksalpeter, tørr cellulose og kalksalpeter var ikke Spania av en såpass stor betydning. Spania var fortsatt av en viss betydning ut fra mine funn.

Betydningen for skipsfarten var mer knyttet til de delene av denne næringen tilknyttet fart på spanske havner. Dette berørte fruktfarten samt en rekke rederier som hadde mange anløp i Spania hvorpå anløp til spanske havner var større enn blant andre, større handelspartnere for Norge. I tillegg var enkelte rederier involvert i frakten av viktige varer i det norsk-spanske varebyttet.

Alt i alt, Spania hadde før borgerkrigen utgjort en stor økonomisk betydning for flere av Norges viktigste eksportvarer, for skipsfarten og importen av viktige råvarer.

³²⁸ Totale opptjente godsfrakter var på hele 461,1 millioner i 1938 og 553,2 millioner i 1939. Største inntekten jente man på fart til USA som sto for ca 20 % av inntektene og Storbritannia med 15-20 %. Norges Skipsfart 1938-1939 s 37

Kapitel 5: Norges økonomiske betydning for Spania 1920-1939

Innledning: Jeg skal i dette kapitlet vise at Norge ikke hadde en stor økonomisk betydning for Spania, hverken fra 1920 til 1935 eller under borgerkrigen. Jeg skal først se Norges betydning for Spania mellom 1920-1935 og deretter under borgerkrigen. Som vi her skal se var det en økt fare for at Norge skulle bli utkonkurrert på det spanske markedet og dermed få en mindre betydning for Spania i fremtiden.

Del 1: Norges økonomiske betydning for Spania 1920-1935:

De eneste viktigste norske eksportproduktene var kalksalpeter og rong i tillegg til sink. Foruten disse varene har jeg ikke funnet noe som skulle tilsi at Norge var av økonomisk betydning for Spania for.³²⁹

Norges betydning for spansk skipsfart og kjøp av skipsfartstjenester: For å starte med skipsfart og skipsfartstjenester kan man ut fra Norges Skipsfart se at det bare var mellom 2-4 spanske skip innom norske havner i løpet av et år. Når det til norske skipsfartstjenester i Spania, kan man se at når det kom til fart på nordspanske havner i 1934 gjorde Norge ut fra tonnasje en «god nummer tre» etter Spania og England regnet ut fra tonnasje i følge Rederforbundet.³³⁰

Den spanske fruktfarten, hvor størsteparten av frakten gikk til England og en mindre del til de skandinaviske land, var også norske skip dypt involvert i. Av totalt 750 skip i denne frakten i 1925, skulle angivelig 600 være skandinaviske og av disse var de fleste norske skip.³³¹

Arne Olav Brundtland opplyser at det var seks andre land som hadde like stor skipsfartsinteresse i Spania.³³² Dette var tjenester som Spania like gjerne kunne skaffe seg fra andre land.

Norges andel av den spanske eksporten: Når det kom til betydningen for de spanske eksportvarene før borgerkrigen, kan man heller ikke si at Norge var av stor betydning.

³²⁹ Norge er for eksempel ikke nevnt i hverken Joseph Harrison eller Gabriel Tortella sine bøker om spansk økonomi som jeg har benyttet meg av.

³³⁰ Brundtland 1962 s 39

³³¹ Norges Utenrikshandel 1925 s 269

³³² Brundtland 1962 s 22-23

I Norges Utenrikshandel for 1925 kan man lese at Norge utgjorde i sin helhet det 12. viktigste eksportmarked for Spania for året 1924. Spanias viktigste handelspartnerne var Storbritannia, USA, Frankrike, Tyskland, Argentina og Belgia. Andelen Norge utgjorde av spanske eksportvarer dette året var ikke stort.³³³

Morten Tuveng trekker frem at Norge var et viktig marked for både Portugal og Spanias alkoholeksport før «vinlandskonflikten».³³⁴ Norge har også blitt beskrevet for å ha vært et viktig marked både for spansk het og brennevinseksport av Odd-Bjørn Fure.³³⁵

Man kan derimot ut fra norsk eksportstatistikk, samt oversikt over den spanske eskorten, se at dette ikke helt var tilfellet. I følge Norges Utenrikshandel 1925 kan man se at Norge bare sto for 0,43 % av total spansk vineksport på hele 192 549,5 millioner pesetas i 1924.³³⁶ Den eneste indikasjonen på at Norge var av en viss betydning for spansk vineksport er «vinlandskonflikten».

Spanias kjøp av norske varer og tjenester: For Spanias import av varer fra utlandet, kan man se at Norge utgjorde en større betydning for importen av enkelte varer som kalksalpeter, sink og rogn. For de øvrige spanske importvarene kan man ikke se Norge var noen betydelig leverandør foruten.³³⁷

Den norske Celluloseforeningen skrev at Spania hadde hatt en «meget stor» import av cellulose fra Norge.³³⁸ I forhold til andre leverandører var likevel ikke Norge noen stor leverandør i følge kilder over denne importen. Her det var Sverige som dominerte dette markedet. Spanias import av cellulose i 1929 er et godt eksempel på dette. Av en totalimport på 74 000 tonn kom 38 000 tonn fra Sverige, 14 000 tonn fra Litauen og 10 000 tonn kom fra Tyskland. Norge leverte kun 4 300 tonn, mens Tsjekkoslovakia leverte 3 400 tonn og Finland 3 300 tonn.³³⁹

For varer hvor Norge hadde hatt en sterk stilling kan man starte med å se at av den totale spanske importen av rogn. Denne var i 1924 på 1,7 millioner pesetas hvorav Norge sto

³³³ Av en total appelsineksport på 167,6 millioner pesetas importerte Norge bare 1,5 %. For olivenolje importerte Norge bare 5 % av totalt 88 millioner pesetas mens for appelsiner utgjorde Norge 1,5 % av totalt 167,6 millioner pesetas. Når det kom til andelen av den spanske mineraleksporten kan man se at Norge utgjorde bare litt under 5 % av den totale salteksporten på 29 millioner pesetas

Norges Utenrikshandel 1925 s 296

³³⁴ Tuveng 1939 s 236-237

³³⁵ Fure 1996 s 164

³³⁶ Norges Utenrikshandel 1925 s 296

³³⁷ Norges Utenrikshandel 1925 s 294

³³⁸ Brev fra Norsk Celluloseforrenning til UD. 25. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

³³⁹ Norges Utenrikshandel 1930 s 190-191

for 1,5 millioner.³⁴⁰ Hvor viktig importen av denne var, kan man se med at den ble regnet som en nødvendighetsartikkel i Spania siden importen hang sammen med det spanske sardiniske.³⁴¹ Dette var der derimot uenighet om blant norske rogneksportører og fiskeeksportører.³⁴²

En annen vare som Norge dominerte dette året var importen av kalksalpeter. Her kan man se at i 1924 sto Norge for 6,9 millioner pesetas av en totalimport av denne varen på 7,1 millioner.³⁴³ I tillegg til denne stillingen kan man helt klart at det var et sterkt behov i Spania for denne varen. Selv om det var en nasjonal produksjon av kunstgjødsel hadde Spania et behov for å importere denne varen.

Spania produserte bare 5 % av sitt behov til tross for at det mellom 1925 til 1935 ble utvunnet store reserver av «potassium» til fremstilling av kunstgjødsel. Eierne av denne industrien var snare opptatt av å eksportere varene enn å bruke dem i Spania.³⁴⁴

Hvor viktig Norge var i denne sammenheng kan man se med den økte eksporten dit fra 1930 av, men også stillingen tidligere på 1920-tallet. Her hadde Norgessalpeteren vært anvendt til korndyrking og frukt dyrking, med gode resultater. Selve forbruket av kunstgjødsel i Spania hadde i 1924 vært på rundt 3-400 000 tonn årlig. Fra 1932 hadde det også vært et økende forbruk i Spania.³⁴⁵ Økningen fra 1932 kan man se i sammenheng med den økte norske eksporten av kalksalpeter dit.

Selv i 1934 hadde Norge en sterk stilling når det kom til kunstgjødsel i Spania. Ved å legge sammen tallene over den norske eksporten til Spania og den spanske importen av nitrater av kalk i Imperial Institute -kidene, ser man at av en totalimport på 64 000 tonn «nitrate of lime», kom 37 000 tonn fra Norge i 1934 og 42 900 tonn av 89 000 tonn i 1935.³⁴⁶ Sammenligninger man Spanias import med år Norge eksporterte til Spania ser man også denne sterke stillingen.³⁴⁷

Går man over til den spanske sinkimporten kan man se at Norge var den største

³⁴⁰ Oppført som «andre animalske avfallstoffer»: Norges Utenrikshandel 1925 s 294

³⁴¹ Fiskeridirektøren til fiskeriavdelingen i HD 27. september 1938(RA/s-1383/da/10246-47)

³⁴² I følge firmaet N. Anthonisen var rogn ikke å regne som en nødvendighetsartikkel for spanske sardinisket, noe som skulle la seg bekrefte med de «dårlige salgene til Spania de siste årene» N. Anthonisen & co til UD 1. oktober 1938: (RA/s-2259/da/13277) Jeg ønsker her å trekke frem at dette kan dreie seg om dette firmaets salg eller for «de siste årene» relatert til årene under borgerkrigen. Kan også se i andre dokumenter rundt dette firmaet at det kan ha blitt hevdet av dem for å få fristilt valuta for sine egne rognkjøp.

³⁴³ Norges Utenrikshandel 1925 s 294

³⁴⁴ Tortella 2000 s 311-312

³⁴⁵ Norges Utenrikshandel 1924 s 229-230 og Tortella 2000 s 311-312

³⁴⁶ Sammenlagt så er både medregnet natriumnitrat og Kalksalpeter sammen med Imperial Institute 1934-1936 s 264

³⁴⁷ I 1931 sto Norge for 1/3 av den spanske importen på 1 200 tonn av «spelters and scrap» mens man kan se at i Norge men hele 89 % av totalimporten på 1 100 tonn i 1932. Norges Handel og Imperial Institute 1931-1932

leverandøren av denne varen. Dette har jeg gjort ved å legge sammen tall over Spanias totalimport av sink med den norske eksporten dit. For den spanske sinkmalmeksporten kan man se i følge Norges Utenrikshandel at Norge sto for hele importen av «kalamina» som var på 2 300 tonn.³⁴⁸ For 1934 og 1935 kan man se at Norge dekte først 59 % av totalimporten på 1700 tonn sink i 1934 og deretter hele 68 % av totalimporten på 2500 tonn i 1935.³⁴⁹ Denne sterke stillingen ser Norge også ut til å ha hatt tidligere.³⁵⁰ Spanias behov for sink må man se i relasjon til den store anvendbarheten til denne varen.³⁵¹ Hvor viktig norsk sink var for Spania, kan man se i sammenheng med at kvaliteten på den norske sinken skulle ha vært meget god.³⁵²

Norges betydning som klippfiskeleverandør 1920-1935: I motsetning til de andre varene i dette varebyttet, gikk klippfisk til forbrukere og ikke til industri. Dette satte denne varen i en særstilling.³⁵³ Her må man forstå forbruket for å forstå det behovet for denne varen. Dette var 70-75 000 tonn i et «normalår» eller 60 000 tonn i snitt for årene 1920-1939.³⁵⁴ En forklaring på den store importen av saltfiskprodukter i Spania kan man blant annet se med at Klippfisk var en matvare som var å betrakte som «allemannskost» hvorpå den ble forbrukt over store deler av landet. I tillegg hadde Spania rikelig tilgang på råvarer brukt i tilberedningen av klippfisk som tomat og olivenolje.³⁵⁵

Konsumet varierte også i de forskjellige regionene i Spania så vel som at det også var strengere krav til kvalitet på enkelte markeder. Catalonia var blant annet å regne som det mest kresne, men samtidig mest lukrative av de spanske markedene. Forbruket var også avhengig av prisen på fisken så vel som også pris og tilgang på tomat og olivenolje.³⁵⁶

Ser man videre på Norges betydning for Spania når det kom til importen av klippfisk kan man se at Norge til tider hadde hatt en sterk stilling der. Norge leverte nettopp vare av

³⁴⁸ Norges Utenrikshandel 1925 s 296. Imperial Institute kildene viser at den spanske importen var på 1 930 tonn. Imperial Institute 1924-1936 s 343

³⁴⁹ Imperial Institute 1934-1936 sammen med Norges Handel 1934 og 1935

³⁵⁰ Sammenlagte tall viser at Norge utgjorde ¼ av totalimporten på 1000 tonn i 1930 og 1/3 av totalen på 1200 tonn i 1931 mens hele 950 tonn av totalimporten på 1100 tonn i 1932. For 1920 tallet finner vi en mindre spansk totalimport, men Norge utgjorde fortsatt en stor andel av denne importen: Imperial Institute årganger fra 1920-1936

³⁵¹ <http://snl.no/sink> side besøkt 16.mai

³⁵² Madssen 1984 s 33

³⁵³ Vollan 1956 s 36

³⁵⁴ De norske klippfiskeeksportørers landsforening til HD 31. August 1945(RA/s-1377/d/da/10013/2) og Vollan 1956 s 17-18. Se også kapittel 4 i min oppgave for øvrige detaljer.

³⁵⁵ Forbruket var større hvor det var lettere tilgang på billig råvarer til fisken. Vollan 1956 s 33-36

³⁵⁶ Samtidig ser man at i innlandet, hvor befolkningen var fattigere enn i de baskiske og nordspanske kystprovinsene, hadde de lettere tilgang på billige olivenolje så vel som tomat og dermed et større forbruk: Vollan 1956 s 33-36

god kvalitet og lange tradisjoner hadde tilvent spanjolene til norsk fisk.³⁵⁷

I 1924 sto Norge sto for 14 % av den spanske totalimporten av klippfisk på 131 millioner pesetas. Newfoundland var den største leverandøren med 35 % av totalimporten på 7 7129 tonn, Island nest størst med 33 % og Norge det tredje størst med 14,5 %.³⁵⁸

Videre for årene frem til borgerkrigen kan man se at Norges andel av den spanske klippfiskimporten hadde gått ned på flere markeder innad i Spania som for eksempel Bilbao.³⁵⁹ Mens norsk fisk sto sterkest på det nordspanske markedet hadde man tapt det østspanske markedet til Island.³⁶⁰

Totalt sett for det spanske markedet kan man se at Spania for årene 1920-1939 innførte hele 34,6 % fra Island, 21,3 % fra Newfoundland, 17,6 % fra Norge, 13 % fra Færøyene mens bare 7,5 % fra Storbritannia, 4,5 % fra Frankrike og bare 0,5 % fra Canada.³⁶¹

Sammenligner man med konkurrentene, kan man se at nedgangen for norske fisk skyldtes at den hadde blitt for dyr. Allerede før krisen i 1929 kunne man se at de fattige forbrukerne i Nord-Spania foretrakk en billig vare fremfor en dyrere vare av bedre kvalitet.³⁶² Et annet viktig element når det kom til konkurransen på dette markedet og Norges stilling i forhold til konkurrenter var på grunn av selvforskyldte forhold fra norsk side slik vi har sett i foregående kapitel.

Ut fra dette kan man ikke si at Norge var av en stor betydning som klippfiskleverandør til Spania.

Konklusjon 1920-1935:

Man kan ikke si at Norge hadde noen stor økonomisk betydning for Spania i denne perioden. Hvis man sammenligner den norske importen av spanske varer og eksporten til Spania med det vi har sett om spansk økonomi i kapittel 3.³⁶³

Foruten en sterk stilling som leverandør av rogn, kalksalpeter og sink, har mine funn vist at Norge ikke var viktig for Spanias eksportvarer eller øvrige varer Spania imponerte fra utlandet. Norges stilling i den spanske fruktarten var heller ikke nok til å tilsi at norsk

³⁵⁷ Vollan 1956 s 36

³⁵⁸ Norges Utenrikshandel 1925 s 294-295

³⁵⁹ Vollan 1956 s 453-454

³⁶⁰ Det sørspanske markedet hadde Norge derimot aldri vunnet innpass på mens den islandske vare, som oppfylte akkurat dette markedets krav best, hadde sikret sin stilling der. Danmark, med sin færøyske fisk, var også populær på det spanske markedet: Vollan 1956 s 341 og s 391 og Bjarne Løkvik til De norske klippfiskeksportørens landsforening 14. januar 1937: (RA/s-1377/d/da/10013/2)

³⁶¹ «andre land oppført med bare 1,1 %: Vollan 1956 s 18

³⁶² Vollan 1956 s 33-36

³⁶³ Norge var ikke trukket frem innen noen spanske eksport og importnæringer hverken i Tortella eller Harrison.

skipsfart var viktig for Spania. Som vi skal se i den neste delen av dette kapitlet, var ikke Norge av noen økonomisk betydning for årene 1936-1939. Årsaken er som vi vil se at det var nok av konkurrenter som kunne tilby Spania tilsvarende varer og tjenester.

Del 2: Betydningen av norsk skipsfart for Spania 1936-1939:

Norges økonomiske betydning for Spania var langt mindre enn den hadde vært før borgerkrigen. For å starte denne delen med skipsfarten kan man se at det var en sterk konkurranse for den norske farten på Spania for disse årene. Behovet for Norge for disse tjenestene ser dermed ikke ut til å ha vært store. Det var uansett viktig å kunne tilby kunder de beste tjenestene siden det var en «*knivskarp på konkurranse*»³⁶⁴ på skipsfartsmarkedet generelt.

At konkurransen var et problem for norsk skipsfart var noe man tydelig kunne se i Spania. Middelhavslinjen informerte utenriksminister Koht at selv om farten på spanske havner var fri, kunne norske skipsfartens interesser risikerte å bli kastet ut til fordel for både tyske, men også engelske, nederlandske så vel som andre lands redere.³⁶⁵ Rederforbundet opplyste våren 1938 at det i konkurransen ikke ville bli gitt norske rederier «*den minste smule*» så vel som at en «*vesentlig del av de varer som hitinntil er utvekslet mellom Spania og Norge blitt befraktet med andre lands skip*».³⁶⁶

Middelhavslinjen varslet blant annet at de måtte oppgi sin lukrative frakt fra Kanariøyene i 1937. Rederiet Fred. Olsen opplyste på sin side at de ikke lengre fikk frakte frukt fra Kanariøyene til Franco-Spania. Rederiet Thv. Halvorsen fikk ikke fornyet sine kontrakter innenfor malmfrakten og hadde dermed fått en større andel av deres vanlige skipninger tatt av utenlandsk konkurranse. Tyske rederier hadde for eksempel overtatt frakten med klippfisk over Hamburg fra Færøyene som Wilhelmsen linjen tidligere hadde stått for. Rederiet Fearnley og Eger hadde mistet frakten med malm til Norge og cellulose tilbake og kunne rapporterte i januar 1938 at de også ble utkonkurrert av tyske skip. Den lukrative malmfrakten til Thv. Halvorsen mellom Belgia og Spania var som følge av dette gått til danskene.³⁶⁷

Samtidig kan man se at flere av konkurrentene ikke var avhengig av skipsfarten i like

³⁶⁴ Randulff-Uppsahl 1946 s 5

³⁶⁵ Fra Den Norske Middelhavslinje AS til UD, til Koht: uspesifisert dato(Ra/s-2259/dya/19046). I lys av andre kilder og kommunikasjon mellom partene vil det mest sannsynlig dreie seg om våren 1938.

³⁶⁶ Rederforbundet til Utenriksdepartementet 5. april 1938. oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19046)

³⁶⁷ Brundtland 1962 s 53-57, s 22-23, s 90 og s 32-35 og Ferley og Eger til UD 10. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19046-47)

stor grad som Norge. Denne næringen utgjorde for Norge 11,2 % av nasjonalinntekten i 1937, men bare 2,5 % for Danmark, 2,4 % for Nederland, 1,3 % for Storbritannia og bare 0,009 % for USA.³⁶⁸

Konkurrentene sto også sterkere på det spanske markedet for disse årene i lys av deres forhold til Franco. Tyskernes overtakelse av cellulosetransporten mellom Norge og Spania ble forklart med at cellulosen måtte betales med pesetas. Slike frakter kunne bare aksepteres av rederier fra land med en handelsforbindelse med Franco, noe Arne Olav Brundtland trekker frem. Han viser dette med at danske redere hadde også en god kontakt med Franco-Spania. De hadde derfor ikke møtt hindringer. Ellers viser han at den britiske McAndrews Line dro nytte av at Norge ikke hadde noen ordning med Franco. Storbritannia hadde annonsert at de ville ordne seg handelspolitisk med Franco-Spania.³⁶⁹

Del 3: Norges betydning som avsetningsmarked for Spanias eksport 1936-1939:

Behovet for eksporten til Norge kan man ikke si var spesielt stort for Spania under borgerkrigen, i alle fall ikke for Franco-Spania. For å starte med olivenolje har vi allerede i kapittel 3 sett at dette var en vare som begge parter holdt tilbake siden de var å regne som «gullinnbringene».³⁷⁰

Hvor liten betydning eksporten til Norge for denne varen var kan man se at det ikke noen stor interesse for salg til Norge. Det var utførselsforbud i Republikk-Spania og fra Franco-Spania var det bare er snakk om «*bagatellmessige*» kvanta med olje som kunne ble tilbudt.³⁷¹

Olivenolje fra Franco-Spania ble reservert og eksportert til land Franco som hadde gunstige avtaler med som Tyskland og Italia. Man kan også se at deler av den spanske produksjonen var bundet opp i kontrakter med også Belgia.³⁷² Salg som var tenkt til Norge gått til Tyskland i stede etter at Franco-Spania hadde nektet å selge til Norge.³⁷³

Når det kom til salteksporten fra Spania har jeg ikke funnet noen konkrete henvisninger til behovet for Norge eller noen konkurranse. Med tanke på det spanske saltets kvalitet og produksjonen i verden, vil jeg si at det ikke var umulig at denne varen også skulle

³⁶⁸ Randulff-Uppsahl 1946 s 8

³⁶⁹ Brundtland 1962 s 59, s 90, s 15 og s 19

³⁷⁰ Rederforbundet til UD 5. april 1938 oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19046)

³⁷¹ Den Norske Hermetikkindustris Landsforening til Clearingnevden 16. september 1937 og Den Norske Hermetikkindustris Landsforening til HD, 22 desember 1937(RA/s-1383/da/10247)

³⁷² Den Norske Hermetikkindustris Landsforening til HD, 22. desember 1937(RA/s-1383/da/10247) og Skrivelse fra 2. fiskerikontor 7. oktober 1938: (Ra/s-2259/dya/19046)

³⁷³ Referat fra det nordiske utenriksmøte 5-6. april 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

bli meget ettertraktet av andre land. Man kunne derimot se at Franco-Spania ga uttrykk for at man ønsket å kompensere sine kjøp i utlandet med blant annet mineraler, uten at dette tilsa at det dreide seg om salt. Samtidig kan man se at det var Republikken som kontrollerte de beste saltkildene i Spania gjennom store deler av krigen.³⁷⁴ Hvis store konkurrenter for norsk klippfiskeeksport skulle sikre seg de gode saltreservene, ville dette være et problem for Norge hvis man selv ikke fikk noe av dette saltet.

Går man videre til den spanske eksporten av sinkmalm var det derimot ikke et stort behov for Norge da det var mange som var interessert i denne. Sinkmalm var også av begge parter å regne for «gullinnbringene». Så sent som i oktober 1939 kan man lese at var eksporten av sinkmalm «bunnet» opp i kontrakter med land som Belgia.³⁷⁵

Det var her også en frykt for at sinkmalm skulle gå til Tyskland.³⁷⁶ Hvis man ser på den tyske importen av sinkmalm under borgerkrigen kan man se at den gikk kraftig opp fra 118 700 tonn i 1936 til 144 000 tonn i 1937 og hele 182 000 tonn i 1938.³⁷⁷ Dette viser ikke nødvendigvis at dette dreide seg om spansk sinkmalm. Denne økte importen viser uansett at tyskerne økte sin import generelt og var dermed en mektig konkurrent når det kom til norsk import av denne varen.

For å avslutte importvarene vil jeg si at Norge kan ha vært av en viss betydning for begge parter i borgerkrigen når det kom til avsetning av diverse frukter. Dette ser jeg i relasjon til at begge parter tilbød Norge både appelsiner og andre frukter. Republikken tilbød også Norge klippfisk i bytte mot appelsiner siden man der «*i høy grad tiltrenger mat*».³⁷⁸

Franco-Spania tilbød Norge tilsvarende kompensasjoner med klippfisk i siden man «*tok så og si alt i bytte mot bananer og tomater fra Kanariøyene*».³⁷⁹ Avsetning av frukt fra Kanariøyene utgjorde en tilsvarende utfordring for Franco som klippfiskavsetning gjorde for Norge.³⁸⁰

Til tross for betydningen av frukt eksporten, kan man ikke si at Spania som en helhet hadde et sterkt behov for Norge når det kom til sine eksportvarer for årene 1936-1939.

³⁷⁴ Som Ibiza og Alicante slik vi har sett i kapittel 4.

³⁷⁵ avskrift av telegram fra Wilhelmen Ebbel: UD til HD, 28 oktober 1939(RA/s-1383/da/10246-47)

³⁷⁶ Brundtland 1962 s 30

³⁷⁷ Brundtland 1962 s 30 og Imperial Institute 1936-1938

³⁷⁸ Peter Skarbøvig AS til Clearingnevnden 27. mai 1937 (RA/s-1383/da/10246-47)

³⁷⁹ Rederforbundet til UD 5. april 1938 oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19046)

³⁸⁰ Referat fra møte i Clearingavtalen 18. februar 1939, til HD(RA/s-1383/da/10246-47) og Rederforbundet til UD 5. april 1938 oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19046)

Del 4: Betydningen av importen fra Norge for Spania 1936-1939:

Betydningen for enkelte norske eksportvarer var derimot langt større enn Spanias behov for avsetning av sine varer i Norge. Foruten klippfisken kan man se at det var industrivarer som kalksalpeter, sink og papirmasse som var av interesse for begge de stridende partene i Spania.

Kalksalpeter: For å starte med kalksalpeter, kan man se behovet av denne varen også må ses i relasjon til behov for nitrater til å fremstille sprengstoff.³⁸¹ Hvor viktig kalksalpeter import var for Franco-Spania kan man se med at det ville være et unntak for kalksalpeter, så vel som sink og cellulose, i planen om å innskrenke samhandelen med Norge.³⁸² Selv så sent som i september 1939 kan man lese at det var «*av stor betydning for Spania å få kalksalpeter snarest mulig*».³⁸³

Her blir det nødvendig å vise at fraværet av Spania som importør av kalksalpeter var på grunn av at Hydro ikke ville selge til Spania foruten fri valuta.³⁸⁴ Dette var en farlig situasjon for eksporten av denne varen siden Spanias behov for norsk kalksalpeter kunne lett bli dekket av andre land.

Mine funn har vist at dette var i stor grad i ferd med å skje for disse årene. Det var bare Chile som kunne utfordre Norges stilling i Spania for denne varen for disse årene.³⁸⁵ Det mine funn viser var at Chile aktivt hadde tilnærmet seg Franco for å ta over Norges markedsandel i Spania som «*ikke er så ubetydelig*».³⁸⁶

At denne konkurransen var verdt å ta på alvor kan man se ut fra Chiles rolle som den desidert største produsent og eksportør av kunstgjødsel i mellomkrigstiden. Hvis man tar for seg både verdensproduksjonen og eksporten av kalksalpeter for årene under borgerkrigen kan man se at mens Tyskland og Norge skiftet på å være den nest og tredje største eksportør av kunstgjødsel,³⁸⁷ var Chile den aller største produsent og eksportør. For årene under

³⁸¹ Herunder kan man også se at varer som nitrater fra Hydro særlig hadde vært å regne for kontrabande under første verdenskrig: Norges Utenrikshandel 1920 s 49 og Gjølme 2005 s 166

³⁸² Brundtland 1962 s 44 og s 64

³⁸³ Axel Thingvold til HD 29. september 1939(RA/s-1383/da/10246-47)

³⁸⁴ Kopi av skrivelse fra Thingvold til HD 7. september 1939, sendt til UD(RA/s-1383/da/10246-47)

³⁸⁵ Øvrige produsenter hadde både en liten produksjon og eksport i forhold til Norge, Tyskland og Chile. Frankrike, som produserte et produkt som var så å si lik den norske kalksalpeteren, kan man ikke si utgjorde en trussel ut fra eksporten deres for disse årene. Gjølme 2005 s 331 og Imperial Institute 1934-1936, 1936-1938 som viser at den franske eksporten økte frem til 1936, men falt så til litt under 1000 tonn i 1938 fra 1 600 tonn mellom 1936 og 1938.

³⁸⁶ Leif Bøgh i st. Jean de Luz 21. februar 1938 til UD(Ra/s-2259/dya/19046) og Norges Utenrikshandel 1938 s 398

³⁸⁷ Norge hadde en større eksport av kalksalpeter enn Tyskland for 1936-1939. Norge hadde en eksport på 420 800 tonn i 1936, 348 574 tonn i 1937 og ca. 398 039 tonn i 1938. Tyskerne på sin side eksporterte bare 113 580 tonn i 1936, 221 000 tonn i 1937 og 169 758 tonn i 1938: Imperial Institute 1936-1938

borgerkrigen kan man se en gjennomsnitteksport på ca. 1,5 millioner tonn «*nitrate of soda*», eller «*natriumnitrat*».³⁸⁸

I tillegg til denne store produksjonen og eksportmengden i forhold til Norge var Chile, ulikt Norge, helt avhengig av eksporten av «chilesalpeter» siden den var et av det viktigste chilenske eksportproduktet. Denne næringen deres hadde derimot vært under stort press fra 1925. Selv i 1938 utgjorde salpetereksporten 20 % av Chiles totale eksportverdi.³⁸⁹ Man kan også se at Chile var det andre latinamerikanske landet som sendte en representant til Franco-Spania.³⁹⁰

Det er ingen opplysninger som tilsier at det var Norges kalksalpeter-andel som Chile ønsket å sikre seg. Chile hadde dessuten ingen produksjon av kalksalpeter siden produksjon og eksport var chilensk natriumnitrat. Det er igjen ingen indikasjoner på at den norske markedsandelen i Spania dreide seg om Norges natriumnitratandel. Siden Norge allerede fra 1935 ikke eksporterte natriumnitrat til Spania, vil det ikke være urimelig å anta at chilenerne ønsket at Spania skulle avta deres «chilesalpeter» fremfor den Norske.

Norge måtte uansett ta konkurransen fra Chile alvorlig. Det ene var den nevnte fordelene Franco ga land som anerkjente hans regime tidlig. Det andre var Chiles allerede pressede situasjon for sin viktigste eksportvare. At Chile ønsket dette kan man også se med at den spanske importen av nitrater viste mindre chilensk «*nitrate of soda*» fra 1934 til 1935. Det hadde isteden vært en økning i annen import av nitrater, da også kalk. Hvis Chile kunne tilby Franco deres produkt, ville det være et mindre behov for kalksalpeter så vel som natriumnitrat fra Norge.

Samtidig vil jeg nevne at det fortsatt var et behov for kalksalpeter så sent som høsten 1939 skulle dette tilsi at behovet ikke var helt dekket. Norge var muligens ikke så ubetydelig for denne varen som de øvrige eksportvarene til Spania.

Papirmasse: Primært kan man se at det var cellulose som var ønsket importert fra Spania, og særlig Franco-Spania, for disse årene. Konsul Jackobsen rapporterte fra Franco-Spania at «*av norske produkter er det cellulose som har virkelig interesse i dag*».³⁹¹ Hvor betydningsfullt cellulose var for Franco, kan man at det kunne gjøres unntak i innskrenkningen i handel med

³⁸⁸ Imperial Institute 1936-1938: Norge og Tyskland hadde derimot en meget liten produksjon og eksport av «*nitrate of soda*» eller natriumnitrat i forhold til kalksalpeter eller «*nitrate of lime*»

³⁸⁹ Norges Utenrikshandel 1925 s 216, Gjølme 2005 s 271-272, og Norges Utenrikshandel 1938 s 398. På side 399 står det at det ikke var opplyst over til hvilke land salpeter eksporten gikk

³⁹⁰ Brev fra Leif Bøgh i st. Jean de Luz 21. februar 1938 til UD(Ra/s-2259/dya/19046)

³⁹¹ Rederforbundet til UD 5. april 1938 oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19046)

Norge når det kom til å bytte cellulose med sinkmalm.³⁹² En forklaring på nettopp dette behovet for cellulose vil jeg sette i sammenheng med at Franco hadde et langt større cellulosebehov enn Republikken ut fra papirfabrikkens produksjonskapasitet.³⁹³

Når det kom til Spanias import av denne varen kan man se at behovet for Norge ikke nødvendigvis var så stort for papirmasse, og i alle fall ikke for cellulose. Av leverandørene av papirmasse til Spania var det Sverige og Finland som viste seg som de farligste konkurrentene her. Begge disse hadde anstrengt seg for å ordne fortninger for cellulose med Franco-Spania.³⁹⁴

Det som er mest utslagsgivende, og som viser at Spania ikke hadde et stort behov for Norge disse årene, kan man se i sammenheng med at Franco-Spania foretrakk å dekke cellulosebehovet sitt fra Finland.³⁹⁵ Canada, en av Norges «*værste konkurrent i cellulose og tremasse bransjen*», hadde også sendt sin representant til Franco-Spania.³⁹⁶ I tillegg hadde man Tyskland som også hadde kommet med gode tilbud på cellulose i bytte mot olivenolje. Det hadde også kommet tilbud fra flere søreuropeiske stater, men dette dreide seg mest sannsynlig om reeksporterte varer.³⁹⁷

Dette var en potensiell farlig situasjon. For det første kan man se at konkurransen mellom Norge og Sverige på det spanske tremassemarkedet hadde tidligere vært betegnet som «spesielt skarp».³⁹⁸ Den største trusselen for Norge på dette markedet var derimot at Finland skulle få en sterkere stilling i Spania noe som ble sett på som et «*alvorlig slag mot norsk celluloseeksport*».³⁹⁹

At det var en reell fare kan man tydelig se med at Finland, sammen med Norge og Sverige, dominerte verdensmarkedet for produksjon og eksport av papirmasse. Hele 84 % av verdens tremasseeksport, 71 % av celluloseeksporten og 24 % av papireksporten i 1937 kom fra disse nordiske landene. Av disse var Sverige størst med en gjennomsnittlig eksport på 1,8 millioner tonn mellom 1927 og 1938. Deretter kom Finland 952 000 og Norge med 545 400.⁴⁰⁰ Finland og Canada klarte i liten grad å absorbere prisfallet på cellulosen. Dette førte til

³⁹² Brundtland 1962 s 44

³⁹³ Her nevnes det at Franco hadde en kapasitet på 131 000 tonn mot Republikkens 59 000 tonn Rederforbundet til UD 11. mars 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

³⁹⁴ Norges Industriforbund til UD 19. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

³⁹⁵ Brundtland 1962 s 44

³⁹⁶ Rederforbundet til UD 11. mars 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

³⁹⁷ Intervju med Manuel Agram: «Stavangeren» 21. desember 1937(Ra/s-2259/dya/19046)

³⁹⁸ Norges Utenrikshandel 1924 s 387

³⁹⁹ Norges Utenrikshandel 1924 s 387 og Brundtland 1962s 44, sjekk over om det er et sitat!

⁴⁰⁰ Her kan man se at 1937 var året med størst eksport for alle disse tre: Sverige 2,5 millioner tonn, Finland 1,4 millioner og Norge 676 500 tonn: Evjen 1951 s 1-2

at disse to faktisk økte sin markedsandel på flere markeder på bekostningen av Norge.⁴⁰¹

At konkurrentene ville være en utfordring på det spanske markedet under slike forhold, kan man se ut fra betydning for eksporten av papirmasse i forhold til Norge. Mot Norges 60 % av produksjon til eksport var denne andelen 67 % for Finland og hele 70 % for Sverige. Tilsvarende kan man se at papirmasse utgjorde 21 % av Sveriges og 26,5 % av Finlands samlede eksportverdi i 1937.⁴⁰² Hvis disse kunne tilby Spania papirmasse ville behovet for Norge være mindre i Spania for disse årene.

En siste avsluttende viktig faktor som kan spille inn her i relasjon til de øvrige konkurrentene var at Spania ikke var «kvalitetsland» når det kom til importen av papirmasse. Det gjaldt for alle papirfabrikkene å produsere så billig som mulig. For Norges del kan man se at nordisk papirmase var ansett som best kvalitet.⁴⁰³ Med dette faktum kunne Norge bli utkonkurrert av produsenter som eventuelt leverte lavere kvaliteter og dermed billigere vare. Hvis det i tillegg skulle utviklet seg en situasjon der Norge og konkurrentene forsøkte å undersøke hverandre, vil jeg si at Norge sto dårlig stilt på dette markedet.

Samtidig kan man se at til tross all konkurransen fryktet ikke Celluloseforeningen å bli utkonkurrert i Spania «*på dagen*», men snarere fryktet for forholdene i fremtiden.⁴⁰⁴ Behovet for norsk cellulose var derimot ikke av en så stor betydning for Spania ut fra de forholdene vi har sett på.

Sink: For denne varen kan man heller ikke se at Spania hadde et stort større behov for Norge som leverandør. Samtidig skal man huske på den tidligere sterke stillingen denne varen hadde hatt på det spanske markedet og muligens også kvaliteten. Samtidig var det nedgang i den spanske egenproduksjonen av sink under borgerkrigen.⁴⁰⁵

Konkurransen fra Francos andre støttespiller, Italia, var egentlig ikke så sannsynlig siden det var innført eksportforbud for sink der.⁴⁰⁶ På en annen side kan man se at Tyskland utgjorde den største trusselen siden Franco-Spania sendte det meste av sin sinkmalm til

⁴⁰¹ Evjen 1951 s 6, s 3, s 5, Hodne og Grytten 2002 s 150 og Norges Utenrikshandel 1937 s 73 hvor det står at den finske utenrikshandelen var i tillegg statsstøttet

⁴⁰² Man kan i tillegg se at for Finland utgjorde salget av skogsprodukter hele 90 % av inntektene: Evjen 1951 s 5

⁴⁰³ Norges Utenrikshandel 1930 s 190-191 og Evjen 1951 s 20

⁴⁰⁴ Brev fra Norsk Celluloseforening til UD 25. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

⁴⁰⁵ Denne hadde gått ned fra 8 700 tonn i 1935 til 7 500 tonn i 1936 og ytterligere 5 200 tonn i 1937. Selv om den hadde gått opp til 7 500 tonn igjen i 1938, var det tydeligvis enda et behov for sink der. Imperial Institute 1934-1936 og 1936-1938. Spania eksporterte selv faktisk 2 600 tonn for 1935 mens eksporten for 1936 ikke er oppgitt.

⁴⁰⁶ Norges Utenrikshandel 1938 s 8

Tyskland for å få ferdigstilt sink tilbake.⁴⁰⁷ At Tyskland kunne være sterk i denne konkurransen, vil jeg sette sammen med den økte tyske produksjon og eksport av sink.⁴⁰⁸

En mulig fordel for Norge, kan være den sterke norske stillingen som leverdør av elektrolytisk sink. Det er derimot ingen opplysninger om hvorvidt det var elektrolytisk sink Franco hadde behov for. Tyskland produserte elektrolytisk sink for disse årene mens Norge fortsatt var den største eksportør av denne typen sink for årene under borgerkrigen. Godt over 90 % av den norske produksjonen gikk til eksport. Den nest største produsenten, Australia, eksporterte bare 58 % av sin totale elektrolytiske sink på 76 500 tonn. Disse hadde også nedgang i sin produksjon.⁴⁰⁹ Hvis man ser på all sinkeksport for disse årene, var Norge verdens sjette største eksportør.⁴¹⁰

Rogn: Jeg har ikke funnet store indikasjoner på at dette var en vare Franco hadde behov for. Det eneste jeg har viser at rogneksportøren N. Anthonisen «*til stadighet hatt forespørslers om rogn fra våre forbindelser*».⁴¹¹ Det har ikke vært kilder som henviser til noen konkurranse for denne varen i Franco-Spania. Jeg ønsker likevel å trekke frem at hvis andre store torskefiskenasjoner som blant annet Island, Newfoundland eller andre kunne tilby Franco saltet torskerogn, ville det ville være et problem for Norge. Dette gjaldt særlig hvis disse ønsket å bytte sin rogn mot varer som Franco-Spania ønsket å avsette som frukt, vin og mineraler.

Del 5: Spanias kjøp av klippfisk og Norges betydning som leverandør 1936-1939:

Behovet for importerte matvarer under en krig var viktig, men som vi skal se i dette kapitlets siste del var behovet større i Republikken enn i Franco-Spania. Samtidig var det en økt konkurransen for Norge når det kom til klippfiskavsetning i Franco-Spania. Ut fra dette kan man ikke si at Norge var av stor betydning for Spania i sin helhet.

⁴⁰⁷ Brundtland 196 s 265

⁴⁰⁸ Fra å eksportere bare 1 400 tonn sink i barrer i 1935, sank den tyske eksporten av til bare 240 tonn i 1936 og 168 tonn i 1937. Omslaget kom derimot i 1938 med en eksport på hele 6 800 tonn i 1938: Imperial Institute 1936-1938

⁴⁰⁹ Den største produsenten av elektrolytisk sink i 1937, USA, eksporterte derimot bare 33 tonn av totalt 113 500 tonn. USA gikk fra 105 000 tonn i 1937 til 88 000 tonn i 1938: Australia holdt seg på 70 000 tonn i produksjonen sin og eksporterte 45-41 000 tonn. Imperial Institute 1934-1936 og 1936-1938 sammenlagte tall fra ulike sider.

⁴¹⁰ Her var Canada den største eksportør med ca. 120 000 tonn for 1936-1938 mens Australia, som lå over Norges eksport på verdensbasis, hadde gått ned fra 44 500 tonn til å eksportere rundt 40 000 tonn. Den belgiske eksporten hadde gått opp til å eksportere hele 150 200 tonn i 1937 og dermed den største eksportør dette året. Andre produsenter som Polen eksporterte fortsatt rundt 70 % av sin totale produksjon på 91 100 tonn. I 1938 gikk denne andelen ned til 58 % av en produksjon på 106 000 tonn: Imperial Institute 1936-1938

⁴¹¹ Fra N. Anthonisen og co til Gunnar Jahn i SSB 22. februar 1938(RA/s-2259/dk/13277)

Arne Olav Brundtland trekker frem at det så ut som Spania kunne greie seg foruten klippfisk som importvare fra Norge.⁴¹² Samtidig kan man se at det var mangelen på matvarer i Republikken allerede fra første stund.⁴¹³ Det ble ikke bedre med at matvarer solgt til republikken, som norsk klippfisk, ble oppbrakt av opprørsmarinen og ført til Franco-Spania.⁴¹⁴

Matmangelen der skulle tilsi at denne delen av Spania hadde behov for klippfisk. I tillegg til manglende import kan man se at Republikken hadde i februar 1938 kun hadde kontroll over 33 % av Spanias fiskeriering.⁴¹⁵ Krigshandlingene både på sjø og land var neppe noen fordel for å tilvirke egen klippfisk så import av denne, som en rekke andre matvarer, må ha vært meget trengende. Så seint som i november 1938 kom det meldinger fra konsulatet i Barcelona om at avsetningsmulighetene for klippfisk i denne delen av Spania beskrevet som «*praktisk talt ubegrenset*».⁴¹⁶

Behovet for klippfisk i Franco-Spania var derimot ikke stort. Til tross for at det tidligere hadde vært ytret at Franco-Spania hadde et ønske om å importere klippfisk,⁴¹⁷ kunne man se at behovet ikke var tilstede. Allerede sommeren 1937 kunne man høre at mulighetene for salg til Spania var «*alt enn oppmuntrende da det skal ha vært overflod av matvarer der nede*». Årsak til dette var at på grunn av valutamangelen i Franco-Spania hadde det blitt lagt «*alle mulige vanskeligheter iveien for klippfiskimporten som de da ikke anser som noen nødvendighetsartikkel*».⁴¹⁸

Den fisken som ble solgt til Franco var gjennom bytteavtaler.⁴¹⁹ Disse ble gjort som vi har sett med varer Franco-Spania hadde behov for å avsette. Selv om Franco-Spania ga uttrykk for å ikke ha behov for denne matvaren, var det fortsatt et behov blant befolkningen for denne tradisjonelle spanske matvaren. Særlig vil jeg sette dette behovet i sammenheng med forholdene når krigen var over.

Som en naturlig konsekvens av krigen, kan man mest sannsynlig anta at deler av det spanske jordbruket, og fiskerierne, ville bære preg av krigshandlingene. Dette ville i en eller annen grad føre til at den egne produksjon av matvarer var mindre enn ved krigsutbruddet.

⁴¹² Brundtland 1962 s 64

⁴¹³ Beevor 2009 s 165-166 og s 218-219

⁴¹⁴ Vollan 1956 s 458

⁴¹⁵ Referat fra et fortrolige møte i utenriksdepartementet onsdag 12. januar 1938: s 21-22 og Fra den Norske Middelhavslinje AS til UD 18. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19045-48)

⁴¹⁶ UD til HD 7. desember 1938, oversendelse konsulatet i Barcelona 25. November 1938(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁴¹⁷ Referat fra det fortrolige møte i UD onsdag 12. januar 1938(Ra/s-2259/dya/19045-48)

⁴¹⁸ Begge sitatene kommer fra denne kilden: Axel Thingvold til HD 29. juli 1937(RA/s-1383/da/10246-47)

⁴¹⁹ Vollan 1956 s 458

Mine funn viser at det var matmangel i Spania etter borgerkrigen. Man kan lese at behovet for fødemidler i var stort siden det var *«fremtredende matmangel i flere distrikter»*.⁴²⁰ Norges offisielle utsending Axel Thingvoll skrev at etter at borgerkrigen avtok, ville myndighetene der interessere seg mer for klippfisk, men da fortsatt som byttmiddel. I tillegg skrev han at markedsbehovet for klippfisk i Spania kunne *«nærmest betegnes som skrikende»*.⁴²¹

Det skulle også ha vært vanskelig å skaffe valuta innkjøp av klippfisk noe som førte til at mulighetene for salg til Spania beskrevet for å være *«ytterst slette så situasjonen begynner å bli prekær»*.⁴²² Så seint som høsten 1939 kan man lese at enkelte kompensasjonsforslag med norsk klippfisk i byte mot spanske varer var av spanjolene regnet som *«uantagelige»*.⁴²³

I tillegg til disse problemene skal man ha i tankene at det hadde vært en satsning på egen klippfiskindustri.⁴²⁴ Spanias gjennomsnittlige saltfisk produksjon på 2 800 tonn eller 1 % av verdens totalproduksjon mellom 1920-1939. Den nasjonale spanske klippfiskproduksjon hadde ikke falt like godt i smak av de spanske forbrukerne.⁴²⁵

Samtidig må man ha i tankene den nasjonale produksjonen av klippfisk som allerede i 1934 hadde stått for totalt 12 % av klippfiskforbruket i Spania.⁴²⁶ At dette kunne I tillegg kunne man se at Franco hadde selv vist en sterk interesse for å hjelpe fremveksten av det spanske havfisket.⁴²⁷ Med Franco som seierherre ville den nasjonale produksjonen utgjøre en større trussel hvis man tar dette til grunn. Dette ville ytterlig vanskeliggjøre forholdet for Norsk fisk på Spania.

Man kan også se at det var flere leverandører som kunne tilby Spania klippfisk, både under selve borgekrigen, så vel som etter at krigen var over. Under borgekrigen kan man se at det var mektige konkurrenter som utgjorde trusselen mot norsk fisk her. I intervjuet med Manuel Agram i *«Stavangeren»* kunne man lese at Franco-Spania hadde fått og akseptert en hel del *«utmerkede bud om levering av fiskeprodukter fra England og de britiske bestillelser»*.⁴²⁸

⁴²⁰ Skrivelse fra 2. fiskerikontor 7. oktober 1939(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁴²¹ Refferat fra møte i Claringnevden til HD 18. februar 1939(RA/s-1383/da/10246-47)

⁴²² Avskrift fra De norske klippfiskeksportørers landsforening til HD 28. Februar 1939(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁴²³ Avskrift av telegram fra Wilhelmen Ebbel UD til HD, 28. oktober 1939(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁴²⁴ Denne satsningen var et ledd i å motvirke arbeidsledighet at man ønsket klippfiskforetak velkommen som man gjorde i for eksempel Bilbao: Norges Utenrikshandel 1936 s 131

⁴²⁵ Vollan 1956 s 17 Selv med god tilgang på nødvendige råvarene til tilvirkning av klippfisk, som salt, tomat og olivenolje, vil jeg ikke si at man hadde så mye å frykte fra selvbergingen her.

⁴²⁶ De norske klippfiskeksportørers landsforening til HD 31. august 1945(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁴²⁷ Vollan 1956 s 405

⁴²⁸ Intervju med Manuel Agram, *«Stavangeren»* har den 21. desember 1937(Ra/s-2259/dya/19046)

Jeg ønsker derimot å legge vekt på at også islandsk fisk utgjorde en trussel for Norge. Island hadde allerede tilpasset seg det spanske markedet godt med undersøkelser av behovet på de ulike markedene der, og deretter tilvirket varen etter behovet til kundene.⁴²⁹ På en annen side kan man se at Islands klippfiskeeksport 1936 var 23 500 tonn og ble fordelt med 55,3 % til Portugal, 14,8 % til Italia og bare 4,2 % til Spania.⁴³⁰ At Island uansett ville jobbe hardt for å styrke sin stilling i Spania kan man tydelig se med at Island var mer avhengig av sin fiskeeksport enn et land som Norge.⁴³¹ I tillegg hadde danskene allerede i hemmelighet tilnærmet seg Franco-Spania med tanke på avsetning av færøysk fisk.⁴³²

Dette ga utslag for den norske fiskens andel på det spanske markedet under borgerkrigen. For årene 1937-1938 dominerte Norge den spanske importen med 11 600 tonn. Frankrike sto for 7 000, Færøyene 5 000 tonn, Storbritannia 3 000, Island 5 000 og Newfoundland 1 600 tonn. 25 % av dette gikk til Franco-Spania. For 1938-1939 kom 8 900 tonn Island, 8 600 tonn fra Norge, 4 700 tonn fra England, 2 500 tonn fra Færøyene mens fransk og newfoundlandsk fisk bare utgjorde 1 800 og 1 000 tonn.⁴³³

Hvor sterk konkurransen fra disse var, kan man se med betydningen av Spania for de enkelte. I følge Vollan sin oversikt gikk 89 % av den islandske fisken til middelhavsland, Færøyene 84 % mens bare 67 % fra Norge gikk dit og 51 % av den newfoundlandsk fisk. Man kan også ut fra Vollan sin oversikt se hvor mektige konkurrenter dette var kan man se med deres produksjonskapasitet. Av den totale gjennomsnittproduksjon av saltfisk produkter mellom 1920-1939 på 258 844 tonn, utgjorde Newfoundland 25 % og var dermed størst. Island var nest størst med 19 % og Norge tredje største med 16 %. De øvrige landene hadde en langt mindre produksjon og andel i denne perioden.⁴³⁴

Basert på disse forhold og mine øvrige funn kan man ikke si at Norge av en stor betydning som leverandør av klippfisk til Spania, og i alle fall ikke Franco-Spania for årene 1936-1939.

⁴²⁹ Det hadde også tatt forbehold når det kom til transport og oppbevaring av fisken slik at den alltid kom frem i førsteklasses forfatning: Bjarne Løkvik til De norske klippfiskeeksportørens landsforening 14. januar 1937(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁴³⁰ Norges Utenrikshandel 1936 s 123

⁴³¹ Hele 90 % av eksportverdien til Island var fisket som ¼ av befolkningen levde direkte av. I tillegg kan man se at den islandske betalingsbalansen allerede dårlig da borgerkrigen brøt ut. Island hadde også opplevd problemer med avsetnings i Spania på grunn av borgerkrigen: UD til Forsyningsdepartement 12. mars 1940 basert på islandske avisen «*visi*» fra 15. februar 1940(RA/s-2205/d/10212/6)

⁴³² Brundtland 1962 s 27 og s 19

⁴³³ I tillegg kom 2 000 tonn fra Sovjet: Vollan 1956 s 458

⁴³⁴ Frankrike utgjorde 15 %, Storbritannia 10 % og Færøyene 5 %: Vollan 1956 s 17

Konklusjon Norges økonomiske betydning for Spania 1936-1939:

Som mine funn i dette kapitlet har vist var ikke Norge av noen stor betydning for Spania under borgkrigen. Norges rolle som importør av spanske varer og leverandør av varer og tjenester, ble truet av en sterk konkurranse under borgerkrigen. Siden konkurrenter både overtok skipsfarten og kunne leverer kunstgjødsel, sink, klippfisk og papirmasse, samt avta spanske eksportvarer, kan man ikke si at Norge hadde noen stor økonomisk betydning for Spania. Den eneste betydningen Norge kan ha utgjort var som avtaker av spansk vin og appelsiner.

Kapitel 6: Spanias betydning norsk import, eksport og skipsfart 1936-1939

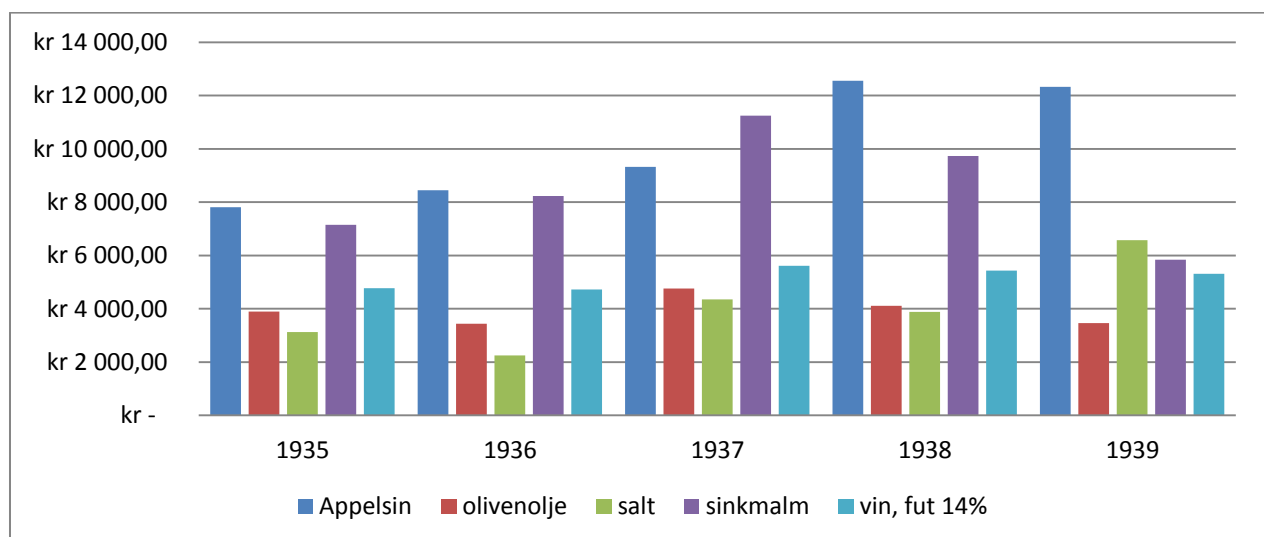
Innledning: I dette kapitlet skal jeg først vise hvilken betydning Spania hadde for importen og eksporten av de viktige varene i det norsk-spanske varebyttet for disse årene. Jeg skal deretter vise hvilken betydning Spania hadde for norske skipsfartstjenester knyttet til det spanske markedet. Spanias betydning for klippfisken vil jeg nevne her, men analysere i sin helhet i neste kapittel.

Del 1: Spanias betydning som leverandør av varer til Norge 1936-1939

Når det kom til alternativer for importvarene generelt trekker Morten Tuveng at norsk industri ikke var interessert i å kjøpe varer så billig mulig, men snare opptatt å skaffe nok varer til landes behov, «*koste hva det koste ville*». ⁴³⁵ Jeg har derfor ikke sett på prisen på varene fra Spania i dette kapitlet. Jeg har derimot fortsatt hatt med kvalitet til tross for industriens behov. Jeg vil påstå at fortsatt var kvalitet et meget viktig spørsmål og spiller inn her når jeg skal diskutere importen av olivenolje og salt.

Som mine tabeller viser var det fortsatt en stor import av de viktigste varene under borgerkrigen, men som vi skal se ble Spanias andel betraktelig mindre:

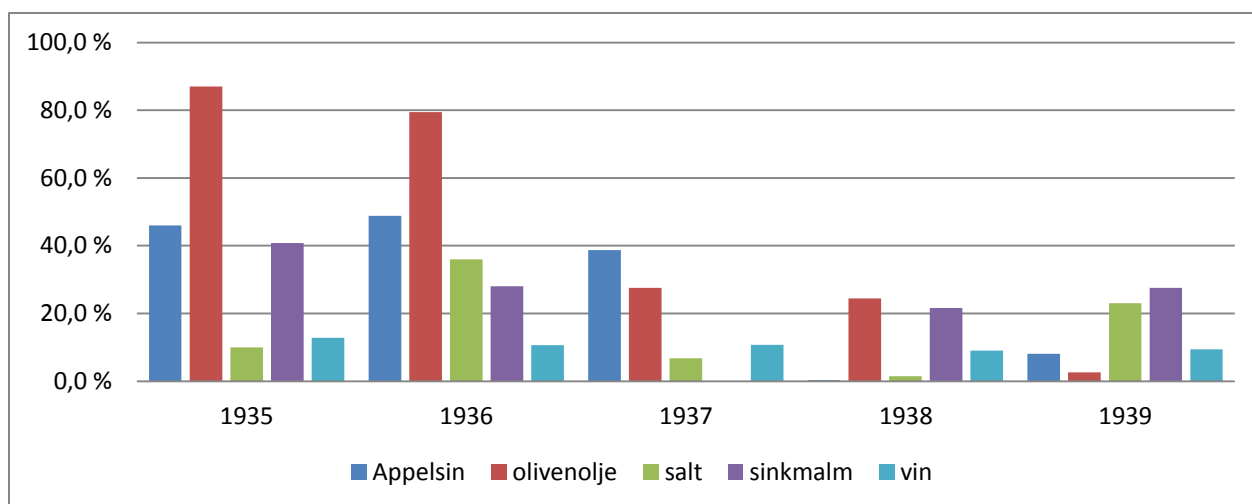
Totalimporten av de viktigste varene i 1000 kroner 1935-1939:

Tabell 6.1: kilde Norges Utenrikshandel 1935-1939

Spanias andel og plassering for disse varene 1935-1939:

⁴³⁵ Tuveng 1939 s 223

Tabell 6.2: Kilde Norges Utenrikshandel 1935-1939

Spanias betydning for olivenoljeimporten og alternative leverandører 1936-1939: Som man kan så i kapitel 4 var det nettopp Spania som hadde den største produksjonen av olivenolje i verden. Dette var fortsatt tilfellet for årene under borgerkrigen hvor produksjonen gikk opp fra 400 000 tonn for 1936/1937 og til 550 000 tonn for 1937/1938. For sesongen 1938/1939 var produksjonene bare forventet å være 225 000 tonn.⁴³⁶ Til tross for økning i produksjonen, kan man se at Spania for 1937 og 1938 hadde levert langt mindre olje for disse årene:

Olivenoljeimporten	1935	1936	1937	1938	1939
Total	3 314,7 tonn	3 264,7 tonn	2 505 tonn	3 300 tonn	2 651 tonn
Spania	84 %	79,0 %	25,0 %	25,0 %	2,0 %
Frankrike	3,70 %	2,8 %	39,0 %	12,7 %	21,0 %
Tunis	3,50 %	16,4 %	15,6 %	45,5 %	42,0 %
Algerie	0 %	0,5 %	9,0 %	13,2 %	18,0 %

Tabell 6.3: 1939 var Spania den nest siste av alle de åtte leverandørene med bare Fransk Marokko under seg: Kilde: Norges Handel 1935-1939

Siden spansk olje fortsatt var den beste,⁴³⁷ blir Spanias betydning for denne importen fortsatt meget stor. Det hadde ankommet til Norge olje fra mindre kjente firmaer, men disse hadde ikke blitt godkjent av industriens kvalitetskontroll.⁴³⁸ Gresk olje ble diskutert som et mulig alternativ for olivenoljeimporten til tross for meget liten import av denne varen tidligere.⁴³⁹ Resultatet av dette forsøket ble derimot at den greske oljen som ble testet i Norge ble kastet da

⁴³⁶ Norges Utenrikshandel 1938 s 383-84

⁴³⁷ Brundtland 1962 s 97-98

⁴³⁸ Clearingnevnden til Den Norske Hermetikkindustris Landsforening 16. september 1937(Ra/s-2259/dya/19046)

⁴³⁹ I Følge Norges Handel var ikke før 1929 at de dukket opp, men da med å levere bare 126,8tonn. De dukket ikke opp igjen før i 1933, men da bare med 42,9tonn og så lite som 5 tonn året etter. I 1935 importerte Norge bare 147,7tonn olivenolje fra Hellas

den ikke holdt mål.⁴⁴⁰ Dette hjelper å forklare at det bare ble importert 11 tonn olje fra Hellas i 1937, bare 37 tonn i 1938 og 106 tonn i 1939.

Å benytte billigere kvaliteter ville muligens få ned kostprisen på produktet, men med tanke på kravet til kvalitet, og den norske hermetikkens standard, vil jeg ikke si at dette var et alternativ. Særlig ikke når de norske hermetikkvarene allerede var ettertraktet på grunn av kvalitet og pris.⁴⁴¹

Portugisisk olje ble derimot beskrevet for å ha en viss interesse for norsk hermetikkindustri.⁴⁴² Man kan derimot se en stor variasjon i den portugisiske produksjon av olivenolje siden produksjonen i 1933-1934 var den oppe i 75 000 tonn mens. Denne situasjonen hadde igjen ført til at Portugal ikke hadde kunnet opparbeidet seg faste eksportmarkeder for olivenolje. Samtidig kan man se at det meste gikk til eget forbruk.⁴⁴³ Det var ikke før i 1936 at man i norsk importstatistikk ser innførsel av denne olje og da bare med 14 tonn. Neste gang den dukker opp er i 1939 og da bare med 172 tonn.

Hvis man derimot ser bort fra kvalitetsspørsmålet, og over på alle alternativene i sin helhet, kan man se at i en markedssituasjon med et stort press der pris flere ganger var avgjørende, sparte man enkelte ganger på oljekvaliteten. Man kan med andre ord lese at «*for hermetikkprodusentene var oljekvaliteten ikke minst også et spørsmål om pris og noen ganger også tilgjengelighet*».⁴⁴⁴

Som vi skal se nedenfor var tilgjengelighet av olivenolje ikke like god med tanke på nedgangen i produksjonen for årene 1936-1939. Basert på en oversikt fra konsulatet i Marseille over olivenoljesituasjonen i middelhavslandene, kan man se en kraftig nedgang i produksjonen:

Produksjon av olivenolje og forbruk i tonn 1936-1939:

⁴⁴⁰ «Norges handelsforbindelse med Spania» fra juli 1937(Ra/s-2259/dya/19045-48)

⁴⁴¹ Haaland 1992 s 6

⁴⁴² Norges Utenrikshandel 1938 s 23

⁴⁴³ Axel Thingvold til HD 29. juli 1937(Ra/s-1383/da/10246-47) og Norges Utenrikshandel 1938 s 23

⁴⁴⁴ Johansen 2006 s 52

Produksjon av olje	1929/30-1935/35	1936/37	1937/1938	1938/1939	Forbruk
Spania	384 900,00	400 000,00	550 000,00	225 000,00	300 000,00
Frankrike	7 900,00	10 000,00	2 200,00	10 000,00	25 000,00
Italia	223 600,00	167 100,00	295 000,00	175 000,00	240 000,00
Hellas	119 300,00	70 500,00	158 000,00	135 000,00	65 000,00
Portugal	52 900,00	30 200,00	105 000,00	45 000,00	60 000,00
Algerie	20 800,00	10 000,00	17 500,00	17 000,00	5 000,00
Tunis	58 400,00	-----	60 500,00	30 000,00	16 000,00
Libya	3 300,00	1 650,00	4 400,00	3 300,00	-----
Fransk Marokko	11 000,00	11 000,00	8 600,00	6 700,00	-----
Palestina	2 500,00	3 500,00	10 400,00	11 500,00	4 000,00
Syria og Libanon	12 900,00	10 700,00	17 600,00	13 200,00	6 800,00
Tyrkia	25 700,00	27 000,00	42 000,00	38 000,00	8 000,00
Jugoslavia	5 100,00	2 000,00	7 200,00	2 700,00	4 000,00
Total	928 300,00	760 150,00	1 285 400,00	712 400,00	

Tabell 6.4: Dette er «long tons». Forbruket er ikke satt til noe år i kilden. Under forbruk for «Franks Marokko» et forbruk på 10 000 tonn olivenolje, men er oppført bare som «Marokko». Sesongen 1938-1939 er anslag. Tunisias andel for 1936/37 er her ført opp feil i kilden siden det er samme mengde som totalmengden denne sesongen. Hvis man legger sammen alle tall foruten Tunis ser man at totalen var 743 100 tonn. Dette skulle tilsi at Tunis hadde 16 500 tonn dette året. Hvis man trakk fra den spanske produksjonen for denne sesongen ville totalproduksjonen bare ligge på ca. 314-356 000 tonn Kilde Norges Utenrikshandel 1938 s 383-384.

Når det kom til italiensk olje skal man huske at Italia hadde utgjort en betydelig leverandør for enkelte år frem til 1936 mens andre år hadde det ikke blitt importert noen olje fra Italia eller i bare små mengder. For årene 1936-1939 var ikke Italia å finne i norsk importstatistikk. Årsaken kan man se med at olivenhøsten der også ble beskrevet som utilstrekkelig i 1937.⁴⁴⁵

Som tabell 6.3 viser, var det Frankrike og Tunis som overtok for Spania. Jeg har ikke funnet noen henvisning til fordeler eller ulemper med kvaliteten for olje fra disse landene. Det som derimot har vært å finne var at olje som tidligere hadde kommet fra Frankrike og dets protektorater, så vel som Italia, faktisk kunne ha vært spansk olje. Dette vil jeg sette i sammenheng med det faktum at både franske og Italienske selskaper kjøpte spansk olje og reeksporterte den under deres eget merke.⁴⁴⁶

Med de strenge krav til kvalitet på oljen, må den franske og tunisiske oljen uansett ha vært godkjent av industrien. Hvis det dreide seg om en del spansk olje solgt av Frankrike for disse årene så vel som tidligere, kan dette forklare fraværet av en diskusjon rundt disse to landene som alternativer.

Hvis man ser på både den franske og den tunisiske så vel som den italienske produksjonen sammen med forbruket, blir denne teorien styrket. Helhetlig kan man se følgende produksjon av olivenolje og eget forbruk. Et godt eksempel her er Portugal som

⁴⁴⁵ Norges Utenrikshandel 1937 s 256

⁴⁴⁶ Tortella 2000 s 211

trengte olje til sin egen hermetikkindustri. Portugal var en stor produsent av hermetikk hvorpå deres hermetikkindustri hadde et årlig behov for 3-4000 tonn olivenolje. Samtidig kan man lese at det bare var en del av den portugisiske oljen som var av tilstrekkelig god kvalitet til bruk i hermetikkindustrien. Man kan også i denne sammenheng se at den portugisiske hermetikkindustrien ønsket å sikre seg den beste oljen selv.⁴⁴⁷

Hvorvidt Portugal ville selge sin olje til Norge i det hele tatt, kan man muligens se i sammenheng med at Norge og Portugal var konkurrenter for hermetikkeksport, og da særlig på det britiske markedet.⁴⁴⁸ Dette kan ha påvirket salg av olivenolje til Norge.

Under slike forhold forstår man godt hvorfor Spania var viktig for importen av olivenolje. Denne betydningen må man se i lys av nedgang i produksjon og eksport blant andre mulige alternativer.

Fortsatt vil jeg si at kvaliteten på den spanske oljen var det som var mest utslagsgivende for at Spania var viktig for olivenoljeimporten. Med tanke på at enkelte alternative leverandører muligens også leverte spansk olje, og denne ble importert av Norge, styrker dette kvalitetsbehovet.

Spanias betydning for saltimporten 1936-1939: Fraværet av Spania så derimot ikke ut til å ha vært så merkbar på selve saltimporten slik vi så ovenfor. Fortsatt vil jeg hevne at spansk salt var viktig for Norge, og da særlig i relasjon til klippfiskfremstilling.

Bruken av andre typer salt ikke hadde vært til det beste til salting av klippfisk. Et godt eksempel her kan man hente fra Newfoundland som hadde benyttet italiensk salt fra Sicilia til fremstilling av klippfisk på grunn av mangel på nok spansk salt. Fisken hadde blitt for svakt saltet når man bare benyttet litt salt fra Cádiz og ikke det gode saltet fra Alicante. Som en konsekvens hadde kvaliteten på fisken gått ned siden det italienske saltet var svovelholdig og dermed førte til at fisken ble gul.⁴⁴⁹

Samtidig skal man ikke overdrive betydning av saltimporten bare til klippfiskfremstilling eller manglende bruk av spansk salt som en direkte konsekvens av borgerkrigen. Bruken av italiensk salt fremfor spansk salt i Norge hadde sin årsak i at man ikke hadde villet høre på det faktumet at Ibiza-salt var best. Dermed hadde Ibiza-saltet gått

⁴⁴⁷ Haaland 1992 s 5, Norges Utenrikshandel 1938 s 23 og Johansen 2006 s 19. Man kan også lese i Norges Utenrikshandel 1938 s 23 at Det hadde vært eksportforbud til alle andre land enn Brasil og de portugisiske kolonier nettopp av hensyn til deres egne hermetikkindustri. Dette forbudet opphørte på grunn av olivenhøsten i 1935 og 1936.

⁴⁴⁸ På det britiske og amerikanske markedet var Portugal beskrevet for å være Norges hardeste konkurrenter når det kom til hermetikk Haaland 1992 s 5

⁴⁴⁹ Norges Utenrikshandel 1939 s 151 og Volla 1956 s. 392

«ut av mote» blant norske fiskerne til fordel for Sicilia-saltet. Årsaken var at dette saltet var best egnet til sild, men at de brukte dette også til torsken.⁴⁵⁰

Dette bidrar til å gjøre Spania viktig for norsk saltimport for disse årene til tross for at andre land overtok den spanske andelen som man ser i tabellen nedenfor over den totale saltimporten:

Saltimporten	1935	1936	1937	1938	1939
Total	180 108 tonn	141 000 tonn	201 300 tonn	170 000 tonn	230 000 tonn
Spania	26,5 %	40,0 %	8,3 %	1,7 %	17,0 %
Portugal	0,5 %	21,5 %	0,0 %	0,0 %	1,0 %
Italia	40 %	4,1 %	46,0 %	57,0 %	40,0 %
Sovjet	0,9 %	3,4 %	14,0 %	11,5 %	17,0 %
Egypt	8,1 %	9,5 %	13,0 %	7,5 %	2,7 %
Tunis	10,8 %	10,5 %	9,5 %	14,0 %	6,0 %

Tabell 6.5: Kilde Norges Handel 1935-1939

Går man over til å studere alternative leverandører av salt for disse årene ser man at produksjonen og eksporten fra flere land var mindre for disse årene. Det var fortsatt en stor verdensproduksjon av salt også for årene under borgerkrigen. Denne lå på 32 millioner tonn i 1936 med en økning til 35 millioner for 1937. I 1938 gikk produksjonen derimot ned igjen til 32 millioner tonn, men dette var fortsatt en million tonn mer enn i 1935. Det meste av dette var bergsalt.⁴⁵¹

Land som produserte og eksporterte sjøsalt, og som fremsto som gode alternativer ut fra produksjon og eksport så vel som andelen av den norske importen ble dermed Italia. Selv om sovjet overtok en del av salteksporten slik vi har sett i tabell 6.4 står det ikke i Imperial Institute-kildene om hvilken salttype dette er.

Hvis man ser på den italienske saltproduksjonen og eksporten av denne ser man at sjøsaltproduksjonen gikk opp fra 756 400 tonn i 1936 til 935 761 tonn i 1937. Selv med en nedgang til 869 470 tonn i 1938, kan man se at eksporten av salt tok seg voldsomt opp for disse årene. Denne gikk fra 65 470 tonn i 1936 til 207 430 tonn i 1937 og hele 267 840 tonn i 1938. Samtidig skal det påpekes at denne eksporten både dreide seg om sjø og steinsalt hvorpå Italia hadde en stor produksjon av sistnevnte.⁴⁵²

Selv om Portugal leverte så mye som 21,5 % av totalimporten for salt i 1936, vil jeg ikke si at Portugal, kunne være et alternativ for Norge for de resterende årene. Det var ikke før

⁴⁵⁰ Vollan 1956 s. 392

⁴⁵¹ Imperial Institute 1934-1936 og 1936-1938

⁴⁵² Denne gikk opp fra ca. 500 000 tonn i 1936 til nesten 600 000 tonn for 1937 og 1938. Imperial Institute 1936-1938

i 1939 at portugisisk salt ble importert av Norge igjen og da bare med 1 % av totalimporten. Det skal nevnes at Norges import av portugisisk salt tidligere hadde vært meget liten.⁴⁵³ Hvis man ser nærmere på den portugisiske produksjonen av salt i Imperial Institute kildene ser man at denne også varierte i stor grad. En forklaring på denne store variasjonen ble tilskrevet klimatiske forhold.⁴⁵⁴ Med tanke på kvalitet og tilgjengelighet for disse årene, vil jeg si at alternativene ikke var like tilstrekkelig for Norges behov. Som man skal se i neste kapittel hvor betydningsfullt kvaliteten, og herunder også utseendet, på klippfisker var, blir det naturlig at andre alternativer ikke var aktuelt, i alle fall ikke med hensyn til klippfiskfremstillingen.

Spanias betydning for sinkmalmimporten 1936-1939: Betydningen av Spania som leverandør av malm for disse årene ble satt i relasjon til arbeidere tilknyttet sinkverket i Odda.⁴⁵⁵ Det ville bli en innskrenking på 250 mann hvis denne tilførselen ble stoppet.⁴⁵⁶ Som tabellen nedenfor viser var det tilbakegang i totalimporten for de år Spania leverte mindre sink til Norge:

Sinkmalm	1935	1936	1937	1938	1939
Total	89 683 tonn	92 595 tonn	76 555,6 tonn	111 134,4 tonn	70 021,3 tonn
Spania	41,5 %	28,0 %	0,0 %	27,0 %	28,0 %
Frankrike	27,9 %	28,0 %	40,0 %	34,0 %	21,4 %
Belgia	30,5 %	28,6 %	58,0 %	31,0 %	18,5 %

Tabell 6.6: Man kan se at for 1939 kom Mexico inn som leverandør og sto for hele 25 % dette året. Øvrige land som hadde levert i over 1000 tonn i 1938 og 1939 var Bolivia og Newfoundland, men da bare rundt 2-5 %. Kilde Norges Handel 1935-1939

Hvorfor Spania var såpass viktig for denne importen, må man også se i relasjon til tilgjengelighet.

Spania hadde en stor produksjon av sinkmalm, selv under borgerkrigen.⁴⁵⁷ For eksporten sin del har man ikke data en kan ta en lik sammenligning for borgerkrigsårene. For 1934 og 1935 kan man likevel se at eksporten var på 55 400 og 58 1000 tonn, men igjen er dette ført opp

⁴⁵³ I 1924 kom det hele 15 500 tonn mens den bare var rundt 800 tonn i 1935. I 1933 kom ikke noe salt derifra: Norges Handel 1924, 1933 og 1935

⁴⁵⁴ Imperial Institute 1936-1938 og Norges Utenrikshandel 1927 s 180

⁴⁵⁵ Rederforbundet til UD 5. april 1938 oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19046)

⁴⁵⁶ Brundtland 1962 s 40

⁴⁵⁷ Man kan også se at den spanske produksjon av malm under var i 1936 og 1938 på 30 000 tonn mens den i 1937 var på 20 000 tonn. Dette var ikke så ulikt 1934-1935 som også hadde 30 000 tonn: Imperial Institute fra 1934 til 1938

som «blende» som utgjorde ikke bare malm.⁴⁵⁸ Tilgangen på spansk malm ble uansett viktig for Norge. Jeg har ikke funnet henvisninger til at den spanske malmen var av best kvalitet eller at andre leverandører hadde bedre kvalitet.

Samtidig kan man se at alternative leverandører, i all hovedsak Belgia og Frankrike, muligens leverte malm fra andre land. En ting er at disse to hadde en meget liten produksjon av malm. For årene 1920-1935 var den franske og belgiske gjennomsnittproduksjonen av egen malm på bare 5 800 og 4 600 tonn. Samtidig kan man se at Belgia og Frankrike hadde en meget stor import av sinkmalm: Belgia i gjennomsnitt 412 000 tonn, Frankrike 153 000 tonn. Av dette ble det i gjennomsnitt for perioden 1920-1938 eksportert 33 000 tonn fra Belgia og 21 000 tonn fra Frankrike.⁴⁵⁹

En annen indikasjon som skulle tilsi at malm fra disse to landene kom fra andre land kan man blant annet se med at Frankrike leverte malm fra andre land. I følge Imperial Institute-kilder over produksjon i 1934 og 1935 kom 5000 tonn fra fransk Indokina. I tillegg har man en stor mengde malm fra Algerie. Man kan også se at leting etter malm i nettopp Tunis, Marokko og Algerie hadde før til funn av blant annet sink.⁴⁶⁰

At malmen Norge importerte fra Belgia på sin side dreide seg om spansk malm kan man se i sammenheng med at sinkutvinningsindustrien i Spania var belgisk eid.⁴⁶¹ Her skal man også huske at sinkverket i Odda var belgisk eid av det belgiske sinksyndikatet. Dette selskapet eide samtlige av sinkgruvene i verden. Disse ønsket å forsyne hele verdensmarkedet med sink basert på de spanske malmpågangene.⁴⁶² Samtidig skal man igjen huske at spansk sinkmalmeeksport var bunnet opp i kontrakter med blant annet Belgia.⁴⁶³ For årene 1936-1938 kan man se at Belgia eksporterte i gjennomsnitt 66 000 tonn mens Frankrike eksporterte 39 000 tonn.

Man kan muligens tenke seg at det ikke var så farlig at Spania ikke var såpass betydningsfull som leverandør av sinkmalm til Norge under slike forhold. Dette kan man klart se ut fra tabell 6.5 ikke var tilfellet. Man skal huske at Spania var tross alt, sammen med Belgia og Frankrike, en av de tre største, og ofte eneste, leverandørene av sinkmalm til Norge. En annen indikasjon på at Spania betydning for denne importen kan man tydelig se i tabell 6.5 med at totalimporten var mindre når Norge ikke importerte spansk malm.

⁴⁵⁸ Imperial Institute 1934-1936 og 1936-1938.

⁴⁵⁹ Det er ikke data for 1932 og 1933. For den belgiske har jeg bare 12 år for eksporten, har ikke info på 1920, 1921 eller 1929 og 1933. Import mangler bare 1923 i tillegg til 1933: Imperial Institute årganger 1920-1936

⁴⁶⁰ Madssen 1984 s 15

⁴⁶¹ Tortella 2000 s 215

⁴⁶² Madssen 1984 s 11 og s 15

⁴⁶³ avskrift av telegram fra Wilhelmen Ebbel: oversendt fra UD til HD, 28. oktober 1939(RA/s-1383/da/10246-47)

For å avslutte skal jeg kort vise at det ikke var store muligheter for malmimport fra andre leverandører. Tyskland hadde økt sin eksport av malm fra 18 500 tonn i 1936 til 44 100 tonn i 1938 og 46 300 tonn i 1938.⁴⁶⁴ Man kan derimot ikke se at Norge importerte noe malm fra Tyskland for årene 1936-1939.

Hvis man ser på andre leverandører kan man se at oversjøisk malm var godt egnet til å fremstille elektrolytisk malm.⁴⁶⁵ Eventuelle leverandører av denne malm har ikke vist seg å være av stor betydning for disse årene. Den tidligere økte importen av malm fra Mexico hadde gått ned. Det var ikke før i 1939 at denne ble gjenopptatt med 25 % av totalimporten på 70 000 tonn. En mulig årsak til at Mexico igjen dette året kunne levere malm til Norge var at produksjonen av malm, så vel som eksporten hadde gått opp for årene 1936 til 1938.⁴⁶⁶

Med tanke på nedgangen i totalimporten for året spansk malm uteble, at Spania hadde en såpass stor eksport av sin produksjon, samt den gode muligheten for at Belgia leverte spansk malm, kan man si at Spania var av en viss betydning for denne importen.

Øvrige varer: Når det kom til betydningen av øvrige varer kan man se at både importen av appelsin og vin fra Spania var viktig for Norge i relasjon til klippfiskavsetningen.

Norsk utsendinger hadde påpekt overfor opprør myndighetene i Spania at det var klippfisk som Norge var mest interessert i å omsette i Spania, og særlig i lys av den stillingen klippfisknæringen befant seg i. Det ble understreket at de spanske viner heller ikke var noen nødvendighetsartikkel for Norge. Uten at man fikk kompensere en viss prosent med klippfisk var det ikke sikkert at Norge ville kjøpe noe nevneverdig kvanta av vin fra dem.⁴⁶⁷

Jeg vil derimot si at importen av spansk vin var viktig for norsk klippfiskavsetning. Dette kan man blant annet se med at importen av spansk vin i sin helhet ble reservert for å bytte med klippfisk. Det kom flere forslag om å kompensere andre norske fiskerivarer, som rogn, for denne importen, noe som var i orden så lenge «*der ikke blir noeget brudd på den almindelige prinsip at vin kompes i klippfisk*».⁴⁶⁸

Som leverandør av frukt, og da appelsiner, kan man se Spanias betydning med at hvis Norge importerte spanske frukter ville det ikke bare bety en økning av de norske salgsmulighetene for klippfisk i Spania, det ville også være gunstig med hensyn til norsk fisk

⁴⁶⁴ Imperial Institute 1936-1938

⁴⁶⁵ Her kan man også se at oversjøisk malm fra for eksempel Mexico, Canada og Australia, var mer konkurransedyktig og rik. Norges Utenrikshandel 1930 s 290 og Norges Utenrikshandel 1939 s 291

⁴⁶⁶ Imperial Institute 1936-1938

⁴⁶⁷ Fra Axel Thingvold til HD 29. juli 1937. Handelsdepartementet(RA/s-1383/da/10247)

⁴⁶⁸ Kontoret for torskefiskeriene til HD ved fiskeriavdelingen 23. november 1938(RA/s-1383/da/10246-47)

fremtidige posisjon i Spania.⁴⁶⁹ Som tabellen nedenfor viser hadde andelen til Spania gått kraftig ned under borgerkrigen:

Appelsinimporten	1935	1936	1937	1938	1939
Totalimport	20 767 tonn	21 498,4 tonn	22 002,4 tonn	28 404,3 tonn	27 880 tonn
Spania	56,5 %	57 %	41 %	0,4 %	7,1 %
Palestina	15,4 %	17,2 %	26 %	42 %	41 %
USA	16,4 %	12,0 %	3,1 %	35,2 %	33 %

Tabell 6.7 Det var også en rekke land som økte sin import av appelsiner som Italia, Sør-Afrika, Brasil og Egypt. Kilde Norges Handel 1935-1939

At Norge fikk dekket sin appelsinimport for disse årene av Palestina vil jeg si var uheldig med tanke på handelen med Spania. Særlig når både Republikken og Franco tilbød Norge frukter som appelsiner i bytte mot klippfisk. Man kan også se at spanske appelsiner var billigere enn palestinske appelsiner frem til 1939.⁴⁷⁰ Hvis man tenker seg at dette ville bety mindre samhandel med Palestina kan man se i Norges Handel at det ikke forekom noen import fra Palestina av betydning.⁴⁷¹

Dette vil jeg si var et problem, og om man importerte mer appelsiner fra Spania, kunne dette kanskje lette på klippfiskavsetningen. Dette skulle tilsi at Spania også var av en viss betydning for appelsinimporten for disse årene.

Del 2: Spanias betydning som importør av norske eksportvarer 1936-1939:

Som vi kan se var det fortsatt en stor eksport av disse varene under borgerkrigen i Spania.

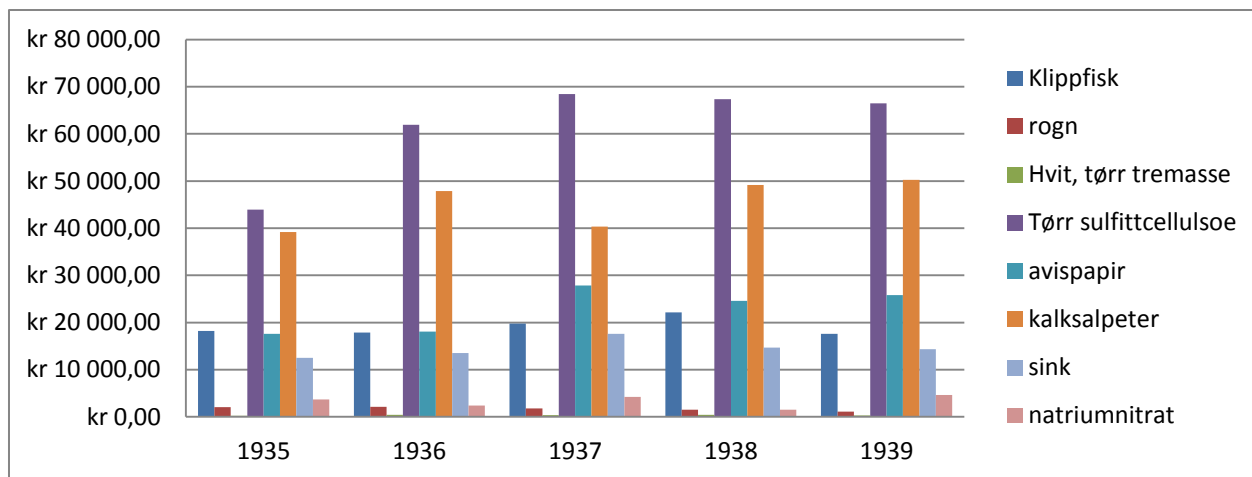
Spanias andel av disse avtok derimot i sterk grad for disse årene som følgende tabeller viser:

Totaleksporten av de viktige eksportvarene 1936-1939 i 1000 kroner:

⁴⁶⁹ Kontoret for torskefiskeriene til HD 17. august 1937(Ra/s-1383/da/10246-47)

⁴⁷⁰ I 1935 var prisen på spanske appelsiner 0,31 kr kiloet mot palestinske appelsiner på 0,41kr. I 1936 var spanske appelsiner 0,33kr kiloet mot 0,42 kr fra Palestina, 0,36 kr mot 0,45 kr i 1937, lik pris i 1938 mens fra I 1939 derimot kostet spanske appelsiner 0,49 kr kiloet mot 0,39 kr for de palestinske appelsiner

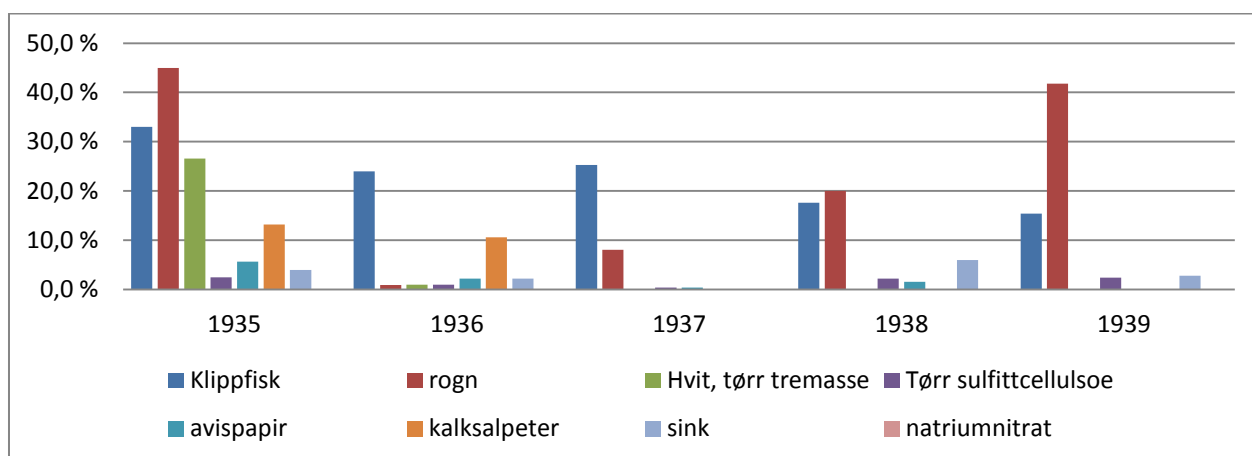
⁴⁷¹ Norge eksporterte diverse papirvarer varer til Palestina for rundt 500-700 000 kr: Norges Handel 1936-1939

Tabell 6.8: Hvit tørr tremasse, som nesten ikke kommer frem her i tabellen lå på rundt 400-200 000 kr. Kilde: Norges Handel 1935-1939

Spanias andel av den totale eksportverdien for flere av disse varene falt også stort under borgerkrigen:

Spanias andel av totale importverdi for disse varene 1935-1939:

Tabell 6.9: Herunder kan det neves at Spania importerte mer våt tremasse for enkelte år. Dette var derimot aldri mer enn til en samlet verdi av 400 000 kr og da langt fra den totale eksporten av denne varen.. Kilde: Norges Handel 1935-1939

Spanias betydning for eksportvarene og alternative avsetningsmarkeder 1936-1939:

Som vi skal se nedenfor var fortsatt Spania viktig for de fleste av disse eksportvarene.

Spanias betydning for klippfiskeksporten 1936-1939:

For å oppsummere fra kapittel 5 vil jeg si at ned den store importen og forbruk av klippfisk i tillegg til behovet for matvarer for årene 1936-1939, fremstår Spania som et viktig avsetningsmarked for norsk klippfisk. Man kan også se at Norge i avtalen med Spania i 1939

fikk «forholdsvis bra kvoter» når man forhandlet om klippfisk mot vin i følge Odd Vollan.⁴⁷² Det som derimot gjorde viktig for eksporten av klippfisk var manglende alternative avsetningsmarkeder for årene 1936-1939.

Spanias betydning som avsetningsmarked kan man se sammen med nedgangen hos flere store importører i 1938 mens det var en kraftig økning i eksporten til Portugal for årene 1936-1939. Under slike forhold vil man trygt kunne si at Spania var viktig. Dette setter jeg særlig i sammenheng med de store beholdningene av klippfisk i 1939, som inkluderte restbeholdningen fra 1938.⁴⁷³ Under slike forhold kan man se at det å kunne få tilgang til det spanske markedet spilte en viktig rolle. Her ser man blant annet se at «[...]de norske fiskerier vanskelig kan taale aa komme i nogen ufordelaktig stilling for salg av klippfisk til nogen del av Spania».⁴⁷⁴

Med de vansker for norsk klippfiskeksport til Spania for årene under borgerkrigen, blir det naturlig å studere alternative markeder noe som er grunnlaget for kapittel 7.

Spanias betydning for norsk rogneksport: For å starte med rogneksporten kan man se at firmaet «N. Anthonisen og Co» ble skadelidende som følge av borgerkrigen i forhold til sin rogneksport siden de hadde hatt Spania som sin «*beste kunde i rogn*» før krigshandlingene brøt ut. Under borgerkrigen skulle angivelig Spania ha importert så lite som 3.000 tønner mot 25-30 000 tønner før krigen.⁴⁷⁵ Dette kan man se gjenspeilet i eksporten av rogn for disse årene:

Rogneksport	1935	1936	1937	1938	1939
Total import	7 409,9 tonn	5 205,8 tonn	5 834 tonn	5 744,9 tonn	6 089,8 tonn
Spania	43,2 %	7,5 %	6,8 %	19,3 %	43,3 %
Frankrike	47,3 %	84,6 %	82,7 %	70 %	53,3 %

Tabell 6.10: Det var i tillegg en sterk økning av eksport til fransk Marokko i 1938. Kilde Norges Handel 1935-1939

De salg som ble gjort til Spania ble, i følge Anthonisen, utført av eksportører uten erfaring med rogneksport, og dermed kunne være uheldig for denne næringen.⁴⁷⁶ En annen faktor som

⁴⁷² Vollan 1956 s 456

⁴⁷³ Man kunne også lese at vinterfisket i 1939 var ventet å bli enda større enn året før: Avskrift fra DNKL til HD 28. Februar 1939(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁴⁷⁴ Kontoret for torskefiskeriene, 12. april 1938 til HD. Oversendt UD(Ra/s-2259/dya/19046)

⁴⁷⁵ N. Anthonisen og Co. til Gunnar Jahn i SSB 22. februar 1939 og N. Anthonisen & Co. til UD 6. august 1938(RA/s-2259/dk/13277). Her kan man derimot se at årsaken til at dette firmaet ikke hadde fått eksportert rogn var på grunn av at forhandlingene hadde strandet siden kjøperne ikke kunnet tilby betingelser som var tilfredsstillende.

⁴⁷⁶ Kontoret for torskefiskeriene til HD, fiskeriavdelingen 23. november 1938(RA/s-1377/d/da/10013/2)

var uheldig for rogneksporten var knyttet til den økte franske andelen av denne eksporten.⁴⁷⁷

Med den økte importen av norsk rogn kunne Frankrike benytte sin sterke stilling som nesten eneste avtaker til å presse prisene ned.⁴⁷⁸ Disse forholdene kan hjelpe oss med å forklare fallet i gjennomsnittsprisen på fra 0,42 kr pr kg i 1936 til 0,18 kr for 1939 ifølge Norges Handel.

Et annet problem med at Frankrike nå i større grad dominerte kjøpet av norsk rogneksport, var selve salgssesongen i Frankrike. Man hadde fryktet høsten 1938 at rognmarkedet skulle bryte sammen siden brukssesongen for rogn i Frankrike var på hell. Det var nettopp på denne tiden av året at rogn ble solgt og brukt i Spania. Dette ville vært til skade for «*alle norske interesser, spesielt med henblikk på nest års salting*».⁴⁷⁹

Anthonisen mente til og med frem at det var viktig for fiskerne at prisen på rogn fikk en ganske så normal verdi. Dette mente dem ikke ville latt seg gjøre uten at man gjorde noe for å åpne tilgangen til det spanske rognmarked. Dette skulle være av «*nasjonaløkonomisk betydning*».⁴⁸⁰

Årsaken til dette prisfallet kunne man se i stor grad skyldtes «*disse ytterst uheldige avsetningsforhold*» i Spania.⁴⁸¹ Avsetningen på andre markeder var ikke stor. Den eneste henvisningen jeg har til andre lands import av rogn var at rogn angivelig skulle ha vært en stor artikkel på det greske markedet.⁴⁸² Norsk eksportstatistikk viser derimot ikke noen betydelig utførsel til Hellas hverken før 1936 eller frem til 1939.⁴⁸³

Andre land viste ikke noen større import av rogn fra Norge for disse årene, foruten Portugal som hadde en økning i importen fra 7 tonn i 1937 til 37 tonn i 1938. I 1939 var den portugisiske importen oppe i 131 tonn. Dette var derimot ikke en såpass stor økning. Samtidig så man at de andre, mindre avsetningsmarkedene, også viste en sterk nedgang mellom 1937-1939.⁴⁸⁴

Under disse forhold vil man godt kunne si at Spania var meget viktig for norsk

⁴⁷⁷ At Frankrike nå importerte mer rogn fra Norge kan man muligens se i relasjon i det faktum at importbegrensninger for fiskeroggn ble opphørt i Frankrike den sommeren 1937: Anthonisen & co til UD 13. september 1938(RA/s-2259/dk/13277)

⁴⁷⁸ For høsten 1938 kunne man se at prisene hadde gått ned 20 % av hva de hadde vært ved sesongåpningen. Fra N. Anthonisen & co til UD 13. september 1938(RA/s-2259/dk/13277). Med denne nedpressingen av prisene, kunne Frankrike importere mer i tillegg til at franske kjøpere var organisert: N. Anthonisen og Co. til Gunnar Jahn i SSB 22. februar 1939(RA/s-2259/dk/13277)

⁴⁷⁹ N. Anthonisen & Co. til UD 6. august 1938(RA/s-2259/dk/13277)

⁴⁸⁰ N. Anthonisen og co til Gunnar Jahn i SSB 22. februar 1939(RA/s-2259/dk/1327)

⁴⁸¹ N. Anthonisen & Co. til UD 13. september 1938(RA/s-2259/dk/13277)

⁴⁸² Norges Utenrikshandel 1937 s 166

⁴⁸³ Mengden som gikk til Hellas var som regel under 200 tonn eller så lite som 37 tonn i 1938 mot en fjerde plass i 1936 med 171 tonn: Norges Utenrikshandel 1920-1939

⁴⁸⁴ For 1939 var det bare fire importører: Spania, Frankrike, Fransk Marokko og Hellas

saltrogneksport for årene 1936-1939.

Spanias betydning for papirmasseeksporten 1936-1939: At Spania var av en viss betydning for den delen av den norske papirmasseeksporten som ble avsatt der, kan man tydelig se i relasjon til problemene denne eksporten for årene 1936-1939. Årsaken til dette var problemer for denne eksportvaren noe som påvirket flere land. Slike forhold førte til at konkurransen ble tilspisset. Man kan for eksempel se at cellulosemarkedet ble i 1938 beskrevet å være «*lite tilfredsstillende*».⁴⁸⁵

Man kan også se at det ble hevdet at man fikk solgt sin cellulose på andre markeder.⁴⁸⁶ Her vil jeg trekke frem at de fleste land hadde sin egen produksjon av papir selv om de ikke fremstilte tremasse eller cellulose selv.⁴⁸⁷

Det var store vansker på flere av de største markedene for den norske cellulosen. Dette dreide seg om alt fra det å få levert tidligere solgt vare, til utsatte leveranser og annullasjoner fra kjøperne. I tillegg var det så og si utelukket å få gjort nye cellulosefortetninger.⁴⁸⁸ Man kan også se at etterspørselen etter papir hadde gått ned i takt med at pressefrihetene ble innskrenket i flere land.⁴⁸⁹ Dette gjorde det vanskeligere å få avsatt den delen av papirmassen som gikk til Spania på alternative markeder. Dette var uheldig med tanke på Spanias lille import for disse årene.

Spania importerte ikke norsk tørr tremasse fra 1937 av. Totaleksporten hadde falt fra ca. 3 800 tonn i 1936 til 2 800 tonn i 1937. At Spanias fravær kan ha vært merkbart kan man godt se i denne nedgangen. Det var tilsvarende fall blant de største importører av denne varen som Belgia og Frankrike. I 1938 var oppgangen for denne varen bare til 2 900 tonn. Her kan man derimot se at Brasil kom inn som største importør med ca. 50 % mens resten gikk til Frankrike. I 1939 var fordelingen mellom disse to ganske lik mens totalen hadde gått ned til 2000 tonn.

Spanias andel for den hvite våte tremassen kan man se at selv med bare 2,2 % av totaleksporten på 547 000 tonn utgjorde fortsatt Spania den femte største importøren av denne varen. En god forklaring på dette kan man se med at Storbritannia avtok hele 71 % av totaleksporten, Frankrike 17,5 % etterfulgt av Belgia med 6,5 %. Storbritannia fortsatte å dominere importen av denne varen ut disse årene mens totaleksporten sank.

⁴⁸⁵ Brev fra Norsk Celluloseforrenning til UD. 25. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

⁴⁸⁶ Brundtland 1962 s 65

⁴⁸⁷ Evjen 1951 s 1

⁴⁸⁸ Norges Utenrikshandel 1937 s 259, Brev fra Norsk Celluloseforrenning til UD. 25. februar 1938 og Industriforbundet til UD 19. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

⁴⁸⁹ Norges Utenrikshandel 1939 s 69

Spanias andel og plassering som celluloseimportør var også meget liten for denne perioden. For den tørre bleke sulfittcellulosen kan man se at Spania bare utgjorde 1,1 % av totaleksporten på 228 000 tonn i 1936, bare 0,5 % i 1937 av 271 000 tonn og 3,2 % i 1938 av 210 000 tonn. Denne andelen plasserte Spania som den 12. største importør i 1936, 15. i 1937 mens Spania var den 7. største i 1938. I 1939 utgjorde Spania det 9. største med sine 5 8000 tonn av en total på ca. 255 000 tonn. Det var fortsatt land som USA, Storbritannia og Japan som var de største avtakere med rundt 20-25 % hver.

Når det kom til eksporten av den ubleket tørre sulfittcellulosen ser man at Spania bare importerte 1 % av totalen på 67 000 tonn i 1936 mens Storbritannia sto for 38 %. Spanias lave import alene ser ikke ut til å ha vært nok utslagsgivende for denne eksporten. Det var for eksempel et stort fall ned til 41 000 tonn i 1937 hvorav Spania bare importerte ca. 0,2 %. På en annen side kan man se at i 1938 utgjorde Spania den nest største importør av denne varen med 26,6 %. Storbritannia var fortsatt størst importør av også denne varen med 44 % i 1938. I 1939 ser man at den spanske importen utgjorde fjerdeplassen med 6 % av totalen på 33 400 tonn.

Hvor viktig Spania var for norsk papirmasseeksport vil jeg først og fremst sette i sammenheng med at cellulose var en vare som var ønsket i Spania for disse årene.⁴⁹⁰ Med en dårlig avsetning på andre markeder vil jeg si at behovet i Spania gjorde det spanske markedet til en viss betydning for disse årene.

Man kan også se at hvis man ikke fikk avsatt noe cellulose i Spania, måtte man belage seg på produksjonsinnskrenking og stans i driften ved enkelte norske fabrikker. Årsakene til dette var nettopp de dårlige forholdene på cellulosemarkedet. Her ble det derimot trukket frem av Celluloseforeningen at hvis man kunne få avsatt noe cellulose til Spania, ville det bety at man kunne drifte fabrikkene lengre eller eventuelle nødvendige stans ville bli kortere.⁴⁹¹

Union Paper Co. var meget interessert i å få gjenoppta sine gamle forbindelser mens Toten Cellulosefabrikk AS ikke hadde fått solgt «*et tonn*» til tross «*iherdige anstrengelser*».⁴⁹² Celluloseforeningen advarte mot faren ved å miste sine spanske forbindelser siden alle deres kunder lå i Franco-Spania. Mistet man dette ville dette være «*en meget alvorlig sak og stor skade skje*».⁴⁹³ Man kan se at dette tydeligvis stemte siden en kontrakt på 1000 tonn som Ringsaker Cellulosefabrikk hadde hatt i Spania ble utsatt på grunn av det uavklarte forholdet til Franco. Følgene ble stans i drift ved denne fabrikk. Hadde

⁴⁹⁰ Rederforbundet til UD 5. april 1938 oversendt fra Jackobsen(Ra/s-2259/dya/19046)

⁴⁹¹ Brev fra Norsk Celluloseforening til UD. 25. februar 1938(Ra/s-2259/dya/19046)

⁴⁹² Brundtland 1962 s 97-98

⁴⁹³ Brev fra Norsk Celluloseforrenning til UD. 25 februar 1938(Ra/s-2259/dya/19046).

denne kontrakten gått i orden hadde 100 mann vært i arbeid i en måned. En rekke andre cellulosefabrikker hadde også slike problemer.⁴⁹⁴

I Norges Handel 1937 blir det påpekt at tremassen var preget av en økning i eksporten til Storbritannia samtidig som den var preget av en nedgang i utførselen til flere andre land, som for eksempel Spania. Det er derimot et par markeder som viste en økt import og hadde et potensial for dette. Her vil jeg trekke frem både Nord-Amerika, Nordvest-Europa og Japan som sto for hele 90 % av verdens totale import av tremasse og cellulose i 1937.⁴⁹⁵

Denne fordelingen gjenspeiler ganske godt den norske eksporten slik vi har sett for perioden 1920-1935. Hele 47 % av den norske eksporten av papirmasse mellom årene 1935-1937 gikk til Storbritannia, 15 % gikk til USA, 11 % til Frankrike, 8 % til Be-Ne-Lux-landene og bare 2 % gikk til Argentina og Brasil.⁴⁹⁶

Når det kom til en mulig ekspansjon av disse produktene så dette ikke særlig lyst ut for disse årene. I Norges Utenrikshandel fra 1936 til 1939 at det for året 1937 firmaer i Østerrike, Romania og Marokko som ønsket å komme i forbindelse med norske eksportører av blant annet cellulose.⁴⁹⁷ Beklageligvis var ikke disse land store importører av cellulose så eventuelle salg ville neppe vært av stor nok mengde til å dekke den mengden som gikk til Spania. Man finner heller ikke noen eksport til disse land for 1937 og utover i den norske statistikken. Det var en mindre stigning i eksporten til oversjøiske markeder som Brasil, Uruguay og Britisk India.⁴⁹⁸

Samtidig når man skal diskutere alternative avsetningsmarkeder, under de dårlige forholdene på dette markedet som vi så ovenfor, var det også en fare for egenproduksjon. Knut Evjen viser i sin oppgave at det allerede var en økning mellom 1935 til 1937 i egenproduksjonen blant land som Storbritannia, USA, Frankrike, Belgia og Nederland.⁴⁹⁹ I Belgia «blomstret» produksjonen.⁵⁰⁰

Et annet land med økt selvberging som Tyskland kunne også eksportere en økt

⁴⁹⁴ Møte i Utenriksdepartementet 12. januar 1938(Ra/s-2259/dya/19045-48).

⁴⁹⁵ Norges Handel 1937 s 27 og Evjen s 6 Når det kom til importen av tremasse i Storbritannia kan man se at Storbritannias økning i importen av tremasse kan man se i sammenheng med at importen var tollfri siden tremasse var på den britiske «friliste»: statsøkonomisk tidsskrift 1939 s 241

⁴⁹⁶ Evjen 1951 s 14

⁴⁹⁷ Norges Utenrikshandel 1937 nr 8, 9 og 13

⁴⁹⁸ Norges Handel 1938 s 24

⁴⁹⁹ Evjen 1951 s 9. Her kan man se detaljerte tall for disse landene over import, forbruk og egenproduksjon i forhold til hverandre. Det var størst forbruk av papirmasse i USA og Storbritannia, tredje største var Frankrike og deretter Belgia, Nederland og Luxemburgs før opp som et. Tilsvarende hadde USA største svingninger i sin import av papirmasse: Evjen s 19

⁵⁰⁰ Norges Utenrikshandel 1937 s 68-69

mengde cellulose.⁵⁰¹ Dette kan forklare nedgangen i den norske eksporten av sulfittcellulose til Tyskland fra 1936 til 1939.⁵⁰² Det var derimot muligheter for salg av andre typer cellulose i Tyskland da man ikke var selvforsynt med sulfatcellulosen.⁵⁰³ Dette var derimot ikke en viktig cellulosestype i det norsk spanske varebyttet og dermed kan man ikke si at Tyskland heller utgjorde et godt alternativ.

Farene med selvberging kan diskuteres for Storbritannia siden deres egenproduksjon bare i en liten grad ville kunne dekke behovet.⁵⁰⁴ Til tross for dette er det igjen ingen indikasjoner på om det er tørr eller våt papirmasse som utgjorde behovet for Storbritannia eller andre land. Det var uansett nedgang i importen av både tørr tremasse og cellulose for disse årene. For tørr cellulose kan man se at den største importøren av denne varen, Storbritannia importerte mindre for disse årene.⁵⁰⁵

Italia hadde også vist en stigning i sin import av tørr cellulose fra Norge til tross for økt produksjon. Eksporten til Italia falt derimot fra 11 500 tonn i 1937 til 8 700 tonn i 1938 mens den var tilbake til 14 000 tonn i 1939.⁵⁰⁶

For å avslutte papirmasseeksporten for disse årene vil jeg trekke frem de eneste landene jeg har sett som gode alternativer jeg har funnet var Argentina og Brasil som begge hadde økt sin import fra bare 1935 til 1937.⁵⁰⁷ Andre land som kunne vært alternativer hadde enten en liten import eller var tidligere store importører som for disse årene importerte mindre. På enkelte markeder kunne man se at cellulose ikke var truet av tollbarrierer, og man kan se at det for disse årene var en rekke tollnedsettelse, for eksempel i Polen, Japan og Mexico.⁵⁰⁸

Samtidig kan man se den viktige importøren Japan, sammen med USA, vist nedgang i importen. Samtidig kan man se at for den tørre tremassen var det nedgang i eksporten av

⁵⁰¹ Tyskland var i stand til å dekke sitt behov på 900 000 tonn sulfittcellulose og fortsatt overlate over 200 000 tonn til eksport Norges Utenrikshandel 1936 s 312

⁵⁰² Denne var på 11 200 tonn i 1936 men bare 70000 i 1939 i følge "Norges Handel" for tilsvarende år.

⁵⁰³ Selv produserte Tyskland bare 6 000 tonn mens behovet var på 100 000 tonn. Til tross for en planlagt fabrikk med kapasitet på 30 000 tonn ville foresatt behovet for denne vare være stort: Norges Utenrikshandel 1936 s 312

⁵⁰⁴ Storbritannia var avhengig av 200 000 tonn tremasse til sin produksjon. Storbritannia måtte derfor importerte ca 80-90 % av sitt behov hvor nordiske land dekket $\frac{3}{4}$: Evjen 1951 s 15

⁵⁰⁵ For den ublekede sulfittcellulosen hadde Storbritannia gått ned fra å dekke 26 000 tonn i 1936 til bare 19 000 for 1937. Nedgangen fortsatte i denne perioden og gikk til 9000 tonn i 1938 for så å stige til 13 380 tonn i 1939.

⁵⁰⁶ Norges Utenrikshandel 1936 s 229, Norges Utenrikshandel 1937 s 53 og Norges Utenrikshandel 1938 s 76 og s 112

⁵⁰⁷ Her hadde det vært en økning fra 73 000 tonn i 1935 til 95 000 tonn i 1936 og 113 000 tonn i 1937 for disse to landene. Egenproduksjon var 18 000 tonn mens forbruket var 131 000: Norges Handel 1936 s 26 og Evjen 1951 s 9

⁵⁰⁸ Norges Utenrikshandel 1937 s 225 og s 258, Norges Utenrikshandel 1938 s 9

denne til både Brasil så vel som Frankrike slik vi så tidligere i dette kapitlet.⁵⁰⁹

Den norske eksportstatistikken viser derimot at til Mexico gikk det bare små mengder cellulose som for eksempel 1,2 % for bleket tørr sulfittcellulose i 1938 og 1939. For den ublekede var det ingen import i 1938 mens i 1939 utgjorde bare 0,4 % av totalen. Når det kom til Polen var det ikke noen nevneverdig eksport å se for noen av disse varene i disse årene.

Man kan også se at totaleksporten til den ublekede tørre sulfittcellulosen gikk ned fra 67 000 tonn i 1936 til 33 400 tonn i 1939. Oppgang i eksporten til Argentina og Brasil i 1937, hvor rundt 5 000 gikk til Argentina og hele 12 000 for Brasil, hjalp derimot ikke stort. Det var også nedgang i eksporten til disse to landene for den ublekede sulfittcellulosen for 1938 med en nedgang til 3600 tonn for Argentina og 5 600 tonn for Brasil.

For den bleke sulfittcellulosen hjalp ikke økningen i importen fra disse, eller andre land, stort. Her hadde totaleksporten falt fra 271 000 tonn i 1937 til ca. 210 000 i 1938, men hadde en oppgang til 254 000 tonn i 1939. Man hadde i tillegg til vansker for den tørre tremassen, også en nedgang i totaleksporten av den våte papirmassen slik Norges Handel viser.

Med disse forholdene, både dårlige markedsforhold for papirmasse generelt, faren med produksjonsstans og nedgang i eksporten av tørr papirmasse, vil man kunne si at Spania hadde en viss betydning. Nøyaktig hvor stor betydning dette var i lys av papirmasseeksporten som en helhet, er vanskelig å fastslå foruten hva Celluloseforeningen har trukket frem. Min undersøkelse av ulike importører har derimot vist at det var nedgang i importen hos flere av de viktige importørene. Mindre importører importerte også mindre. Med dette blir Spania et avsetningsmarked av en viss betydning for årene 1936-1939.

Spanias betydning for kalksalpeter 1936-1939: Som tabellen nedenfor vil vise eksporterte ikke Norge noe kalksalpeter til Spania fra og med 1937:

⁵⁰⁹ Det kan neves at Frankrike importerte 1766 tonn i 1936 og Brasil 1532 tonn av totalen på 3780 tonn. Fordelingen mellom disse to største importørene var ganske lik i 1937 med en import på rundt 1200 tonn hver av en total på 2 700 tonn. Etter en liten oppgang til 2 900 tonn importerte Brasil 1400 tonn mens Frankrike importerte 1255. Både totalimporten og Frankrikes andel av denne falt i 1939 til bare 500 tonn av totalt 2000 tonn.

Kalksalpeter	1935	1936	1937	1938	1939
Totaleksport	353 641,4 tonn	427 554,9 tonn	354 168 tonn	404 426 tonn	406 391,8 tonn
Spania	12,1 %	10,5 %	0 %	0 %	0 %
USA	15 %	23,8 %	29,5 %	24,5 %	21,1 %
Danmark	24 %	23,4 %	25 %	29 %	28,1 %
Egypt	29,5 %	20,8 %	17,6 %	20,1 %	13,3 %
Sverige	12,4 %	14,3 %	14,2 %	15,1 %	25 %
Nederland	0 %	3,2 %	1,8 %	2 %	7 %
Finland	2,8 %	1,7 %	8,6 %	5 %	3,7 %
Storbritannia	1,1 %	1,1 %	1,4 %	1,3 %	1,6 %

Tabell 6.11 Man kan også se at Frankrike økte sin andel til 2,6 % i 1938, men ikke noe i 1939. Storbritannia på sin side importerte så lite som i snitt 1,1 % for disse årene. Kilde Norges handel 1935-1939

Jeg vil nettopp i lys av dette fortsatt si at Spania potensielt var et viktig marked for Norge. En ting var behovet i Spania og Norges gode stilling på det spanske kunstgjødselmarkedet tidligere. Med dette skulle norsk kalksalpeter angivelig ha gode muligheter for avsetning der, hvis man ikke ble utkonkurrert av Chile. Det var viktig å kunne opprettholde kontakten med sine gamle spanske kunder av kalksalpetereksporten.

Jeg ønsker også å trekke frem at fraværet av Spania som importør av kalksalpeter, kan ha påvirket totaleksporten slik vi kan se i tabell 6.11. Dette kunne få konsekvenser for sysselsettingen. Dette vil jeg sette sammen med at når Hydros samlede kalksalpetersalg var lav måtte de innstille produksjon, slik tilfellet hadde vært i 1932.⁵¹⁰ Hydro var stadig mer sårbar enn sine konkurrenter siden selskapet både manglet et større hjemmemarked og at Hydro sto og falt på avsetningen av sin kalksalpeter.⁵¹¹

Under slike forhold var det ingen fordel for Norge at stadig flere land hadde gått inn for en proteksjonistisk handelspolitikk når det kom til importen av også nitrater. Hydro hadde blitt helt avhengig av å forhandle til seg eksportkvoter innenfor rammene av nitrogenkartellet. Flere land hadde bygd egne anlegg for produksjon av nitrater for å være selvforsynt av nasjonale sikkerhetshensyn.⁵¹² Denne økte produksjonen på de mange hjemmemarkeder førte til en skarpere konkurranse på verdensmarkedet.⁵¹³

Dette skulle tilsi at det var vansker å få avsatt kalksalpeter på flere markeder og påvirket dermed mulighetene for alternative avsetningsmarkeder. Dette var uheldig siden varene fra av den elektrokjemiske industrien hadde bredere og mer varierte markeder.⁵¹⁴ Dette kan man tydelig se med hvor mange land som importere både kalksalpeter, natriumnitrat og

⁵¹⁰ Gjølme 2005 s 340-341

⁵¹¹ Gjølme 2005 s 329-330

⁵¹² Gjølme og Yttri 1997 s 110 og s 93

⁵¹³ Gjølme 2005 s 270

⁵¹⁴ Fure 1996 s 178

sink fra Norge både før 1936 og for disse årene. Samtidig kan man se at alternative avsetningsmarkeder var dårlige for disse årene.

Av de landene jeg har studert kan man se at det bare var et fåtall som kunne fungere som alternativ til en viss grad. For å starte med Danmark, som tradisjonelt var en av de aller største kundene av kalksalpeter, kan man se at eksporten dit hadde en økning for disse årene. Norge dominerte også den danske importen av denne varen. Norge hadde stått for 88 % av den danske totalimporten i 1936 og 1937 på 113 500 og 100 000 tonn. For 1938 hadde den norske andelen bare gått ned med 5 % av totalimporten på 140 000 tonn.⁵¹⁵

Den danske eksporten utgjorde, som kan se i tabell 6.11, en større andel av norsk totaleksport og dermed utgjorde et godt alternativ. Det samme gjorde også Sverige. Årsaken til denne stillingen på det danske og svenske markedet kan se i sammenheng med norsk press på danskene og svenskene fra å etablere egen produksjon av denne varen slik vi så i kapittel 2.⁵¹⁶

Foruten disse to landene som økte sin andel kan man se at eksporten til USA holdt seg stabil, noe den amerikanske andelen av totaleksporten også gjorde det ut i fra tabell 6.11. Øvrige importører av norsk kalksalpeter, eller større handelspartnere, var ikke gode alternativer for disse årene som vi skal se.⁵¹⁷

Når det kom til Egypt, hvor eksporten var omtalt som godt «innarbeidet»,⁵¹⁸ som et alternativ for disse årene vil jeg ikke si det var tilfellet. Dette til tross for en økt andel av den norske totaleksporten av kalksalpeter. En ting som kunne utgjøre en trussel var økt selvforsyning. Det hadde i 1935 vært planer om nasjonal kunstgjødselproduksjon med en kapasitet på 300 000 tonn i Egypt.⁵¹⁹ Ifølge Imperial Institute hadde Egypt bare en egenproduksjon på 14- og 11 000 tonn i 1936 og 1937.⁵²⁰ Den norske eksporten til Egypt, og dette landets andel av den norske totaleksporten, var ikke stabil og falt utover disse årene fra 81 500 tonn i 1938 til 54 000 tonn i 1939. Årsaken til dette må man derimot se i lys av andre forhold enn økt egenproduksjon siden egyptisk totalimport som steg fra ca. 175 000 tonn i 1936 til over 200 000 tonn i 1938.⁵²¹ Egypt kunne uansett under slike forhold ikke utgjøre et

⁵¹⁵Norge eksporterte 114 000 tonn i 1939, men har ikke tall fra Imperial Institute å sammenligne med. Norges Handel 1936-1939 og Imperial Institute 1936-1938 s 269.

⁵¹⁶Gjølme 2005 s 353

⁵¹⁷Herunder vil jeg bare kort nevne at til tross for at det var tollfrihet på kalksalpeter i Storbritannia:

Statsøkonomisk tidsskrift 1939: s 241, kan man se at den norske gjennomsnittseksporten dit bare var på 5000 tonn

⁵¹⁸Norges Utenrikshandel 1937 s 267

⁵¹⁹Denne planlagte fabrikken ville ta 4-5 år å bli ferdigstilt Norges Utenrikshandel 1935 s 251

⁵²⁰ Dette dreide seg om «nitrate of shale(7 % nitrate)». Imperial Insitute 1936-1938 s 257

⁵²¹ Imperial Institute 1936-1938 og Norges Handel 1936-1939

like godt alternativ som Danmark.

For øvrige land kan man avfeie Frankrike som et godt alternativ. I tabell 7.4 ser man at den franske andelen ikke gikk over 2,5 % for årene 1936-1939. Tyskland kunne heller ikke fungere som et alternativ for denne varen. Til tross for et angivelig behov for kunstgjødsel på grunn av økt produksjon av matvarer,⁵²² kan man se at dette ikke var et alternativ for årene 1936-1939. Det var rett og slett ingen norsk kalksalpeter eksport til Tyskland for disse årene. Dette må man se i sammenheng med at 1935 var det siste året varen ble importert av Tyskland, og da var den bare på 344 tonn.⁵²³

Italia kunne virke som et bedre alternativ enn disse to landene. Det var en import på rundt 48 000 tonn nitrater der. Det var også tollfrihet for gjødselstoffer deriblant en kvote tilgjengelig for kalksalpeter på 25 000 tonn.⁵²⁴ Det forekom derimot ingen norsk eksport av kalksalpeter til Italia for årene 1936-1939 noe det heller ikke hadde gjort tidligere. Andre land viste nedgang i sin import og var dermed ikke å regne som gode alternativer.⁵²⁵

Man kan heller ikke se at det var muligheter for ekspansjon på andre markeder for årene 1936-1939. De latinamerikanske var å utelukke. Først og fremst hadde de som regel et bedre jordsmonn slik at det ikke var noe behov for gjødselstoffer. De landene som økte sin import av kunstgjødsel, som for eksempel Costa Rica, kunne Norge ikke håpe å trenge inn på. Forklaringen var at her undersolgte Tyskland alle sine konkurrenter på grunn av sin valuta.⁵²⁶ Norges eksport til disse markedene viser en meget liten andel av totaleksporten.⁵²⁷

Etter denne undersøkelsen av avsetningsmulighetene for norsk kalksalpeter for årene 1936-1939, vil jeg klart si at Spania var av stor betydning for denne eksportvaren. En ting var at totaleksporten var langt mindre for de årene Spania ikke importerte. En annen var at en rekke større importører viste nedgang i sin import fra Norge. Med tanke på de dårlige markedsforholdene, og behovet i Spania for kalksalpeter for årene 1936-1939 kan man også si at Spania var av en stor betydning.

Spanias betydning for Sink: Spania var betydningsfullt for avsetningen av sink slik Arne

⁵²² Årsaken til denne økte produksjonen kan man se var for å lagre til et dårlig år Norges Utenrikshandel 1938 s 315

⁵²³ Imperial Institute 1934-1936

⁵²⁴ Norges Utenrikshandel 1937 s 73 og Norges Utenrikshandel 1938 s 46

⁵²⁵ Finland økt sin import fra ca. 7 600 tonn i 1936 til 30 600 tonn i 1937, 20 000 tonn i 1938 og 15 000 tonn for 1939. Nederland hadde et fall i sin import fra 14 000 tonn i 1936 til 6 000 tonn i 1937. For 1938 var importen oppe i 8000 tonn for, men i 1939 var den på 2 000 tonn i 1939. Norges Handel 1936-1939

⁵²⁶ Norges Utenrikshandel 1939 s 5

⁵²⁷ I 1937 gikk 0,15 % av totaleksporten til Puerto Rico og 0,11 % til Cuba. Norges Handel 1937

Olav Brundtland trekker frem.⁵²⁸ Det ble faktisk argumentert med i samtiden at man ikke kunne få solgt sink andre steder.⁵²⁹ Mine funn har vist at dette ikke helt var tilfellet, men som vi kan se nedenfor gikk totaleksporten ned når Spanias andel forsvant helt ut:

Sinkeksport	1935	1936	1937	1938	1939
Totaleksport	42 147,1 tonn	43 222 tonn	37 213,2 tonn	44 352,6 tonn	39 847,5 tonn
Spania	4 %	2 %	0 %	5,4 %	3,2 %
Tyskland	33 %	38,1 %	27 %	39 %	34,6 %
Frankrike	22,3 %	20 %	23 %	18,5 %	23,1 %
Sverige	6,6 %	9,5 %	11,5 %	13,7 %	18,3 %
Storbritannia	4,2 %	5 %	6 %	2,2 %	1 %
USA	0 %	4,6 %	4,5 %	0 %	3,2 %
Belgia og lux.	8,8 %	4,1 %	5,1 %	3,1 %	4,7 %

Tabell 6.12: i tillegg kan man se at Østerrike hadde en import på rundt 5,5 % i 1936 og 4,3 % i 1937. Fra og med 1938 er Østerrike ført opp under Tyskland. Sveits hadde også utgjort 6 % i 1937 men bare 2,7 % i 1936. For 1938 og 1939 kan man derimot se at den sveitsiske importen på 3,7 % og 3 %: Kilde: Norges Handel 1935-1939

Først og fremst kan det tenkes at Spanias betydning for sink, slik det ble argumentert med i samtiden, snarere var ment i relasjon til importen av sinkmalm fra Spania. Dette har vi allerede sett var meget viktig.

En annen god indikasjon på dette vil jeg sette sammen med at årene 1937, 1938 og 1939 var gode tider for sinkverket i Odda. Man kan også se at produksjonen av sink i Odda hadde økt fra 163 711 tonn for 1929-1933 til 222 770 tonn for 1934-1938.⁵³⁰ Hvis man ser nærmere på produksjonen for disse årene ser man at denne gikk ned fra 349 400 tonn i 1936 til og 313 645 tonn i 1937. For 1938 så man bare en oppgang i produksjonen på 324 200 tonn.⁵³¹

Det var tross for denne oppgangen i eksport og produksjon en liten merkbar nedgang med Spanias fravær som importør i 1937. Man kan i samme år se at det ikke var noen stor økning i importen av sink blant de med mindre importørene sine markedsandeler. Her kan man se at av Østerrike, Storbritannia, USA, Belgia og Sveits, som hadde utgjort henholdsvis 5,5 %, 5 %, 4,6 %, 3,9 % og 2,7 % i 1936, var det bare Sveits som viste en oppgang til 6 % i 1937. Den britiske andelen var gått ned til 5,6 %, den belgiske 5 %, USA med 4,5 % og Østerrike med 4,3 %. For 1938-1939 var ikke fordelingen blant disse så ulike som 1936 og 1937 foruten Japan som utgjorde 2,2 % etter et fravær i de to foregående årene.⁵³²

⁵²⁸ Brundtland 1962 s 31

⁵²⁹ Brundtland 1962 s 65

⁵³⁰ Madssen 1984 s 39 og s 82

⁵³¹ Imperial Institute 1934-1938

⁵³² Sveits og Belgia holdt seg fortsatt på rundt 3,6 % og 2,9 % i 1939. Større handelspartnere som Storbritannias

At USA ikke lengre importerte sink fra Norge må man se i sammenheng med at deres totalimport gikk fra kraftig ned mellom 1937 og 1938. Tilsvarende importerte Storbritannia og Belgia mindre sink totalt, men ikke såpass stort fall som USA.⁵³³ Den tyske og franske totalimporten av sink holdt seg stabil disse årene.⁵³⁴ Med dette kunne man dermed ikke belage seg på større avsetning til disse to importørene.

Under slike forhold kan man forstå hvorfor det ble argumentert med at man ikke fikk solgt sink på andre markeder. Dette gjaldt ikke for sinkeeksporten som en helhet for alle disse årene, men for år med nedgang i eksporten som 1937 og 1939. Med tanke den sterke stillingen Norge hadde hatt i Spania tidligere og behovet for sink i Spania for disse, bidro til at Spania var av en viss betydningsfull for norsk sinkeeksport for årene 1936-1939.

Øvrige varer: Spanias andel av den norske avisapireksporten for disse årene var heller ikke stor. Spanias plassering var først og fremst 11. største importør i 1936 med en andel på 2,3 % av en total på 142 000 tonn. I 1937 utgjorde Spania 19. største importør med 0,3 % av totalt 165 700 tonn. I 1938 gikk derimot Spania opp til å importere 1,8 % av en total på 138 130 tonn og 13. største. Spania importerte ikke noe avisapir i 1939 mens norsk totaleksporten hadde steget til 158 134 tonn. Samtidig skal man uansett ha i tankene at avsetning av avisapir i Spania, som tross alt importerte for rundt 1-1,5 millioner kroner, ville ikke være ubetydelig under markedsforholdene for disse årene.

Når det kom til norsk eksport av natriumnitrat var denne for årene 1936-1939 rundt 2,4 millioner i 1936 for så å stige til 4,2 millioner i 1937 men bare 1,5 millioner i 1938. For 1939 var totaleksporten tilbake til 4,6 millioner. Det var fortsatt Frankrike som var det største avsetningsmarkedet for denne varen.

Del 3: Spania betydning for norsk skipsfart 1936-1939

Når vi skal se på Spanias betydning for den norske skipsfarten var Spania fortsatt viktig for deler av denne næringen. Som en helhet var det fortsatt Nord-Europa, Atlanterhavskysten i Nord-Amerika, Øst-Asia og Polynesia, samt Mellom-Amerika og Vestindia som utgjorde størst andel av norsk nettotonnasje på utenlandske havner. Prosentvis på disse fire områdene

var dette året nede i 2,2 % mens USA uteble helt. Norges Handel 1936-1937

⁵³³ USAs import hadde falt fra 33 700 tonn i 1937 til 6 800 tonn i 1938 mot Storbritannia fra 173 300 tonn til 162 500. Belgia på sin side importerte 27 100 tonn i 1937 men bare 14 200 i 1938. Imperial Institute 1936-1938

⁵³⁴ Den tyske var på rundt ca. 71 600 tonn og den franske på 34 400 tonn mellom 1936 og 1938. Sveriges import viste en større økning da den gikk opp fra 13 000 tonn i 1936 til ca. 16 000 for 1937 og hele 21 000 i 1938.

ser man fordelingen 25 %, 15,6 %, 13,6 % og 12 % mot Søreuropeiske havner som bare utgjorde totalt 6 %.⁵³⁵

Man skal heller ikke undervurdere den betydningen hadde å si for den delen av den norske flåten som var involvert her og for de berørte rederier slik vi så i kapitel 4. Med tanke på at mange rederier hadde mistet lukrative frakter til konkurrenter som vi så i kapitel 5, var dette et problem for de berørte rederier.

Som følge av utestengelsen av det portugisiske klippfiskmarkedet, regnet skipsfarten med et tap på 11-12 millioner kroner for frakt.⁵³⁶ Hvis norsk skipsfart ble utestengt i sin helhet fra frakt på det spanske markedet, kan man anta et langt større tap. Tapte skipsfartsinntekter som følge av at konkurrenter overtok Norges fraktmarked på Spania, ville generere mindre til dette overskuddet. Det blir trukket frem av Kåre Randulff- Uppshal at når *"hele landets velstand så og si står og faller på skipsfarten burde vel være om å gjøre å holde den best mulig rustet til å møte vanskelige tider"*.⁵³⁷

Det var allerede et kraftig fall i skipsanløp fra før borgerkrigen. Den kraftige nedgangen i anløp fra 2279 anløp i 1933 til 252 anløp i 1937 må ses på som et problem. Tilsvarende i kan man se at anløpene på noen av de landene man sammenlignet med i 1933 ikke svingte like mye, hverken i anløp eller netto tonn.⁵³⁸

Samtidig skal man ha i tankene Spanias geografiske beliggenhet både i Middell- og Atlanterhavet i relasjon til tilgang til bunkrings- og nødhavn. Ser man på bunkringshavner i 1937 er det bare Tenerife og Palma man finner i tabellen over viktige slike havner med bare 17 og 25 anløp. For 1938 og 1939 kan man se at er det bare var Palma som er oppført i denne tabellen og da med 33 og 30 anløp.⁵³⁹

For å få et mer detaljert eksempel på betydningen av Spania for den norske skipsfarten for årene 1936-1939, kan man trekke frem problemene for de norske fruktskipene. De mange skipene

under 2000 tonn, primært fruktskip som var i fart på Spania, fikk først og fremst ikke beskjeftigelse andre steder.⁵⁴⁰ Dette kan man se stemte siden alternativer for disse skipene

⁵³⁵ Norges Skipsfart 1937 s 13. Disse havnene hadde også største andel anløp som man kan se på s 14. Tilsvarende oversikt for tidligere år er ikke laget.

⁵³⁶ Fure 1996 s 167

⁵³⁷ Randulff-Uppshahl 1946 s 9

⁵³⁸ Nederland fra 1070 anløp på 1,8 millioner tonn i 1933 til 1098 på 1,9 millioner tonn i 1937, Frankrike fra 1546 anløp på 2,6 millioner tonn til 1547 for 2,5 millioner tonn, Portugal fra 460 anløp på 752 200 tonn til 567 og hele 696 354 tonn. Norges Skipsfart 1937 Tabell 5 og skrivelsen «Norge skipsfartsinteresser i Spania» (Ra/s-2259/dya/19045-48)

⁵³⁹ Norges Skipsfart 1937 s 15 og Norges Skipsfart 1938-1939 s 29

⁵⁴⁰ Brundtland 1956 s 18

ikke var gode.

Der disse fruktskipene tidligere hadde vært dypt inne i det lukrative amerikanske frukttransportmarkedet hvor de hadde fraktet fersk frukt fra Mellom-Amerika til USA. Her hadde Norge blitt trengt tilbake etter som fruktselskapene som tidligere hadde leid norske skip selv skaffet eget skip for denne farten. Der det før hadde vært så mange som 50 skip involvert i denne farten, var det i 1936 bare 12 skip igjen. Det var også antatt at dette antallet ville falle ytterligere.⁵⁴¹ Hvis man ser dette sammen med at man nå i tillegg kunne miste det spanske frukttransportmarkedet, ville det være av en stor betydning for Norge.

Samtidig kan man se at på en tabell på skip over 500 tonn i Norges Skipsfart 1937, utgjorde bare fruktskip 29 stk. Man kan også se at i starten av året var 29 fruktskip i utenriksfart mens ved utgangen av året var antallet 30. I 1938 hadde antall fruktskip i utenriksfart gått opp til 35 mens den ved utgangen av 1939 var 32 stk.⁵⁴²

Når det kom til sysselsatte på disse skipene kan man se at av alle personene sysselsatt på skip mellom 500-2000 tonn i 1937 var bare 290 personer, eller 1,8 %, sysselsatt på fruktskip.⁵⁴³ Man kan derimot se at antall sysselsatte på fruktskip i 1938 hadde gått ned til 249 og bare 225 i 1939.⁵⁴⁴ Hvorvidt disse personene fikk annet arbeid har man ikke opplysninger om. Dette viser i alle fall at det var en nedgang noe som kan si noe om Spanias betydning og bekrefter muligens opplysninger om manglende sysselsettelse for disse årene.

Med dette kan man se at fruktskipene ikke utgjorde en så stor andel eller at så mange personer var knyttet til denne frakten. Samtidig vil jeg si at Spania var av en stor betydning for de fruktskipene og de sysselsatte knyttet til disse.

Konklusjon:

Spania var fortsatt av en stor økonomisk betydning for importen av de viktigste varene, eksporten av viktige norske varer samt deler av skipsfarten for årene 1936-1939. Årsaken til at Spania betydning for olivenolje og salt hang fortsatt sammen med kvaliteten på de spanske varene i forhold til alternative markeder. Når det kom til sinkmalmimporten kan man se at Spanias fravær som leverandør påvirket totalimporten og hadde en direkte betydning for sinkmalm var i direkte relasjon til sysselsatte ved sinkverket i Odda. For øvrige importvarer

⁵⁴¹ Årsaken ble forklart med at USA hadde anskaffet seg egne spesialbygde skip som gjorde dem uavhengig av utenlandsk tonnasje Randulff-Uppsahl 1946 s 6

⁵⁴² Norges Skipsfart 1937 s 4 og Norges Skipsfart 1938-1939 s 8

⁵⁴³ Fruktskipene, sammen med passasjerskipene avtok bare 5 % av samlet bruttotonnasje i utenriksfart dette året. Norges Skipsfart 1937 s 4-5

⁵⁴⁴ Norges Skipsfart 1938-1939 s 18

fra Spania kan man se at spansk vin og spanske appelsiner fortsatt var viktig for klippfiskavsetningen.

For eksportvarene utgjorde Spania også en stor betydning for de disse viktigste varene for årene 1936-1939. Den norske saltrogneskport hadde hatt problemer som følge av Spanias fravær som importer. For papirmassen var Spanias behov vanskeligere å få tydelig frem. Med tanke på nedgang i totaleksport, og særlig for den tørre papirmassen som Spania var viktig for, kan man derimot se Spanias betydning klarer. Når det kom til betydningen for både sink og kalksalpeter eksporten, kan man se at totaleksporten gikk ned de årene Spania ikke importerte denne varen. Det var også ikke noen merkbar oppgang i andre mindre importører samt at de større importørene for disse to varene ikke importerende noe mer i nevneverdig grad. Spania var for disse varene meget viktig særlig for årene 1936-1939.

Spania var også viktig for deler av den norske skipsfarten for disse årene både med tanke på de ulike fraktene som norske redere hadde mistet og inntektene denne frakten ga. For den norske handelsflåten var det særlig for fruktfarten hvor Spania viste sin betydning for disse årene.

Kapittel 7: Spanias betydning for norsk klippfiskeeksport 1936-1939

Innledning: I denne oppgavens siste kapittel skal jeg vise at Spania var et ytterst viktig marked for norsk klippfiskeeksportører. En ting var etterspørsel for klippfisk i Spania for årene 1936-1939 som vi så i kapittel 5. En annen ting var at eksporten til de fleste andre avsetningsmarkeder ikke var gode for disse årene. Jeg skal vise hvilken posisjon Norge hadde hatt på disse markedene opp til 1936. I siste del av kapitlet skal jeg vise hvorfor disse markedene ikke var gode alternativer for årene 1936-1939.

Del 1: Alternative markeder 1936-1939

Jeg vil her vise hvilke land som kunne fungere som alternativ disse årene. Siden det dreier seg om en forbruksvare og ikke en industrivare må man først og fremst se på forutsetninger for forbruk. Jeg har også gjort dette i tråd med at klippfisk ikke var en vare man kunne påtvinge et «*hvilket som helst marked*». ⁵⁴⁵ Selv under borgerkrigen i Spania var det de tradisjonelle klippfiskimportørene som avtok denne varen fra Norge:

Totaleksport av klippfisk i 1000 tonn for 1935-1939:

Klippfiskeeksport	1935	1936	1937	1938	1939
Total eksport	35 020,7 tonn	35 685,1 tonn	38 620,7 tonn	41 172,9 tonn	33 736,2 tonn
Spania	34,8 %	24,7 %	26 %	17,8 %	15,7 %
Portugal	30 %	47 %	41,5 %	62 %	54 %
Brazil	4,5 %	4,2 %	4,7 %	1,2 %	4,7 %
Cuba	16 %	7,3 %	7,5 %	5,3 %	7,1 %
Argentina	11,1 %	7,6 %	6,7 %	5,1 %	10,4 %
Italia	1,7 %	0,02 %	3,3 %	4,1 %	1 %
Øvrige land	1,4 %	8,7 %	9,3 %	4,3 %	6,2 %

Tabell 8.1: Medregnet alle klippfisktyper her. Portugal er medregnet «portugisiske besittelser i Afrika». Under øvrige land finner man som regel de mange mindre latinamerikanske avsetningsmarkedene som Uruguay som var et av de større med 0.5 % av totaleksporten i 1936 og Frankrike som utgjorde ca. 2 % i 1936, 2,5% i 1937. Oppgang i «øvrige land» lar seg forklarer med økning i disse mindre markedene. Ellers utgjorde disse markedene, samt en del europeiske land, langt mindre enn dette til tross for at det var mange småmarkeder. Kilde Norges Handel 1935-1939

For å kunne danne seg et bilde over hvilke markeder disse øvrige landene var, kan man ut fra Odd Vollan sin oversikt over en rekke store saltfiskimportørers totalimport av saltfisk for

⁵⁴⁵ Axel Thingvoll, Norges offisielle agent til Burgos, 4. mars 1939 til HD(RA/s-1383/da/10246-47)

årene 1920-1939. Her ser man at Portugal var nest størst importør for disse årene med en gjennomsnittlig import på 40 000 av totalt importen i perioden 258 444 tonn. Dette utgjorde 17,2 % og gjorde Portugal til den nest største importøren for disse årene. Det tredje største var Italia med 16,6 % av denne totalimport etterfulgt av Brasil med 11 %, Cuba med 5,7 %, Hellas med 4,1 % og Argentina med 2 %. Øvrige importører hadde en langt mindre andel av denne totalimporten av saltfisk for 1920-1939.⁵⁴⁶

Som norsk eksportstatistikk viser var Italia og Vest-Afrika store importører av norsk tørrfisk. Man ville anta at med dette at disse to markedene kunne være gode alternativer for meg å undersøke.

Vollan opplyser derimot at Italia ikke hadde spilt den rolle for norsk klippfiskhandel som Portugal,⁵⁴⁷ til tross for å ha vært fjerde største importør i verden slik vi så ovenfor. Det som derimot var utslagsgivende for at disse to markedene ikke var alternativer, var nettopp deres import av tørrfisk.

På markeder der det hadde vært innført tørrfisk og klippfisk samtidig hadde det oppstått problemer.⁵⁴⁸ Med de dårlige erfaringene med dette fra enkelte markeder hvor det hadde vært «*selvmorderisk å selge store partier saltfisk til de markeder som er hovedavtagere for vår klippfisk*».⁵⁴⁹ Land med en så stor import av det ene saltfiskproduktet nødvendigvis vil importere et like stort eller et større kvantum av det andre produktet.

For å underbygge dette vil jeg trekke frem et eksempel om å introdusere tørrfisk til det cubanske markedet i 1937. Selv om det ble argumentert for at tørrfisken ikke ville møte den samme konkurransen fra konkurrenter, ville tørrfisken true klippfiskens posisjon på Cuba.⁵⁵⁰ Et annet eksempel fra Portugal i 1939 viser at når Norge gikk med på å selge et såpass stort kvantum saltfisk til Portugal i 1939 hadde det vært «*den sterkeste frykt for at et slikt saltfisksalg ville komme til å hindre ytterlige klippfisksalg*».⁵⁵¹

Det var i tillegg en nedgang i eksporten av tørrfisk til Italia i forbindelse med Etiopia-invasjonen og den påfølgende boikotten av Italia.⁵⁵² I Vest-Afrika på sin side kan man lese at det var lavere eksport av tørrfisk til i 1937 på grunn av vesentlig svekket kjøpekraft.⁵⁵³ Jeg vil

⁵⁴⁶ Dominikanske Republikk utgjorde 0,7 %, Frankrike 0,6 %: Vollan 1956 s 17-18

⁵⁴⁷ Vollan 1956 s 361

⁵⁴⁸ Axel Thingvoll, Norges offisielle agent til Burgos, 4. mars 1939 til HD(RA/s-1383/da/10246-47)

⁵⁴⁹ Fra 1. fiskekontor til HD 17. juli 1939. avskrift av en skrivelse til Ekspedisjonssjef Sellæg fra Thøverland AS Oslo 14. juli 1939(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁵⁵⁰ Skrivelse fra Propagandakomiteen til HD 25. november 1936(RA/s-1377/d/da/10011/1)

⁵⁵¹ Fra 1. fiskekontor til HD 17. juli 1939. avskrift av en skrivelse til Ekspedisjonssjef Sellæg fra Thøverland AS Oslo 14. juli 1939(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁵⁵² Vollan 1956 s 361 og s 410. Man kan også se at på grunn av sanksjonene hadde Italia styrke sitt eget fiskeri

⁵⁵³ Norges Utenrikshandel 1938 s 20

derimot vise at nettopp i lys av den store importen av tørrfisk, kunne ikke disse fungere som alternativer i denne sammenhengen.

For andre land i det østlige Middelhavet som Hellas og Tyrkia, kan man se at skotske eksportører hadde sikret seg en sterk posisjon og dermed gjorde muligheter for å utfordre dem der vanskelig. Man kan også se at Norge ikke hadde hatt noen sterk posisjon på disse markedene tidligere.⁵⁵⁴ Man kan heller ikke se noen stor eksport til disse to landene i Norges Handel.

Hvis man beveger seg til de latinamerikanske markedene, har jeg utelatt å behandle land som ikke hadde en stor import av norsk klippfisk. Her kan man for eksempel se at to av de største importørene her, Puerto Rico og Jamaica, ikke var gode alternativer. Norske eksportørers sjanse på disse markedene var ikke store i denne perioden.⁵⁵⁵ Man kan heller ikke for disse to markedene se noen betydelig norsk eksport hverken før eller under borgerkrigen i Spania.

På det meksikanske markedet sto derimot Norge ganske sterkt til tross for den lave totalimporten. Her hadde norsk fisk slått ut canadisk fisk. Så sent som i 1936 kan man se at Norge sto for 80 % av klippfiskimporten i Mexico. Det skulle angivelig være muligheter for økt omsetningen i Mexico.⁵⁵⁶ Med den lave gjennomsnittlige totalimporten på 400 tonn,⁵⁵⁷ vil jeg ikke si at det var realistisk med en stor økning av omsetning på dette markedet.

For de øvrige, mindre latinamerikanske klippfiskmarkedene, kan man se at det ikke var store muligheter for ekspansjon. Disse kunne angivelig by på «*adskillige muligheter*», men det var en rekke toll og valutavansker som ikke hadde eksistert der før. Dette sørget for at det var vanskelig å si hvordan mulighetene var.⁵⁵⁸ Disse forhold hadde, i tillegg en meget lav totalimport så vel som at norsk fisks andel var meget liten på disse, har gjort at de ikke var gode alternativer for årene 1936-1939.

På enkelte av disse hadde også Norge enten vært fraværende eller sluttet å importere norsk fisk. Tillegg gikk flere av disse aldri over 1000 tonn i totalimport.⁵⁵⁹ Norge hadde

⁵⁵⁴ Vollan 1956 s 336 og 18 oversikten over andel tidligere.

⁵⁵⁵ Importen til Puerto Rico var for eksempel var først og fremst dominert av Newfoundland. De sto for hele 81 % av en total på 12 000 tonn i 1936. Canada sto for 15 % mens Norge utgjorde så lite som 4,7 tonn eller bare 0,03 %. Et lignende tilfelle kunne man også se i Jamaica: Norge Utenrikshandel 1937 s 235 og skrivelse fra Fivelstad til UD 16. april 1939(Ra/1377/Da/10013/4)

⁵⁵⁶ Vollan 1956 s 375 og brev Fivelstad til UD 18. desember 1937(RA/s-1377/d/da/10011/5)

⁵⁵⁷ Skrivelse fra UD av 24. januar. 1939 basert på Fivelstad sin rapport om klippfiskmarkedet i Mexico(RA/s-1377/d/da/10011/1)

⁵⁵⁸ Norge Utenrikshandel 1936 s 305

⁵⁵⁹ Eksempler her er Guatemala, den Dominikanske republikk, Panama, Colombia og Paraguay hvor man kan lese om disse i: Norges Utenrikshandel 1938 s 21, Norges Utenrikshandel 1939 s 130, Fivelstad til UD 19. juli 1937(RA/s-1377/d/da/10070/1) Norges Utenrikshandel 1937 s 269 og Norges Utenrikshandel 1930 s 197

forsøkt å bedre sin posisjon på flere av «småmarkedene». Det hadde vært en norsk utsending på plass i en rekke av de kaffeproduserende landene under borgerkrigen. Formålet hadde vært å få ned toll på klippfisk i bytte mot nedsatt toll for norsk kaffe import fra disse land. Dette forsøket hadde ikke ført til noen stor suksess. Man kom til enighet i noen land, men lyktes ikke i andre. Et problem med dette var at kaffen fra disse land var dyrere enn fra Brasil.⁵⁶⁰

Under disse forholdene er det Brasil, Cuba og Argentina som blir relevant å undersøke i tillegg til Portugal.

Del 2: Norsk fisks posisjon i Portugal, Brasil, Cuba og Argentina 1920-1935:

Før man ser på den norske posisjonen skal jeg vise at importen av klippfisk på disse markedene hadde variert en del gjennom disse årene. Man kunne blant annet se at importen flere steder faktisk hadde gått opp selv under krisene. Importen i Portugal lå aldri over 40 000 tonn frem til 1935 hvor den tidligere hadde vært på 30- 40 000 tonn før 1930.⁵⁶¹

Den Brasilianske importen hadde også falt fra 41 000 tonn i toppåret 1928 til 35 000 tonn i 1930, og ca. 23 000 tonn i 1931. Utover 1930 tallet kan man se at totalimporten gikk nedover fra 26 300 tusen tonn i 1932 til 18 800 tonn i 1934. Importen var også fordel mellom en rekke mindre markeder. Av en totalimport på 16 300 tonn i 1935 kan man se at ca. 25 % gikk til markeder som Rio og Sao Paulo.⁵⁶²

På de to andre markedene hadde det vært nedgang som på Cuba som hadde hatt en totalimport i 1930 på 12 500 tonn, men i 1935 var denne bare på 7 000 tonn. I Argentina hadde nedgangen bare gått fra 4 700 tonn i 1930 til 4 400 tonn i 1936.⁵⁶³

Norges posisjon på disse markedene frem til 1936: Norge posisjon på disse alternativene hadde variert i denne perioden, men norsk fisk hadde hatt en sterk posisjon. Denne posisjonen hadde man derimot begynt å miste frem mot 1936.

For å starte med det portugisiske markedet, kan man se at Norge sto ganske sterk på Lisboa markedet som den største leverandør av klippfisk. Dette markedet hadde Norge blitt beskrevet for å ha monopolisert siden norsk fisk i 1927 sto for 95 % av en totalimport på 14 500 tonn. På det andre markedet av betydning i Portugal, Porto, var Norge nest størst selv

⁵⁶⁰ Dette gjaldt land som Venezuela, Colombia, Costa Rica, El Salvador, Honduras, Nicaragua og Panama. Brev til Forsynings og gjenreisning departement 6. februar 1946(RA/s-2205/D/10225/7)

⁵⁶¹ Vollan 1956 s 37:

⁵⁶² Vollan 1956 s 412 og «UD`s markedsrapporter: Markedsforholdene i Brasil» 27. november 1945, Legasjon i Rio(v/Solum) til UD 18. juni 1937(RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁵⁶³ Vollan 1956 s 418 og Norge Utenrikshandel 1936 s 246

med 15,2 % av en totalimport på 26 800 tonn.⁵⁶⁴

Det ble likevel nedgang for Norge på det portugisiske markedet da kvaliteten på norsk fisk gikk ned som følge av ekspansjonen på de latinamerikanske markedene. I 1933 kunne man for eksempel se at Norge var den tredje største leverandør av klippfisk med 16,7 % mens i 1935/36 var andelen bare 14 %.⁵⁶⁵

Går man over til Brasil sto den norske fisken også stått sterk. Man kan lese at den norske fisken i Brasil faktisk hadde «*et godt navn*» på dette markedet.⁵⁶⁶ Norges andel hadde utgjort 25 % i 1924, men hadde falt til 13 % i 1931. I de påfølgende årene gikk den norske markedsandelen ned fra 17 % i 1932 til 8 % av den brasilianske totalimporten i 1935. Når det kom til brasilianske enkeltmarkeder utgjorde 61 % av totalimporten på 3 300 tonn på Sao Paulo-markedet i 1933.⁵⁶⁷

På Cuba kunne man se at den norske fisken hadde blitt satt pris på av blant annet bønder på grunn av dens oppbevaringene og lave pris. Samtidig var den også kjent for sin bedre kvalitet noe som hadde ført til at Norge hadde endt opp med å dominere innførselen på Cuba. Til tross for at Cubas totalimport gikk ned fra 12 500 tonn i 1930 til 7000 tonn i 1935, dekte Norge 60 % i 1935 mot 45,6 % i 1930. På det argentinske markedet hadde Norge tidligere stått sterkere. Av en totalimport på 4 700 tonn i 1930 utgjorde Norge hele 83 %. I 1936 var denne gått ned til 62,7 % av en totalimport på 4 400 tonn.⁵⁶⁸

Del 3: Portugal, Brasil, Cuba og Argentina: Mulige alternative avsetningsmarkeder 1936-1939?

Norsk fisks posisjon i Portugal, Brasil, Cuba og Argentina i 1936-1939: Den portugisiske innførselen for sesongen 1937/38 var betegnet som en «*ekstraordinær liten*». Selve importen i 1937 gikk ned til 33 700 tonn, men samtidig ser man at Norge dekte hele 47,3 % av dette etter å ha dekt 37 % i 1936. Totalimporten gikk opp i 1938 til 40 000 tonn hvorav Norge ytterligere styrket sin posisjon på dette markedet og utgjorde hele 62,5 %. For sesongen 1938/1939 var 60 % av totalimporten på 42 600 tonn norsk fisk.⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ Vollan 1956 s 383-385

⁵⁶⁵ Vollan 1956 s 383-385, s 373, s 444, og s 446-447

⁵⁶⁶ UD's markedsrapporter. Markedsforholdene i Brasil» 27. november 1945. (RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁵⁶⁷ Vollan 1956 s 412, «Markedsforholdene i Brasil» 27. november 1945, Legasjonen i Rio(v/Solum) til UD 18. juni 1937 og Fortrolig: Legasjonen til Kontoret for torskefiskeriene 13. desember 1938 ti HD(RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁵⁶⁸ Vollan 1956 s 40 og s 381-382 og s 418 og Norge Utenrikshandel 1937 s 185

⁵⁶⁹ Det var fortsatt på Lisboa markedet at Norge nå sto sterkest med hele 68,5 % av importen dit i 1938/1939

Brasils totalimport var i 1936 på 23 000 tonn, men falt til 20 000 for 1937. For 1938 og 1939 lå totalen på rundt 16 000 tonn. Norges andel i 1936 var derimot bare 7 % i 1936. Foruten en liten oppgang til 10 % i 1937 gikk Norge ned til å dekke litt under 4 % for de resterende årene.⁵⁷⁰

Den norske eksporten til Cuba i 1936 utgjorde i 32 % av importen på 8 200 tonn. Norge tapte derimot denne posisjonen rundt 1937. Norges andel av totalimporten på ca. 8 000 tonn i 1938 utgjorde fortsatt 1/3.⁵⁷¹

Det eneste jeg har å vise til den Argentinske totalimporten her er Norges andel av dens om viste at den fra 76 % i 1937 til 66 % i 1938.⁵⁷² Det er ikke opplyst om hvor stor totalimporten var dette året, men ettersom den norske eksporten dit for 1937 var på 2 200 tonn mens den i 1938 var på 1 800 tonn. Dette skulle tilsvare en lavere argentinsk totalimport på rundt 3 000 tonn.

Portugal 1936-1939: et usikkert marked til tross for sterk posisjon? Når det kom til konkurranse på det portugisiske markedet sto Norge ganske sterkt i forhold til konkurrentene, særlig for årene under borgerkrigen i Spania. Konkurransen med Island i Portugal hadde tidligere utgjort et problem da Norge nært var i ferd med tape fordelene man hadde over innlandsfiske. Det derimot ikke en like sterk konkurranse i Portugal fra Island. Årsaken til dette var Islands dårlig fiske og en sterkere interesse fra deres side for bedre markeder som Argentina og Cuba. Nedgangen Newfoundland opplevde i Portugal hang sammen med at de lå under sterlingblokken.⁵⁷³

Det som var en mulig trussel for Norges posisjon i Portugal var satsingen på selvberging. Dette økte fokuset på egenprodusert klippfisk, var et resultat å hjelpe den lokale klippfiskindustrien som «*i stor grad beskjeftiger den portugisiske arbeidskraft*».⁵⁷⁴ Målet med selvforsyningen var å forsyne Portugal med 60 % av den fisk man trengte, for så å gjøre seg uavhengig av utenlandsk fisk. For å beskytte denne fikk man både kvoteordninger for import og økt toll. Denne steg med 35 % for årene borgerkrigen.⁵⁷⁵

mens Island for eksempel bare dekte ca. 5 %. Andre konkurrenter som Newfoundland og Frankrike utgjorde bare 21 % og 6 % dette året: Norges Utenrikshandel 1939 s 42(Vollan 1956 sier at totalen var 49 000 tonn: Vollan 1956 s 37), Vollan 1956 s 448 og Thingvold til HD 4. juni 1945(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁵⁷⁰ «UD`s markedsrapporter. Markedsforholdene i Brasil» 27. november 1945(RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁵⁷¹ Vollan 1956 s 418 og Norge Utenrikshandel 1939 s 87

⁵⁷² HD: gjenpart av skrivelse fra kontoret for torskefiskeriene 8. november 1938. Avskrift av skrivelse 2. november 1938 fra DNKL(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁵⁷³ Vollan 1956 s 384, s 448 og s 445

⁵⁷⁴ Norges Utenrikshandel 1938 s 210-211

⁵⁷⁵ Thingvold fra Lisboa til DNKL 15. desember 1943(RA/s-1377/d/da/10013/2), Norges Utenrikshandel 1938 s 181, s 210-211 og Fr. Jakhelln, legasjonen i Lisboa 31. oktober 1936(RA/s-1377/d/da/10013/2) hvor man kan

Denne trusselen ser vi ikke forble så stor for Norge. Det var ikke nok arbeidskraft og den nasjonale produksjonen var ikke stor nok. For sesongen 1935/36 hadde man bare oppnådd en dekningsgrad på 13 % eller rundt 6 000 tonn. Selv i 1937 produserte torskefiskeflåten bare litt i underkant av 20 000 tonn eller bare 25 % av landets forbruk.⁵⁷⁶

Så lenge importerte fisken ikke ble for dyr, og kvaliteten tilstrekkelig, ville den klare seg godt i konkurranse med den nasjonale produksjon i for eksempel et land som Portugal.⁵⁷⁷ Portugisiske importører hadde uttalt til nordmenn at det «*verken var naturlig eller berettiget for Portugal å forsøke å gjøre seg uavhengig av klippfiskimport*».⁵⁷⁸

Selv med dette forholdet, og den økte norske eksporten til Portugal for årene 1936-1939, vil jeg ikke si at Portugal var et «alternativ» til det spanske markedet i den forstand. Til tross for at saltfisktollen i Portugal ble satt ned med 35 % i 1937,⁵⁷⁹ var ikke nødvendigvis økningen i den portugisiske importen på grunn av et økt forbruk. Odd Vollan viser i sin bok til en mistanke fra samtiden om mye av den økte innførselen til Portugal, kan ha vært støtte til Franco-Spania som del av hjelpen Salazar-regimet ga nasjonalistene i Spania. Dette kunne hjelpe til å forklare stigningen i innførselen for sesongen 1936/37.⁵⁸⁰

Under slike forhold ville forsterket konkurranse utgjøre en trussel for den norske fiskens posisjon. Jeg har funnet henvisninger til at det var fare for nettopp økt konkurranse. Newfoundland, som hadde statsstøttet fiskeeksport, hadde også oppdaget fordelene med de latinamerikanske markedene, og skiftet sin interesse fra det europeiske markedet til disse. På en annen side kan man se at det også var problemer for deres fisk på disse markedene under borgerkrigen i Spania.⁵⁸¹

Det ble derfor sagt at Newfoundlands tilbakegang på det brasilianske markedet var noe som igjen ville få følger på andre markeder som en ytterlig skjerpert priskamp på øvrige markeder, da i første rekke da på Portugal. Man fryktet i tillegg at Newfoundland skulle forsøke seg på dette markedet igjen med sin billige fisk. Denne fisken, som var beregnet for konsum i Brasil, ville true den norske posisjonen i Portugal da den ville vanskeliggjøre gode priser for norsk fisk.⁵⁸²

se at egenproduksjon kunne ytterligere bli et problem siden denne fisken var nærmere den newfoundlandse fisk i kvalitet enn den norske.

⁵⁷⁶ Norges Utenrikshandel 1937 s 156, Vollan 1956 s 390 og Norges Utenrikshandel 1939 s 54

⁵⁷⁷ Norges Utenrikshandel 1937 s 156

⁵⁷⁸ Thingvold, Lisboa til De norske klippfiskeeksportørenes landsforening 15. desember 1943(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁵⁷⁹ Norges Utenrikshandel 1938 s 210

⁵⁸⁰ Vollan 1956 s 447-448

⁵⁸¹ Norges Utenrikshandel 1937 s 188 og Vollan 1956 s 373

⁵⁸² Kontoret for Torskefiskeriene til HD 12. april 1938(RA/s-1377/d/da/10013/2)

Det var også en reell fare på dette markedet fra islandsk fisk. Selv med dette kan man se at så sent som i 1939 var fortsatt Portugal det største markedet for islandsk fisk med hele 34,5 % av Islands totaleksport på 25 600 tonn. Ellers gikk 32,4 % til Italia mens 6,6 % gikk til Brasil.⁵⁸³ Med en vare tilsvarende lik den norske i kvalitet, men billigere kunne Island utfordre Norge. Det var også tilfellet i et marked som Portugal hvor deres fisk hadde vært av en såpass lav pris at «den virket sterkt tiltrekkende på kjøperne».⁵⁸⁴ Årsaken finner vi i at Island hadde undersolgt den norske fisk med 10 % for tilsvarende vare av like god kvalitet.⁵⁸⁵

Hvor farlig dette var for disse årene, og muligheter for økte slag i Portugal kan man se i sammenheng med hva som hadde skjedd da norsk fisk ble for dyr i forhold til andre lands fisk tidligere. Vollan trekker frem at dette var på grunn av feil i avtalen fra 1934, der Norge skulle stå for 40 % av den portugisiske klippfiskimporten mot at Norge forpliktet seg til vinkjøp, importerte dermed Portugal mindre norsk fisk.⁵⁸⁶

Et annet uheldig forhold var at det hadde også blitt levert «kontaktstridig vare» i Portugal fra enkelte eksportører. Dette fant ikke Handelsdepartementet fant seg i siden disse samtidig mottok statstilskudd uten at de hadde gjort noe for å forbedre forholdene.⁵⁸⁷ Samtidig med statsgaranti ble det betalt tilskudd for eksporten til Portugal og til de oversjøiske markedene.⁵⁸⁸ Hvis norsk fisk, selv med denne støtten, skulle bli for dyr ville konkurrenter kunne trenge inn på det portugisiske marked.

Det vil ikke være urimelig å anta at med en sterk konkurranse fra Island ville neppe denne posisjonen i Portugal vedvare for Norge. Island hadde blant annet vært den største leverandøren av klippfisk til Portugal tredje året på rad i 1935. Samtidig kan man se at det grepet de allerede hadde var for sterkt til å utfordres. De ville også sette alt inn for å forsvare sin posisjon der.⁵⁸⁹

Med disse forhold til grunn vil jeg ikke si at Portugal var et sikkert marked for norsk klippfisk eller hadde store ekspansjonsmuligheter for videre norsk klippfiskavsetning.

Brasil, Cuba og Argentina 1936-1939: markeder uten muligheter? Faren for norsk fisk ut

⁵⁸³ Andre markeder her var Hellas som fikk 5,8 %, Storbritannia 3,2 % Cuba så vel som Argentina 2,3 %. Til «øvrige land» gikk 9,3 %: UD til Forsyningsdepartement 12. mars 1940 basert på islandske avisen «visi» fra 15. februar 1940(RA/s-2205/d/10212/6)

⁵⁸⁴ Vollan 1956 s 386

⁵⁸⁵ Legasjonen til Kontoret for torskefiskeriene 13. desember 1938(RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁵⁸⁶ Årsaken var at den norske fisken ble for dyr og da kunne Portugal, i trå med avtalen, importere mindre fisken fra Norge: Vollan 1956 s 446-447

⁵⁸⁷ Statens Klippfiskvraking til Fiskedirektøren 27. Januar 1937(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁵⁸⁸ Vollan 1956 s 447 og Kontoret for torskefiskeriene 8. februar 1939 til HD(RA/s-1383/da/10246-47)

⁵⁸⁹ Vollan 1956 s 447 og Legasjonen i Lisboa til Kontoret for torskefiskeriene 13. desember 1938(RA/s-1377/d/da/10005/1)

fra en sterkere konkurranse her, var mest utslagsgivende på disse markedene. På det cubanske markedet kan man ikke se henvisninger til noen sterk konkurranse. Foruten dette markedet kan man se at de største konkurrentene for Norge her var Newfoundland, Island og Storbritannia. I tillegg var det allerede danske utsendinger på plass i land som Brasil i tillegg til Cuba, Argentina og Chile for å studere markedene der.⁵⁹⁰

Den sterkeste konkurrent på disse markedene var Newfoundland. Newfoundlandene hadde oppdaget fordelene med de latinamerikanske markedene og skiftet sin interesse til disse fra det europeiske markedet. Deres fisk kunne her dra nytte av sin geografiske nærhet til disse markedene fremfor norsk fisk. Man kan for eksempel se at det nord-brasilianske markedet var dominert av Newfoundland på grunn av den billige transporten.⁵⁹¹ For å forstå den sterke posisjonen til Newfoundland i Brasil, kan man se med at dette markedet utgjorde det største avsetningsmarked for deres klippfisk. Deretter kom de karibiske øyer, Portugal og Spania.⁵⁹²

Island var også en mektig konkurrent på disse markedene. Deres fisk hadde ikke bare utfordret den norske posisjonen der, men også Newfoundland og Canada. Islenderne opplevde allerede tidlig i 1936 tilbakegang i eksporten på det spanske, portugisiske og italienske markedet.⁵⁹³

Det ble da naturlig at de ønsket å styrke sin posisjon på de latinamerikanske markedene. Nedgangen for norsk fisk på de latinamerikanske markedene i 1938 skyldtes konkurransen fra den islandske og den canadiske klippfisken, som hadde «*vært meget sjenerende for norsk eksport*».⁵⁹⁴

På det brasilianske markedet økte også Island sin andel fra 5 % i 1936 til 17 % i 1939. Newfoundland og Storbritannia tapte derimot sin markedsandel, men utgjorde fortsatt 50 % og 24 % i 1939.⁵⁹⁵ Denne utviklingen var ikke til fordel på Sao Paulo markedet, Norges «siste skanse» i Brasil. Her hadde Island hadde gått fra ingenting til å dekke 27 % av totalimporten i 1938. Den sterke konkurransen fra Island, var også synlig på Rio-markedet.⁵⁹⁶

Forklaringen på Norges nedgang i Cuba kan man se med resten av den cubanske klippfiskimporten i 1937 på 8 000 tonn ble dekt av Canada, Storbritannia, Newfoundland og

⁵⁹⁰ Vollan 1956 s 418, Norge Utenrikshandel 1937 s 185 og Legasjonen i Rio(v/Solum) til UD 18. juni 1937(RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁵⁹¹ Vollan 1956 s 373, s 376 og Norges Utenrikshandel 1924 s 248

⁵⁹² Vollan 1956 s 18 og Bjarne Løkvik til De norske klippfiskeeksportørens landsforening 14. januar 1937(RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁵⁹³ Legasjonen i Rio(v Solum) til UD 31 juli 1937 og Fiskeriagent A. J. Hollevik rapport fra Sao Paulo datert 10. januar 1936(RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁵⁹⁴ Norges Handel 1938 s 22

⁵⁹⁵ «UD`s markedsrapporter. Markedsforholdene i Brasil» 27. november 1945(RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁵⁹⁶ Norge gikk fra 51 % i 1935 til 20 % i 1936 mens den var nede i 12 % i 1938 på Sao Paulo: fortrolig skrivelse fra Legasjonen til Kontoret for torskefiskeriene 13. desember 1938(RA/s-1377/d/da/10005/1)

Island med henholdsvis 1600 tonn, 1200 tonn og 1100 tonn.⁵⁹⁷

Av konkurranse i Argentina kan man se at Storbritannia hadde stått for resten av totalimporten på dette markedet. En forklaring på den norske nedgangen i Argentina kunne man finne i at importørene i Buenos Aires ikke alltid var fornøyd med den norske fisken og heller valgte den skotske. Island var også en mektig konkurrent som hadde gått fra å dekke 17 % i 1937 til 26 % i 1938.⁵⁹⁸

Andre problemer for norsk fisk på de latinamerikanske markedene: For det første var prisen på den norske fisken alltid en utfordring. Denne hadde ført til at konkurrentene kunne sikre seg store markedsandeler fra Norge. Som følge av dette ble det i ble det påpekt at hvis ikke Norge møtte de islandske priser ville man tape det brasilianske markedet.⁵⁹⁹ På Cuba kan man se at Norge fortsatt drev forhandlinger der i 1939 for å øke omsetningen av norsk fisk. Skulle dette skje måtte man få til en såpass fordelaktig pris i forhold til den skotske og islandske fisk.⁶⁰⁰

Ellers kan man se at den økonomiske utviklingen. Det hadde for eksempel vært valutamangel frem til andre verdenskrig i Brasil. Den lille bedringen som fant sted fra 1938 hadde ikke kommet norsk klippfisk til gode.⁶⁰¹

Andre problemer på disse markedene kan man se var skyld i norske forhold.⁶⁰² Det var også problemer på disse markedene knyttet til ønsket om selvforsyning av klippfisk. Hvor alvorlig denne ville være for en eksportør kan diskuteres siden de latinamerikanske landene ikke utgjorde noen store produsenter av saltfiskprodukter for årene 1920-1939.⁶⁰³ Det var snarere arbeidet de ulike landene la i arbeidet om å verne den nasjonale industrien som utgjorde et problem enn selve forbruket av egen vare.⁶⁰⁴ Samtidig skal man ha i tankene

⁵⁹⁷ Vollan 1956 s 418 og Norge Utenrikshandel 1939 s 87 Her var Newfoundland og Island ført opp sammen

⁵⁹⁸ Norge Utenrikshandel 1936 s 246, Vollan 1956 s 374 og HD: gjenpart av skrivelse fra kontoret for torskefiskeriene 8. november 1938 avskrift av skrivelse 2. november 1938 fra DNKL(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁵⁹⁹ 1fiskerikontor i HD 14 november 1938 avskrift fra kontoret for torskefiskeriene(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁶⁰⁰ 1. Fiskekontor til HD 17. juli 1939. avskrift av en skrivelse til Ekspedisjonssjef Sellæg fra Thøverland AS Oslo 14. juli 1939(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁶⁰¹ «UD`s markedsrapporter. Markedsforholdene i Brasil» 27. november 1945 og Legasjonen til Kontoret for torskefiskeriene 13. desember 1938(RA/s-1377/d/da/10005/1) samt Norge Utenrikshandel 1936 s 307

⁶⁰² Man kan også se at Norge hadde gått inn for importforbud mot sukkerimport fra Brasil i desember 1935. Formålet var å få sukker direkte fra Cuba for å få avsatt mer norske varer der: «UD`s markedsrapporter. Markedsforholdene i Brasil» 27. november 1945(RA/s-1377/d/da/10005/1) og Tuveng 1939 s 252

⁶⁰³ Det bare Grønland, Italia og øya St. Pirre og Miquelon som alle hadde gjennomsnittlig produksjon på bare 1 100 tonn i produksjon Vollan 1956 s 17

⁶⁰⁴ Vollan trekker frem at det arbeidet brasilianerne la i selvberging som forklarer nedgangen i eksporten av Norsk fisk til Brasil: Vollan 1956 s 415. Aavgiftene utgjorde på et tidspunkt 50 % av prisen på klippfisk. Samtidig kunne man se at norsk fisk dro fordel av dette siden fisk av billigere kvaliteter ikke klarte seg like bra som de dyrere kvalitetene: Legasjonen i Rio til UD 27. august 1938 og Legasjonen til Kontoret for

konkurransen fra andre substituerte nasjonale fødemidler.⁶⁰⁵

Manglende muligheter for ekspansjon for norsk fisk 1936-1939? For å stryke norsk fiskens posisjon i sin helhet på det latinamerikanske markedet måtte man gjennomføre en organisert propagandakampanje. Dette ville derimot ikke ha noen effekt hvis kvaliteten på den norske fisken var dårlig. Man kunne også se at den norske fisken var mer utsatt for klippfisksopp noe som hadde redusert salgsværdien på klippfiskpartier med 10-20 % eller gjorde fisken helt uegnet som menneskeføde.⁶⁰⁶

Et annet viktig grep som Norge i så fall måtte gjøre for å styrke sin posisjon på disse markedene var å etterligne kvaliteten til konkurrenter som blant annet Newfoundland. Det er her viktig å huske at Newfoundland leverte helt andre kvaliteter og hadde et annet kundegrunnlag enn Norge. Det dreide seg som regel om småfisk som ble solgt billig til det bredere lag av befolkningen.⁶⁰⁷ Sikret man seg dette markedet ville Norge få mulighet for å ekspandere på flere nye markeder.

Skulle Norge med andre ord klarer seg i konkurransen på disse markedene måtte man hindre norsk fisk ble undersolgt av konkurrentene slik den ble. Dette ville bety en forhøyelse av statsstøtten.⁶⁰⁸ Jeg vil derimot trekke frem at selv disse forsøkene ikke nødvendigvis ville styrke den norske fiskens posisjon på disse markedene, og med det gjøre land som Brasil, Cuba og Argentina til gode alternativer til Spania.

For å møte konkurrentens pris måtte Norge støtte eksporten til markeder som Brasil, og da i større grad enn man allerede gjorde med eksporten til Portugal. Det var uenigheter om forhøyelsen av denne avgiften. Dette dreide seg om alt fra om den burde økes, frafalles og om den ville ha en avgjørende innflytelse på eksporten i det hele tatt. Fiskerinæringen mente at dette ikke var formålstjenlig.⁶⁰⁹ At det ikke ville hjelpe kan man tydelig se ved at Norge tapte

torskefiskeriene 13. desember 1938(RA/s-1377/d/da/10005/1)

⁶⁰⁵ Her kan man se at tørket kjøtt «hvis pris alltid er relativt lav» var den største trussel. Man kan også se at prisen på fisken ble satt etter prisen på kjøttet. I enkelte land kan man se at import av dette kjøttet hadde truet klippfisken som i Cuba. Brasilianerne brukte allerede i 1934 forbrukt mer kjøtt så vel som sin egenproduserte klippfisk. Importert klippfisk var dessuten å regne som en luksusvare: Vollan 1956 s 38-40 og s 379.

⁶⁰⁶ Fivelstad til UD 8. desember 1937 RA/s-1377/d/da/10070/1) og Thingvold fra Lisboa til DNKL 15. desember 1943 (RA/s-1377/d/da/10013/2)

⁶⁰⁷ Kan også se at newfoundlandsk fisk nøy godt av en nedsatt toll da den ble mindre saltet. Dette gjorde fisken mindre holdbar: Fivelstad til UD 23. juni 1937(RA/s-1377/d/da/10070/1) og Vollan 1956 s 373

⁶⁰⁸ HD: gjenpart av skrivelse fra kontoret for torskefiskeriene 8. november 1938 avskrift av skrivelse 2. november 1938 fra DNKL(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁶⁰⁹ Fra kontoret for torskefiskeriene til 1. fiskerikontor i HD 14. november 1938 og gjenpart av skrivelse fra kontoret for torskefiskeriene 8. november 1938 avskrift av skrivelse 2. november 1938 fra DNKL(RA/s-1377/D/DA/52-7)

sin posisjon på Rio-markedet til tross for de tilskudd som ble gitt eksporten dit.⁶¹⁰

Når det kom til etterligning av kvalitet, kan man se at det ikke nødvendigvis ville hjelpe.⁶¹¹ Det ville være mer naturlig for Norge å passe seg for at konkurrentene ikke etterlignet norsk fisk. Hvis produsenter som lå nært Latin-Amerika gjorde det, ville de lett kunne utkonkurrere norsk. Selv om både Newfoundland og Canada hadde opplevd tilbakegang på Rio-markedet vil jeg trekke frem at begge disse to dro fordeler av sin korte avstand til disse markedene.⁶¹² Om Newfoundland forsøkte å etterligne den norske kvaliteten, ville Norges posisjon på flere av disse markedene etter all sannsynlighet bli ytterligere svekket.

Med en omsetning i stagnasjon så det ikke lyst ut med å få avsatt denne. Så sent som sommeren dette året kan man lese at forholdene for klippfiskens fortsatt var vanskelige. Delvis hadde dette sitt opphav i valutaforholdene så vel som de restriksjonene importlandene la i veien.⁶¹³

Konklusjon:

Etter denne grundige analysen av alternativene for Norges klippfiskavsetning for årene under borgerkrigen i Spania, ser man tydelig den store betydningen Spania hadde for denne varen. At det var det «eneste markedet»,⁶¹⁴ kan man si ikke var så alt for langt fra sannheten ut fra markedsforholdene jeg har studert i dette kapitlet. Foruten en sterk oppgang i Portugal kan man ikke si at alternativene var gode for årene 1936-1939 i lys av markedsforholdene og utfordringene og konkurransen for norsk fisk på klippfiskmarkedet i Brasil, Cuba og Argentina. Med ekspansjonsmuligheter som ikke var gode, og med en økende konkurransen på alle disse markedene, vil jeg si at Spania hadde en stor økonomisk betydning for Norge når det kom til klippfiskeeksporten.

⁶¹⁰ Her, som på flere andre markeder, var den norske fisken som regel dyrere enn sine konkurrenter. Selv med statsstøtten til eksportørene var det ikke nok til å underselge konkurrentene. Kontoret for torskefiskeriene til HD 11. juli 1938: Handelsdepartementet og Norge Utenrikshandel 1938 s 192

⁶¹¹ Jeg setter dette sammen med at Storbritannia neppe ville gi fra seg den sterke posisjonen sin der uten kamp: Legasjonen til Kontoret 13. desember 1938(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁶¹² Vollan 1956 s 413 og avskrift fra kontoret for torskefiskeriene til 1 fiskerikontor HD 14. november 1938(RA/s-1377/D/DA/52-7) hvor man kunne se at til tross for tilbakegang på Rio-markedet hadde disse to en betydeligere lavere netto salgspris på sin fisk på grunn av den korte transporten.

⁶¹³ Fra 1. fiskekontor til HD 17. juli 1939. avskrift av en skrivelse til Ekspedisjonssjef Sellæg fra Thøverland AS Oslo 14. juli 1939(RA/s-1377/D/DA/52-7)

⁶¹⁴ Brundtland 1962 s 64

Kapittel 8: Konklusjon Spanias økonomiske betydning for Norge 1920-1939

Ut fra min analyse av Norges økonomiske samkvem med Spania for årene 1920-1939 kan jeg trygt slå fast at Spania hadde en stor økonomisk betydning for Norge.

For hele perioden kan man se at den norske importen fra Spania utgjorde 1,88 % av den totale norske importen for denne perioden på 1,1 milliarder kroner. Spania hadde utgjort 1,54 % av den totale norske eksporten i denne perioden på 721,9 millioner kroner. Dette plasserte Spania i gjennomsnitt som det 12. største import og eksportmarked.

Det som gjør at Spania var av en stor økonomisk betydning for Norge i denne perioden var for det første den betydningen det spanske markedet hadde som avsetningsmarked for flere viktige norske eksportvarer. For det andre kom betydningen Spania hadde som leverandør av viktige råvarer til norske eksportindustrier og for det tredje som et viktig marked for deler av den norske skipsfarten.

Som min analyse har vist var disse varene og tjenestene tilknyttet viktige norske næringer med stor eksportverdi samt mange sysselsatte. Dette var også næringer som i denne perioden hadde opplevd en del vansker både med avsetning, tilgang til råvarer og arbeidsledighet.

Spania var primært viktig for den norske importen av olivenolje, salt, sinkmalm så vel som at den norske importen av spanske viner og appelsiner var viktig for klippfiskavsetningen. For eksportvarene var Spania viktig for den norske eksporten av klippfisk, saltrogn, papirmasse, kalksalpeter og sink. I tillegg var Spania av en stor betydning for deler av den norske skipsfarten involvert i fart på Spania.

Mitt formål med denne oppgaven, å forstå den økonomiske betydningen Spania hadde for Norge har mine kilder fått tydelig frem. Dette er dermed et bidrag for å forstå hvorfor Norge valgte å komme til en økonomisk overenskomst med Franco-Spania og dermed sikre sine videre økonomiske interesser i Spania.

Norges betydning for Spania: Jeg har også i denne oppgaven analysert Norges betydning for Spania for å forstå hvorfor Norge kunne bli såpass presset av Spania i denne perioden. Mine funn har vist at Norge ikke var av noen stor betydning for Spania. Den sterke stillingen Norge hadde hatt i Spania før borgerkrigen som leverandør av rogn, kalksalpeter og sink, har mine funn vist var en stilling Norge lett kunne tape til konkurrenter.

Den farligste konkurransen som mine funn har vist var Chiles aktive arbeid for å sikre

seg Norges andel av det spanske kunstgjødsel markedet. Chiles overtakelse av Norges andel kunne også hindre videre norsk eksport av natriumnitrat til Spania.

Jeg har også sett på Island og andre klippfiskleverandørers økte interesse for dette markedet som følge av tilbakegang på andre markeder, som en stor fare for norsk klippfisks stilling i Spania. Når det kom til papirmasse, har jeg sett at det var rett å frykte at Spania kunne dekke sitt behov for cellulose fra blant annet Finland som allerede var en sterk og mektig konkurrent for Norge.

Dette var på lik linje med at konkurrenter overtok skipsfartstjenestene Norge hadde utført tilknyttet det spanske markedet samt konkurranse for importvarene. At andre land sikret seg import av sinkmalm, salt og olivenolje, kunne være utslagsgivende for Norge. Særlig var dette tilfellet hvis dette var land som allerede var konkurrenter for Norge når det kom til klippfisk, sink, hermetikk samt andre viktige eksportvarer.

Importvarene: For de viktige importvarene i det norsk spanske varebyttet har min oppgave vist slik det har vært hevdet i tidligere forskning at Spania var viktig for importen av olivenolje til hermetikkindustrien, salt til fremstilling av klippfisk og sinkmalm til den norske sinkindustri.

For olivenoljeimporten hadde Spania utgjort hele 69,3 % av den norske totalimporten for denne varen mellom årene 1920-1939. Mine funn har bekreftet at Spania ga best kvalitet på olivenoljen så vel som Spania rolle som den største produsent og leverandør av olje. Med tanke på kvalitet, tilgjengelighet og mindre gode alternativer særlig for årene 1920-1939, kan jeg trygt å konkludere med at Spanias betydning som olivenolje leverandør til Norge var stor.

Min analyse av saltimporten fra Spania, som ikke har vært behandlet i stor grad av tidligere forskning, har vist at Spania var viktig for kvalitet med tanke på fremstilling av klippfisk. Totalt hadde Spania stått for 26,9 % av den totale uemballerte koksaltimporten for årene 1936-1939. Funnene i mine kilder har i tillegg vist at spansk salt var det beste til fremstilling av klippfisk. I tillegg har mine funn vist at Spania var en av de større eksportører av salt til dette formålet og at alternative leverandører av salt ikke var fordelaktig til klippfiskfremstilling.

Spanias betydning som leverandør av sinkmalm til den norske sinkindustrien har jeg bekreftet var meget stor. For de 12 årene Spania leverte sinkmalm til Norge utgjorde denne importen hele 34,9 % av den norske totalimporten av sinkmalm. Siden Spania hadde en stor produksjon og eksport av sinkmalm, sammen med at spansk sinkmalm var viktig i internasjonal sammenheng, vil man også kunne si at Spania var en viktig leverandør. Man kan

også se at totalimporten av denne varen gikk ned når Norge ikke importerte denne varen fra Spania blir det også en god indikasjon for at Spania var viktig i denne sammenheng.

I tillegg til disse viktige importvarene har man sett at importen av spanske viner og appelsiner viktig for Norges avsetning av klippfisk. Manglende avsetning av klippfisk i Spania, som følge av at Norge ikke var så interessert i å kompensere sine kjøp av spanske frukter med klippfisk for årene 1920-1939, har jeg vist var et problem for norsk klippfisk. For vinimporten var Spanias ønske om avsetning for sin vin i Norge, avgjørende for deres import av norsk klippfisk. Disse to varene hadde i snitt for denne perioden utgjort hele 65,9 % av den totale norske appelsinimporten og 20,7 % av het vinimporten på fustasjer.

Eksportvarene: For norske eksportvarer har min oppgave slått fast at Spania hadde en stor økonomisk betydning som avsetningsmarked for klippfisk, rogn, kalksalpeter, sink og deler av den norske papirmasseeksporten.

Spania som avsetningsmarked for norsk klippfiskeksport har vist seg å være av en meget stor betydning i denne oppgaven. Spanias andel av totaleksporten av denne varen for årene 1920-1939 var på 33 %. Årsaken til at Spania var viktig for denne avsetningen hang sammen med et stort potensiale for forbruk samt dårlige markedsforhold på øvrige klippfiskmarkeder. Særlig var dette tilfellet for årene 1936-1939 som mitt siste kapittel har vist.

Når det kom til norsk saltrogneksport har jeg studert denne tidligere ikke omtalte eksportvaren i denne sammenhengen. Mine funn har kommet frem til at Spania var av en meget stor økonomisk betydning for både eksporten av denne varen, denne næringen og andre norske fiske næringer. Totalt sett utgjorde Spania hele 45 % av totaleksporten for denne varen mellom 1920-1939. Alternative avsetningsmarkeder viste seg problematisk for årene 1936-1939 noe som også slå fast Spanias betydning for denne.

Spanias betydning som avtaker av norsk papirmasse har vært for det meste konsentrert til den tørre papirmassen. Her kunne man se at Spania importerte 2,5 % av tørr sulfittcellulose, men hele 26,6 % av den tørre tremassen. Selv om dette ikke utgjorde en så stor del av den totale eksportverdien av papirmasse, har mine funn vist at den delen Spania av var viktig for denne næringen. Dette var i høy grad tilfellet for årene 1936-1939 da markedsforholdene var dårligere.

Betydningen av Spania for kalksalpetereksporten har jeg vist var stor. Totalt for alle de årene Spania importerte denne varen fra Norge, utgjorde denne importen 13,2 %. Siden størsteparten av denne andelen var konsentrert frem mot borgerkrigen i Spania, og at

totaleksporten av denne varen gikk ned når eksporten til Spania opphørte fra og med 1937, vil jeg si at Spania var av en stor betydning for avsetningen av denne viktige norske eksportvaren.

Når det kom til sinkavsetningen har mine funn snarere vist Spanias betydning som leverandør av sinkmalm for å holde denne produksjonen i gang. Samtidig har vi sett av det var en stor eksport til Spania. Totalt utgjorde Spanias import av sink fra Norge bare 1,7 % av totaleksporten for de årene Spania importerte denne varen. Det var fall i totaleksporten for enkelte år da Spania uteble som importør av denne varen. Man kan se at for årene 1936-1939 ble ikke nødvendigvis Spanias fravær veid opp av økt import i andre land.

Skipsfarten: For denne viktige norske næringen kan man se at for deler av skipsfarten involvert i Spania var tilgangen til det spanske fraktmarkedet av en stor økonomisk betydning. Her var det de små skipene i den norske handelsflåten, og da primært fruktskipene, som var nært knyttet dette markedet. Med tanke på fraktinntekter, en stor trafikk på Spania ut fra skipsanløp, tilgang på nødhavn og bunkring, samt manglende beskjeftigelsen for den delen av skipsfarten involvert, kan man trygt slå fast at Spania var av en stor betydning for Norges skipsfart.

For å avslutte min oppgave vil jeg igjen trekke frem at alle disse funnene jeg har gjort slår fast at Spania, i mellomkrigstiden, var av en stor økonomisk betydning for Norge i lys av de viktige næringer det økonomiske samkvetmet med Spania berørte.

Med denne konklusjonen kan man lettere forstå hvorfor Norge i 1938 valgte å komme til en økonomisk overenskomst med Franco for å opprettholde et betydningsfullt økonomisk samkvem med Spania.

Kilder

Riksarkivet:

- **Utenriksdepartementet:** s-2259/dya-sakarkiv mapper 9045 til 9048
- **Handelsdepartementet:** Handelskontoret s-1383/da-sakarkiv eske 0246 og 0247
- **Fiskeridepartementet:** Eksportkontoret s-1377da-sakarkiv. Eske: 0001, 0005,0013 og 0070 Har også benyttet meg av eske eske 52-7 fra sakarkiv 1377/D-da.
- **Forsynings og gjenreisning departement:** s-2205/D/ Eske 0225 og Eske 0212

Stortingsmeldinger:

- Stortingsmelding nr. 37: 1937: «Om Norge og ufreden i Spania»

Statistikk:

- SSB serie «Norges Handel», samtlige år fra 1920 til 1939.
- SSB serie «Norges Skipsfart»
- SSB serie «Norges Fiskerier»,
- Maddison, Agnus «*The world Exonomy: historical statistis*» Development Centre Studies, OECD 2003
- Statistikkserien «*Imperial Insitute: The mineral industry of the British Empire and Foreign Countries*»,fra «*British Geological Survey*». Oversikt for årene 1920-1938.

Nettkilder:

- **Statistisk Sentralbyrå:** <http://www.ssb.no/a/histstat/publikasjoner/>
- **Store norske leksikon:** <http://snl.no/>
- **British Geological Survey: World Mineral Statistic Archive:**
<http://www.bgs.ac.uk/mineralsuk/statistics/worldArchive.html>

Tidsskrift:

- «Norges Utenrikshandel», samtlige utgivelser fra 1920-1939, utgitt av Norges eksportråd.

Litteratur:

- Benum, Edgeir «*Maktsentra og opposisjon: Spaniasaken i Norge 1946 og 1947*» Universitetsforlaget , Oslo 1969
- Beevor, Antony «*Kampen om Spania: den spanske borgerkrigen 1936-1939*» Cappelen Damm AS. ScandBook AB, Sverige 2009
- Brundtland, Arne Olav: «*Utnevnelse av handelsrepresentant hos Franco: en studie i politiske interessegruppers aktivitet*». Hovedfagsoppgave, Oslo 1962
- Findlay, Ronald og O'Rourke, Kevin H «*Power and plenty: trade, war and the world economy in the second millennium*» Princeton University press 2007
- Fuglestad, Finn med Morten Løtveit og Anne Kathrine Eian: «*Latin-Amerika og Karibiens historie*» Cappelen akademisk forlag, Oslo 1994
- Fure, Odd-Bjørn «*Mellomkrigstid 1920-1940*» bind 3 i «*Norsk utanrikspolitisk historie*» Universitetsforlaget. Oslo 1996
- Gjølme Ketil Andersen og Yttri Gunnar: «*Et forsøk verdt: forskning og utvikling i Norsk Hydro gjennom 90 år*» universitetsforlaget 1997
- Gjølme, Ketil Andersen: «*Flaggskip i fremmed eie: Hydro 1905-1945*» 1. bind av «*Hydros historie 1905-2005*» Pax forlag A/S, Oslo 2005
- Grytten, Ola Honningdal: «*En empirisk analyse av det norske arbeidsmarked 1919-1939: arbeidsledigheten i Norge i internasjonalt perspektiv*». Norges Handelshøyskole, Bergen 1994
- Hanisch Tore Jørgen, Sjøilen Espen og Ecklund Gunhild: «*Norsk økonomisk politikk i det 20. århundre : verdivalg i en åpen økonomi*». Kristiansand, Høyskoleforlaget 1999

- Harrison Joseph «*An economic history of modern Spain*» Manchester University press 1978
- Hodne, Fritz og Grytten, Ola Honningdal: «*Norsk økonomi i det 20. århundre*» fagbokforlaget 2002
- Johnsen, John G. «*Hermetikkindustriens laboratorium 1931-2006: 75 år med utfordringer*» Randaberg 2006
- Kenwood, A. G og Lougheed A. L: «*the growth of the international economy 1820-2000*» 4. Utgave. Routledge London & New York 1999.
- Kjeldstadli, Knut: «*Et splittet samfunn: 1905-35*» bind 10. i «*Aschehoug Norges Historie*», Aschehoug og Co, Oslo 2005
- Lange, Even «*1935-70: samling om felles mål*» bind 11. i «*Aschehoug Norges Historie*», Aschehoug og Co, Oslo 2005
- Madssen, Svein-Yngve: «*Den klareste flammen i «ildens by»: Nordzink AS i odda: 1924-1984*» NorZink, Odda 1984
- Moen, Jo Stein og Sæther, Rolf ”*Tusen dager: Norge og den spanske borgerkrigen 1936-1939*” 2, opplag Gyldendal Norsk Forlag AS 2009
- Tortella Gabriel: «*The Development of Modern Spain: an Economic History of the Nineteenth and Twentieth Centuries*» oversatt av Valerie J. Herr Harvard University Press 2000
- Vollan, Odd: «*Den norske klippfiskhandelens historie*», Øens forlag, Førde 1956

Artikler:

- Evjen, Knut A: «*En oversikt over Sveriges, Finlands og Norges eksport av tremasse og cellulose og dens fordeling på fem utvalgte markedsområder i årene 1927-29, 35,37 og 47-49 med en beskrivelse av hva som er skjedd på disse markeder mellom disse tidspunkter*» Norges handelshøyskoles studentkontor, Bergen 1951
- Haaland, Anders: «*Den norske hermetikkindustri i mellomkrigstiden: fra fri konkurranse til landets mest gjennomregulerte industri*», Artikkel i Årbok for Stavanger museum 1983
- Haaland Anders: «*Fra mangfold til monopol: den norske sardinindustri 1933-1990*» SNF-prosjekt nr 237: «*norsk nærings- og konkurransepolitikk i historisk perspektiv*» Bergen 1992
- Manne, Rolf: «*de norske saltverker: ein fiakso med positive etterverknader: i Osterøy i søge og samtid*»: sokeskrift fra Osterøy, Osterøy 2009:
- Morten Tuveng «*Norges ytre handelspolitikk i den senere tid*» i «*Statsøkonomisk Tidsskrift 1939*». Redaktør Erling Petersen, forlagt av H. Aschehoug & co, Oslo 1939
- Randulff-Uppsahl, Kåre: «*Norges skipsfart i mellomkrigstiden og dens betydning for landets økonomi*». Norges handelshøyskoles studentkontor, Bergen 1946
- United Nations Development Program(UNDP), Food and Ariculture organization of the United Nations(FAO): «*Modern olive-growing*»: Roma 1977